PROF. S. CHELOUKHINE.

QUELLE EST L'ORIGINE DES RUTHÈNES DE KIEV?
THÉORIE DE L'ORIGINE CELTIQUE DES RUTHÈNES DE KIEV.
AVEC LE SUPLÈMENT FRANÇAIS.

СЕРГІЙ ШЕЛУХИН
ПРОФЕСОР УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСІТЕТУ В ПРАЗІ.

ЗВІДКІЛЯ ПОХОДИТЬ РУСЬ.

ТЕОРІЯ КЕЛЬТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ З ФРАНЦІЇ.

З ГЕОГРАФИЧНОЮ КАРТОЮ.

ПРАГА 1929.

ЗМІСТ.

		Сторінки.
I.	Вступні уваги	1— 14
II.	Київський літопис про Варяжське море та про Русь і Галичан у Франції	14— 20
III.	Перекази про Русь V віку в Римськім Норіку і на Україні — у Самуїла Величка	20— 27
IV.	Назви: Русини, Русь, Дроміти	28— 30
V.	Грецькі й Арабські свідоцтва, що Київська Русь— Кельти	31— 38
VI.	Легенда про Чорноморську Русь	38— 45
VII.	Історичні звістки про Чорноморську Русь	46— 51
VIII.	Фінські Руотці і Хорватська Русь	51— 55
IX.	Французький історик Шарон про кельтське походження Київської Руси і географичні свідки	55— 60
X.	Рутен, Русин, Рус, Рос, Раше Руш, Расея	61— 66
IX.	Кельто-Українські спільности	66— 74
XII.	Старі факти в новім освітленні	74— 82
XIII.	Нові праці про Русь	82—117
XIV.	Заключення	117—119
XV.	Додатки. Переклад і Resumé	119—124

SOMMAIRE.

I. Introduction.

II. Chronique de Kiev et ce qu' elle dit sur la mer des Varègues, sur les Ruthènes et les Galiciens en France.

III. Traditions du Ve. s. sur les Ruthènes dans la Norique romaine et en Ukraine — dans Samuel Velytchko.

IV. Les noms: Ruthènes, Russes, Dromites.

V. Témoignages grecs et arabes de ce que les Ruthènes de Kiev étaient des Celtes.

VI. Légende sur les Ruthènes de la Mer Moire.

VII. Données historiques sur les Ruthènes de la Mer Noire.

VIII. Les Ruotsi des Finnois et les Ruthènes de Horvatie.

IX. Origine celtique des Ruthènes de Kiev dans Charron, historien francais. Témoignages géographiques.

X. Termes Ruthěne, Russe, Rus, Ros, Rashé, Řush, Raseya.

XI. Caractéres communs chez les Celtes et les Ukrainiens.

XII. Vieux sous un jour nouveau.

XIII. Ouvrages nouveaux sur les Ruthènes.

XIV. Conclusions.

XV. Suplĕment français.

PROF. S. CHELOUKHINE.
L'ORIGINE DES RUTHÈNES (RUSSES).
LA THÉORIE CELTIQUE DE L'ORIGINE
FRANÇAISE DES RUTHÈNES DE KIEV.

СЕРГІЙ ШЕЛУХИН
ПРОФЕСОР УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСІТЕТУ В ПРАЗІ.

ЗВІДКІЛЯ ПОХОДИТЬ РУСЬ.

ТЕОРІЯ КЕЛЬТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ З ФРАНЦІЇ.

З ОРІЕНТОВОЧНОЮ КАРТОЮ.

ПРАГА 1929.

„Словянський відділ“ при друкарні
A. Fišer, Strašnice.

Присвячую моїй дружині
Любови Миколаєвні Шелухиній.

I.

Вступні уваги.

Не маючи змоги видати свою працю про кельтське походження Київської Руси в цілому, я скоротив її до одної четвертини і обмежився тим, що більше промовляє, не вимагаючи детальнішого розгляду. Знаю, що теорія кельтського походження Руси, помимо питання про обґрунтованість, як нова в науці і противна загальноприйнятій норманській теорії, зустріне велике недовір'я у одних, упередженість у других, роздратовання з політичних мотивів у третіх. Але наука не політика, а шукання істини і служба їй. Норманська теорія не наукового, а політичного походження. Тому то вона, наче б то базуючись на літопису, в той же час одно перекрутила в нім, друге обминула, на третє заплющила очі. Назву Варяжське море вона переробила так, щоб Середземне море не виходило Варяжським, тоді як літопис назвав і його Варяжським. Те, що літопис виключив Русь з Шведів, Норманів, Англійців, Готів, обминається. На те, що літопис розповідає окремо про дві Руси — одну зайшлу, а другу метропольну, та вказав цю останню на півдні нинішньої Франції поруч з Волохами і Галами, яких називає Галичанами, заплющують очі. А про Чорноморську, Амастридську, Суражську Русь, давнішу за Руриківську, норманисти й слухати не хотять. Так само, окрім Київської легенди про Русь, є ще й інші, давніші, а про них мовчать. Напр., легенда про Русь з народу Зар-Дан од Евксіпонту, легенда про Русь з Хорватії (південь Норіку та Панонії), легенда у польського літописця Богухвала про Русь з Панонії, і ін. Але це Русь з півдня, а не з півночі. Норманистів це спростовує, тому не потрібне. Політики, які на норманизмові побудували початки свого російсько-московського унітаризму, ввели норманську теорію походження Руси в шкільні підручники і вщепили цю теорію росіянам з дитинства, чим надавали інерцію фальшивого думання. Як всякі забобони запевненням про них, як про істину, з давністю часу набірають собі характеру істинности, так сталося і з норманською теорією походження Руси з Шведів, з Скандинавів. Це не наука, а політика. В більшій праці ми подаємо розвиток її з Байера, Шлецера, Мілера, Карамзина до останніх часів.

Тут ми подамо головніші докази, що Київська Русь була Кельти-Русини, яких літопис ясно вказав на теріторії нинішньої Франції під іменем Русь і Галичане. Прийшли вони на Вкраїну через Норік, Панонію, Придунайщину давно нідомим їм шляхом, з родинами в кількости коло 100.000 душ, прийнявши по дорозі домішку Слалян, і отаборилися на острові Тамані, в Тмутаракані, коло Дону та Азовського моря. Потім частина з них зосталася в Тмутаракані, а частина піднялася по р. Дніпрові вгору до Полян, в Київ, і злилася з Українським Славянським народом Антів кровно і духовно в антропологичну одноцільність, яка звється Українською нацією. Цьому злиттю помогли спільности Середземноморської та Чорноморської культур обох Європейських народів — Антів та Кельтів.

Питання про походження Київської Руси студіюється більш 180 років, а все ще не вирішене. Загребський учений Сркуль в 1917 р. писав: — „Що в дійсности означають назви Русь і Варяг — цього учені не знають і по нині". (D-r Stepan Srkulj, „Povijest Srednjego Vieka...", Загреб, 1917, с. 177). Акад. М. Грушевський в 1921 р. писав: — „Звідки се імя Руси взялося в Київщині, ми не знаємо і не будемо вгадувати". („Ілюстрована Історія України", 1921, с. 52). Акад. А. Шахматов в 1919 р. надрукував: — „Происхожденіе имени Руси, несмотря на настойчивыя старанія ученых, остается темным". („Древнѣйшія судьбы Рус. племени", 1919, с. 52). Найбільша вина за це падає на російський уряд, який загороджував шлях до свобідного розсліду. Для своєї політики російсько-московського унітаризму він вимагав, щоб Київська державність виходила твором півночі. Коли Київська державність почалася тільки з 862 року і утворена північчю, то північ має права на південь, на Україну, і цим відкидаються Українські права і визвольні змагання. Норманист Полевой писав просто: — „До приходу Норманів наші східні Славяне не пускалися ні в які звитяжні подвиги... Наше історичне життя почалося з приходом Норманів з Скандинанії" — се-б то з 862 року. Проф. Максимович доводив, що й до того була історія народу, але політика вимагала інших тверджень („Собран. Сочин. М. А. Максимовича", Київ, 1880, т. III., с. 487).

Для науки норманизм грав фатальну ролю. Ще гіршу ролю він нідіграв для життя і розвитку та свободи Українського славянського народу. Зафіксований норманистами за початок Руської історії 862 рік став бар'єром, за яким всякий мусів уважати історію не істнуючою, тому й розшуків за давнішу Русь не треба. Русь — то князі з Скандинавії, а історія Руси — то історія тих князів, народ же своєї історії не мав. Коли Татіщев опублікував деякі дані з Іоакимового літопису про до Руриковські часи, то Шлецер накинувся на його з лайкою і винуваченням в фальшуванні, а той літопис назвав „глупой сказкой". Так

було й далі, бо поглиблення історії і трактування в ній народу суб'єктом шкодить політичній теорії унітаризму. Схему Російської історії було штучно скомпоновано на єдности роду руських князів. Це те саме, як би хто схотів скомпонувати єдність Іспанської і Австрійської історії на єдности Габсбургського роду в них.

В схемі Російської історії народи виключено з суб'єктів, хоч кожен з них творив свою історію та ще й давнішу перед 862 роком. Визнати це означало б визнати за народами особливости і права, тоді як для унітаристів історія кожного народу є сепаратизмом і політичним злочином. Унітаристи проголосили, що Українського народу „нѣт и не было", а тому немає і не було й української історії. А як розсліди про Русь звязані з українською історією, то й їх не допускати. Руси не шукали там, де треба шукати.

З єдности княжого роду унітаристи проголосили не тільки єдність Київської і Московської історій, а також і фікцію істнування „единой русской народности", основою якої поставили московську народність з визнанням за нею монополії на руськість. Тому і русіфікація була в дійсности москвізацією, яка провадила підміну славянського — фінським і монгольським. Відступлення допускалося тільки в змислі „малорусской вѣтви русскаго народа". Цим українська славянська народність була засудженою на позбавлення своїх прав і знищення з її історією, культурою, цівілізацією, свободою. Ради фікції „єдности", під якою розуміли одноманітність, Київську і Московську історію препарували так, щоб вона виходила московською і для Українського народу. Наведемо такий яскравий приклад.

Давно вже було завважено, що на Україні існував феодализм, а в Московії його не було. Московія мала свою систему політичного і соціяльного устрою, цілком одмінну од Київської. Унітаризм, одначе, вимагав одної історії. Учені через це мусіли обмежуватися хіба тільки побіжною згадкою про феодализм, але так, щоб це для звязку чіпало і Москву (напр. С. Соловьов). Коли в Росії стало вільніше, то Павлов-Сільванський одважився виступити з ідеєю феодализму, ввівши його ради унітаризму і в московську історію. („Феодальныя отношенія в удѣльной Руси", 1902; „Феодализм в древней Руси", 1907). Це було таким сміливим кроком, що проф. Володимирський-Буданов визнав цей виступ „мужественным", бо — „Русь времен Олега и Игоря (Київська) совсѣм не похожа на Русь времен Іоанна III" (Московську), а прикмети феодализму „составляют политическій и соціальный строй государства совершенно непримиримый с господствующими воззрѣніями", отже теорія феодализму Руси вводить новый погляд „на историю русскаго государственнаго порядка" і уявляє „полный пересмотр господствующей историко-политической догмы или, точнѣе, разрушеніе ея до глу-

-бочайших оснований“ (Влад.-Буданов, „Обзор Исторіи Русскаго Права“, Київ, 1909, с. 292—294).

Ще ясніш про підпорядкування науки політиці висловився сторонник ідеї феодализму акад. Ф. В. Тарановський: — „И славянофилы, и западники в постройкѣ историческихъ теорій прошлаго руководились политическими соображеніями о цѣлесообразности устройства будущаго“, з чого виникла умовнівсь „в силу которой не принято даже говорить о феодализмѣ в Россіи“. (Тарановскій, „Феодализм в Россіи“, критич. очерк. Варшав. Унив. Изв., 1902, кн. IV). Через ту-ж умовність не можна було говорити і про Русь, яка суперечила б політиці унітаризму. Вже з наведеного ясно, що наука мусіла бути на службі у політики і не була свобідною.

Проф. А. Градовський, учений з европейським імям, так писав: — „Превосходныя историческія монографіи проф. Н. Костомарова, напр., его „Мысли о федеративном началѣ древней Руси“, к сожалѣнію, еще не утилизированы русской наукой, потому что к ним отнеслись не столько научно, сколько полицейски“ (А. Градовскій — „Нац. вопрос в истор. и литер.“, СПБ, 1873, с. 273). Першу дісертацію Костомарова було знищено.

В 1877 р. по докладу проф. Будиловича було знищено в ученій діялектологичній розвідці К. Михальчука розділ про особливости української мови, і сказано, що „так дивляться зверху“ і що таке трактування української мови, хоч би і в науці, „небезпечне з політичного боку“ („Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка“, Львів, 1914, т. 121, стор. 231).

В 1885 р. по рапорту проф. Безсонова заборонено було учену працю проф. Н. Сумцова: — „Іоанникій Галятовскій и Лазар Баранович“, бо Безсонов побачив у свого колеги в трактуванні теми „украинофильство“. (Проф. В. П. Безескул, „Из исторіи Харьк. унив.“, Харків, 1927, „Наук. Зап. досл. кат. іст. Укр. культури“, ч. 6, присв. акад. Д. І. Багалієві, с. 10).

Про службу в Росії „науки“ політиці „асіміляції і централизму“ писав проф. М. Драгоманов („Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка“, 1914, т. 121 с. 226). Акад. Бодуен-де-Куртене просто поставив обвинувачення в службі не науці, а політиці, і навіть в „фальшуванні науки“. („Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка“, 1925, т. 141—143, с. 15). З цих причин, каже проф. Білецький, — „в Росії виховуються учені і мистці з атрофованим чуттям і розумінням права на творче наукове і мистецьке життя другої нації та її культурні здобутки“ і „великоруська наука ввесь період української літератури, мови, мистецтва, права, державного будівництва до XIX в. вважала за інтеґральну частину своєї культури“. („Основи літер. наук. критики“, 1925, с. 17—18).

На норманизм з його 862 роком була безліч нарікань з боку учених за його перешкоди науці. Васил'єв в 1858 р. писав,

що багато російських учених „писали історичні дісертації і статті, розумні, ділові, але не історію, бо ніхто не відважувався писати про до Руриковські часи“ — уже Шлецер „употребил все усилія подавить разысканія о древнѣйшей исторіи“. (А. Васильев, „О древней ист. Сѣвер. Славян до врем. Рюрика и откуда пришел Рюрик и его варяги“, СПБ., 1858, с. I—III, 58, 163, 90, 98).

Гедеонов, який зруйнував своєю критикою будову норманистів, писав, що норманська теорія стала впоперек шляху науці і загальмувала історичні науки і вивчення Руси. (Гедеонов, „Варяги и Русь“, т. I, 1876). Акад. М. Грушевський пише, що норманська теорія стала „Прокрустовим ложем“ для дійсної науки і початкової історії. (М. Грушевський. „Історія України Руси“, т. I, 1898, с. 468). Вже цього досить, щоб бачити неістинність, фальш норманської теорії, бо колиб вона була правдивою, то не перечила б і не гальмувала б науки, а помагала б їй і слугувала б їй. Очевидно, що істині неістина слугувати не може.

Проти норманської теорії писали Еверс, Нейман, Максимович, Венелін, Васил'єв, Забєлін, Костомаров, Гедеонов, Надеждин, Грушевський і багато ін., але вони не могли виходити за дозволені межі унітаризму і не могли установити поглибленим розслідом, звідки ж саме була Київська Русь або Чорноморська. Норманисти ж використовували це для себе, бо норманська теорія була офіційно визнаною. Ввести Русь в орбіту середземноморських та чорноморських культур і народів було б тим самим, що говорити про феодализм Руси. Таке трактування і такі розсліди викликали б відношення, про які в наведених нами цітатах говорили Буданов і Тарановський.

В 1860 р. проф Н. Костомаров виступив з теорією Жмудського походження Руси з Литви і мав діспут з норманистом Погодіним, якого переміг. Але Д. Щеглов, норманист, після того виступив проти Костомарова з статею в „Отеч. Зап.“ (т. 131, отд. I, 1860 р., „Кто были Варяги Русь, т. е. что мы такое“) і повалив аргументи Костомарова за Жмудську Русь, хоч норманської теорії не міг піддержати. Щеглов наочно показав, що самою філологією таких справ рішати не можна. Костомаров визнав свою помилку, а норманську теорію все таки відкинув, як ненаукову.

Акад. Кунік зробив кар'єру на норманській теорії, але згодом сам зрікся її і подав думку, що Русь була Готами, хоч літопис і каже, що вона не Готи. Про славянське походження Руси писали Максимович, Венелін, Забелін, і інші, але ніхто не подав переконуючих аргументів, як і норманисти. З іменем Руси, починаючи од людських жертвоприношень ще і в X вікові, од трупоспалення з живими людьму мертвих з додачею півня, і т. ін., зв'язано так багато не славянського, що це одно виключає славянство Руси, як і Скандинавство.

Акад. М. Грушевський, грунтовно розібравши всі теорії походження Руси, критикою відкинув їх і подав свою гіпотезу Українського походження Руси, а імени од річки Рось. Але сама річка Рось стала зватися так по народові Русь, як погранична у його. Згодом сам Грушевський зрікся своєї гіпотези. (М. Грушевський, „Ілюстр. історія України", 1921 р., с. 52; „Історія України-Руси", т. I).

Проф. Володимирський-Буданов, друкуючи свій „Обзор Исторіи Русскаго права", мусів виявснити, що таке Русь і що таке Руське право, але обминув це заявою, що він не має „вовсе намѣренія впутываться в вѣковѣчный норманскій вопрос", хоч і вважає, що „для исторіи національнаго права состав націи — вещь весьма не безразличная, а один из существенных элементов этого состава обозначается названіем ея". Він приймає, що Русь — Варяги, але не Готи, не Нормани, не Шведи і не Англійці, а виходить з того, що „Русскою землею спеціально называлась Южная Русь, в частности Кіевская земля, в противоположность Сѣверной и Западной". („Обзор"..., с. 25). Дійсно, навіть Новгородці Русю не звалися. (див., напр., Новгородську четверту літоп., запис під 1180 р., вид. 1848., с. 15). Визнавши, що Київська Русь „совсѣм не похожа" на Московську, („Обзор", с. 294), а також не бажаючи „впутываться" в питання про походження Руси, Буданов ради політики унітаризму визнає істнування „единой русской народности" і віддав їй в жертву науку, хоч сам бачить, що та „єдність" противна його ж твердженню, природі і здоровому розумові, бо виходить якась така Русь, що сама на себе не похожа: в Київі вона одна, а в Москві — друга, чере що вже по цій причині не одна і не єдина. Ради „учебной цѣли" він з „Обз. ист. Р у с с к а г о права" викинув усе руське право до XVIII в., крім Рус. Правди, бо воно українсько-славянське і цілком противне московському. (Стор. 3).

Акад. В. Васил'євський про норманську теорію написав: „Эта теорія оставаясь господствующею, не есть непоколебимой". („Труды В. Г. Васильевського", т. I, СПБ., 1908, с. 401). Але, коли він вичитав, що греки Скіліца, Кедрин і ін. назвали Київську Русь Кельтами, то, не маючи аргументів проти цього, раптом визнав норманську теорію непорушною і цим відкинув для норманизму походження Руси з Кельтів. (с. 321—324). Оттакою, навіть у більш серьозних учених, робив науку норманизм. Як до феодализму Руси ставилися не з науковими, а з московськими політичними вимогами, так і до федерализму. Тому навіть Буданов не розглянув теорію Костомарова про федерализм науково, а підійшов до неї з питанням, чи „годится такая теорія, как идеал Русскаго государства на всѣ его времена". („Обзор", с. 300). В такім настрої думання, порабощеного політикою розслідів над Русю, які вели б до „полнаго пересмотра господствующей историко-политической догмы или, точнѣе, к разрушенію ея до глу-

бочайших основаній“ не могло бути. Професура з цим настроєм заповняла університетські катедри своїми людьми і з науки зробила псевдо-науку. Професор, який учив, що quod ab initio viciosum est, tractu temporis convalescere non potest, в той же час думав, що Руську історію можна починати з фальшу і будувати, як науку, на фальшивій Руси, в надії, може фальшине з бігом часу перетвориться в правду, не міг творити істиної науки. Коли про часи звичаєвого права, яке завше є національним, Буданов писав, що „в Московском государствѣ нѣт никаких слѣдов дѣйствія Русской Правды“ (Обзор“, с. 294, 217, 302), проф. Ф. Леонтович казав, що „между Русской Правдой и законодат. Московским проходит ничѣм ненаполняемая пропасть“ (Ф. Леонтович, „Рус. Правда и Литовс. Стат.“), проф. Бѣляєв і ін. констатували те саме, як історичний факт, то твержения їх про „единую русскую народность“ або перенесення наукового розгляду в цю площу не може вважатися науковим. З цих авторів ні один не спинянся над питанням про Русь, хоч і писав про Руське право!

Війна 1914 року, революція 1917 р. і звязані з ними події виявили й сліпим всю фальш попередніх тверджень про Русь, про руську народність, про славянство, про схему руської історії і т. ін. Це примусило тих, що не хотіли зректися теорії унітаризму, шукати інших підстав для його. На старих підставах зосталися тільки ті, у кого не вистачило сил додуматися до чогось нового і порвати з старою інерцією думання. Нова ідеологія унітаризму порвала все і з Русю, і з славянством і з рускою народністю, визнавши це за помилку попередньої історичної школи. Московські претензії імперіализму і унітаризму ці учені перенесли на інший ґрунт.

Евразійці відійшли од 862 року на позиції XIII віку, зреклися Руси і Славянства, визнали російською основою Московське „наследіе Чингисхана“ та фино-монгольську культуру і замінили фікцію „единой русской народности“ прінціпами географичної єдности, замінивши цим одну фікцію другою фікцією. Стремління Українського народу і інших вирватися з московського ярма на волю проголосили сепаратизмом і об'явили війну проти визвольних змагань народів бувшої Росії. В цій концепції факт, що Москва завше була звязана з Азією і що Україна навпаки завше вела боротьбу проти Азії, губить значіння, бо теріторія не воює і проголошена єдиною!

Ясно, що географично єдиною можна проголосити і цілу Европу з Азією. В цій площі Русь нікому не потрібна і цікавитися її походженням нема для чого.

Коли одні одійшли од 862 р., то, другі перескочили цей бар'єр і пішли з тими ж географичними прінціпами в дохристіанську глибину віків. Проф. Ростовцев надрукував статю: „Происхожденіе Кіевской Руси“, але, окрім заголовку, про Русь в ній

немає нічогісінько. Він пише, що „происхожденіе слова Русь и о варяжествѣ или неваряжествѣ Россіи“ є питанням „второстепенным и не важным“. Для його „важно и цѣнно... понять не исторію Славянского народа, а... исторію Россіи, как страны“ од Криму до Білого моря. Тому, пише він, „для меня не имѣет никакого смысла контроверсія о том, есть ли исторія Приднѣпровской Россіи исторіей Украины или исторіей Великороссіи... Россія, как страна, как культурная область... Едина, и не искусственным етнографическим построеніям разрушить это единство“. (Ростовцев, „Соврем. Записки“, Париж, февраль, 1921, с. 142—149). Автор, як бачимо, так засліплений політикою унітаризму, що вважає свої політичні мрії і географичні вигадки річчю природною, а етнографичну побудову, звязану з природою народів, вважає „искусственным построеніем“! Тому про історичні факти, як Амастрилська, Сурожська, Причорноморська Русь, він, хоч пише про Русь, навіть не згадав. Творцями Київської культури вважає „германскія племена“!

Безумовно серйозніше поставився до справи І. Бунаков у праці: „Пути Россіи“ („Совр. Зап.“, Апр., 1921). Подаємо з тієї праці більш потрібне і для нашої теми. Норманизм Бунаков відкидає, але питання про походження Руси не чіпає, хоч наблизився до його. „В X в., каже Бунаков, на берегах Дніпра несподівано і пишно розквітла цівілізація Київська... В сусідніх краях — в Польщі та Угорщині ще тілько пробивалися перші проміні західної цівілізації... В Київі... закладалися основи великої і могутньої держави. В XI в. Київська держава уявляла собою велику Европейську державу... Але до самого останнього часу походження Київської держави і Київської цівілізації зоставалося історичною загадкою... Культурні впливи йшли не з Польщі в Київську Русь, а з Руси в Польщу... Культура Норманська була нижче культури Київської. Тілько цівілізація Візантійська могла зробити вплив на культуру Київську в її зародженні“. (с. 257).

„Несподівано швидкий розквіт Київської цівілізації самим зовнішнім заражаючим впливом Візантійської цівілізації не може бути пояснений і до останнього часу він зостався історично не зрозумілим... Київська цівілізація, одначе, зародилася не на голому місці — історія України почалася не в IX вікові після Р. Хр.“ (с. 258). ... Грецькі городи на берегах Чорного моря грали ту ж саму ролю, яку грали на берегах Середземного моря“. (с. 259). В III в. після Р. Хр. на Вкраїні появилися Готи і Герули. В III-IV в. на Чорноморщині була велика Готська держава... їх культурний рівень був нижчий за нарід південної України“ (с. 260). З культурного боку Готи багато зобовязані Україні. (с. 260). Готи понесли в Західну Европу культуру, перейняту на Вкраїні. (с. 261). Старі культури на Вкраїні стали культурним фундаментом для цівілізації Київської... Візантія дала їй готові форми... Так не випадком утворилася велика

Київська держава". (с. 261-262). Про Візантію Бунаков пише: „Она была большим, сильным, благоустроенным государством с прекрасно организованным административным аппаратом. В сравненіи с феодальным хаосом средневѣковаго Запада Византія — идеал стройности и государственнаго порядка". (с. 265). В Візантії „форма власти — абсолютная деспотія, управленіе централизованное и бюрократическое". (с. 267).

Про Кельтів, навіть як у Ростовцева, і про давнішу, як Київська, Амастридську, Сурожську, Тмутараканську Русь, ні слова. Питання, хто ж оплодотворив Київську державність і цівілізацію, зосталося не вирішеним, бо вирішити його без відповіди, хто була Русь, не можна, а цього питання Бунаков і не торкається. Розуміється, Візантія не могла оплодотворити Київської державности, бо вона була рада знищити її і сама мала державність цілком протилежну Київській. Бунакову, який підійшов до самісінького питання про Русь, що оплодотворила Київську державність, перегородив шлях до правди унітаризм, який творить аберацію і позбавляє людей свободи наукового думання. Тому Бунаков у своїй прекрасній статі плутає з назвою „Россія" і пише такі речі, як, напр., що „Галиція, Бѣлоруссія и Украина отрѣзанныя от нея части". (с. 268-269). Київ старіший за Москву. Звався він Русю, коли Московські землі так не звалися, з Москвою не був і до неї не належав. Галичина ніколи не мала з Москвою нічого спільного. Як же вони могли бути одрізаними од неї, як частини од цілого! Це не краще „единой русской народности", „вѣтви русскаго народа" і „единства страны". Одначе добре і те, що російські учені хоч зрушили з місця 862 року, з яким уже не рахуються.

Вирішення питання про походження Руси має велике значіння не тільки для Української, а й для Московської, як для Славянської, так і для Всесвітньої історії. Так, напр., Чехословакія безпосередня сусідка Українського народу і межує племя з племенем. В історії між ними були постійні стики, про що повно згадок в памятках. Про спільність в праві писали вже давно польський учений Раковіцький (Варшава 1822 р., **Prawda Ruska**), Леонтович і ін., а на спільність в законодавстві вказав уже чеський учений д-р Іречек. Кельтська теорія походження Руси поглиблює ті спільности і кидає сніп світла на оповідання письменників VI віку Іордана та Прокопія і на звістку Київського літопису про розселення Славян з Придунайщини. Звідти прийшла і Русь, яка вимандрувала з Провансалю. Захожа Русь застала в Київі державу Антів і внесла в її організацію та в її соціяльний лад свої зміни, чим і оплодотворила Київську цівілізацію для дальшого розвитку. Іордан розповів про війну Готів з королем Вінітаром проти Славян Антів з князем Бусом, Божем, в IV вікові. Антів було переможено, а Божа і 70 старшин убито. Українська традіція донесла згадку про цю сумну подію

в XII в.: в Слові о Полку Ігоревім 1187 р. розповідається, як „готські дівчата, звоня руським золотом, поють время Бусово". Назву „руським" вжито анахронистично по пізнішій назві Русею в XII в. того самого народу, який в IV вікові звався Антами і мав князя Божа. Назва Антами відноситься до Українського народу, бо Русь в 1187 р. звалася і Вкраїною, Україною. (Іпатієвс. літ. 1187, 1189, 1213, 1268, 1280, 1282). Ця славянська народна назва давніша за назву Киян Русю. Київський літопись під 898 р. пише: — „Поляне, яже нині зовемая Русь". (Іпат., вид. 1923 р., с. 19). Раніш Поляне потім назва їх Русю. Але Поле, Поляне, як довів я в іншій праці, це в зуженім змісті сінонім Вкраїна, Україна, Українці. Тому назву Поле та Поляне і було витіснено ширшою назвою Вкраїна, Українці. З „окраїною" ця назва не припасовується, бо поняття „вкраяти" і „окраяти" ріжного значіння. Про це завважено вже і в французькій літературі XVIII віку. (Duran, „Le Faux Pierre III", Londres, 1775, p. 30).

Прокопій та Іордан розповідають про походи Антів у IV, V, VI віках в Македонію, Фракію, Ілірію. Ясно, що історію Руси і історію Українського народу треба починати не з 862 р., а значно раніш. Проголошений російською псевдо-наукою Український Славянський нарід не істнуючим, має свою історію вже в IV вікові і вже тоді жив державно. А Русь мала свою історію вже перед Р. Хр. на півдні Галії, в Провансалі. Історію Українського народу до 800 років ніяк не можна звати Руською, як і Московську історію до XVIII віку не можна звати Руською. Визнання українського не істнуючим і введення фікцій та вигадок на місце зігнорованих фактів зробило неможливим належно використати позітивний, порівняльний, історичний, поворотно-історичний методи вивчення історії і загальмувало вивчення питання про походження Руси.

З іменем Руси невідділимо звязаний один з найголовніших етапів Української державности, культури, цівілізації, самостійности. Знання, хто була Київська Русь і які цінности вона внесла в культуру та історію Українського народу, має рішаюче значіння при вивченні Української історії, державного, цівільного, карного, межинародного, процесуального права з найдавніших часів, при вивченні старих памяток, в питаннях соціології, антропології, звичаєвого права і т. і. Історія Українського народу — це історія Славянськото народу з самих початків, а не епізод славянської історії, як думає проф. Ростовцев в інтересах унітаризму. Історія Московського народу — це в початку у всякому разі історія фінського народу, так про його каже і Київський літопис. Далі вона стала її історією Монгольского народу. У всякому разі вже з часів Суздальщини почалося винищування Славян Київа, Торжка і ін. Коли з Суздальщини утворилася Московія, то винищування Славян стало системою і провадилося знищенням Київа, Пскова, Новгорода, Торжка і ін.

міст з їх славянським населенням. Акад. Пипін пише: - „В крайних случаях, как в Новгородѣ, Московская власть помогала объединенію простым истребленіем неподдающихся населеній, выведеніем туземцев и переводом на их мѣста московских жителей, установленіем московских порядков, управленія быта". (А. Н. Пыпин, „Исторія Рус. етногр." т. III, СПБ., 1891, с. 2. Про це саме у Влад.-Буданова, „Обзор", с. 18, 117, 118, 126, 199 і ін. У. В. Ключевського, „Сказанія Иностранцев о Московском государствѣ", Петроград, 1918, с. 198, 241, 243, 299 і ін.).

Пипін пише, що „на Украинѣ подобныя мѣры были невозможны". („Ист. Рус. этн"., с. 2). Але практикувалися в широкому маштабі. Кн. Барятинський, вирізавши на Вкраїні коло 15.000 душ Українського Славянського населення, в 1658 році питався Московського царя дозволити йому „высѣчь и выжечь" всіх Українців на 150 верст коло Київа! (Карпов, „Критич. обз. источ. до исторіи...", 1870, с. 176-177). Так і були „высѣчены и выжжены" Батуринці, Запоріжські поселення і ін., десятками тисяч засилалися на винищення в Петербург та в Азію молодші українські сили, а на Україну переганялися цілі московські села, які й по цей день зосталися жити ізольовано, бо, як в правосвідомости, по виразу проф. Леонтовича, між Україною і Москвою пролягає „ничѣм ненаполняемая пропасть", так і у всім іншім, і це не з чиєїсь волі, а з самої природи народностей. Уряд для політики унітаризму вжив інших заходів, те ж підпертих насильством, з XIX віку: проголосив за Москвинами монополію на Русь і Славянство, на норманській теорії походження Руси збудував теорію „единой русской народности", невідомої антропологичній науці, задекорував себе в одяг славянофільства і під покровом фальшувань та обманств розвинув політику знищення Української Славянської античної нації з її культурою, цівілізацією і свободою для цілей імперіалистичного панмосковизму. Російська інтелігенція, продовжуючи політику царського уряду проти Славян, навіть на еміграції проявляє нечувану злобу і ненависть до визвольних змагань, свободи, права, культури, цівілізації і самостійности Українського Славянського народу. Виключень так мало, що і згадувати зайве. Вся еміграньська російська преса повна тілько ворожнечі до Українців, ворожнечі за те, що вони хотять жити незалежно від Москвинів і бути свобідними, як і Московський нарід. Походження Руси не з півночі, елінська, римська, кельтська культури в українській культурі, належність Українського народу до Паневропи, а не до Азії, запалюють серед унітаристів озлоблення проти Українців, яке засліплює і людей високого інтелекту настілько, що російські демократичні інтелігентські кола не соромляться одверто виступати проти свободи і незалежности Українського народу та всіх його національних демократичних

визвольних змагань і домагатися поневолення його. Тому то не можна сподіватися в близькому часі од російських учених позбавленого політики і цілком об'єктивного відношення до питання про Русь і до Славян, з яких найбільший числом слов'янський нарід — Українці — є об'єктом мрії повного знищення з світу!

Питання про походження Київської Руси, яка зіграла велику ролю в історії і сусідніх народів, а дінастично була звязана з Візантією, Францією, Англією, Угорщиною, Чехією, Німеччиною і ін., коли Москви ще й на світі не було, має великий інтерес і для Всесвітньої історії.

Не претендуючи на непомильність у висновках, ми подаємо факти безсумнівні для нас, а з них кожен сам зробить висновок.

II.

Київський літопис про Варяжське море та про Русь і Галичан у Франції.

Посилаючись на літопис, запевняють, що в нім Варяжським морем названо виключно море Балтийське. І в географичному покажчикові Лаврентієвського списку літопису, вид. Акад. Наук в СССР. в 1926 р., на стор. 287-288 вказано, що Варяжське море — то море Балтийське. Але перевірка рішучо спростовує отсе.

В літопису читаємо: — „Ляхове же и Пруси и Чудь присідять к морю Варяжському; по сему же морю [по Варяжському] сидять Варязі сімо [сюди] ко востоку до преділа Симова; по тому же морю [Варяжському] сидять к западу до земли Агарянськи и до Волошськи [то б то: до Африки, Іспанії, Італії] Афетово бо и то коліно Варязи: Свеи [Шведи], Урмане [Нормани], Готи, Р у с ь, Агняне [Англичане], Г а л и ч а н е [Гали, Кельти], Волхва [Італійці], Римляне, Німці, Корлязи, Вендици, Фрягове и прочии присидять от Запада к Полуденью и сосідяться з племенем Хамовим“. (Іпат., вид. 1923 р., с. 4. Лаврен., в. 1926 р., с. 3 і 4).

Ясно, що Київський літописець Варяжським морем називає не одно море, а систему морських вод Західної Европи, біля яких живуть перечислені ним народи аж до Африки. Ці Варяжські води омивають суходіл, залюднений: Шведами, Норманами, Готами, Р у с ю, Англичанами, Г а л и ч а н а м и, Італійцями, Римлянами і ін. аж до Африки. По цій теріторії і народах до Варяжського моря належать: Балтийське море, Німецьке, Атлантичний океан, Середземне море і ін. води, бо перечислені літописцем народи живуть оттут саме. А як він же каже, що вони живуть біля Варяжського моря, то ці морські води і є Варяж-

ським морем. Гали, Волохи та Італійці-Римляне теж коло Варяжського моря, тому і Середземне море у Київського літописця є морем Варяжським, бо вони живуть біля Середземного моря.

В цітованому місці Київський літопис називає Галів Галичанами і показав їх біля Варяжського моря. Нині це Франція. Тут же на півдні Галії жив Кельтський нарід, який у Ю. Цезаря і ін. звався Rutheni, Русини, Русь. (J. Caesar, „De bello Gallico", Com. I, cap. 45, Com. VII, cap. 5, 7, 64, 75, 90; Ціцерон, Страбон, Птоломей).

Таке розуміння літописцем Варяжського моря, як системи Зах. Европейських морських вод, він подав і в другому місці. — „Поляном же живущим особо по горам сим [Київським] була путь из Варяг в Греки и из Грек по Дніпру і вверх Дніпра волок до Ловоти и по Ловоти внити в Ильмерь озеро великое, из него же озера потечеть Волхов и втечеть в озеро великое Нево и из того озера внидеть устье в море Варяжькое и по тому морю [Варяжському] внити даже и до Рима, а от Рима прити по тому же морю [Варяжському] к Царюграду, а от Царягорода прити в Понт море [в Чорне, в Руське море], в не же втечеть Дніпр ріка... Двина из того же ліса потечеть и идеть на полунощье и внидеть в море Варяжськое... а по Двині в Варяги, а из Варяг и до Рима, от Рима же и до племени Хамова" (Іпат. с. 6, Лавр. с. 6-7).

Так і в легенді про ап. Андрія він з Київа прийшов у Новгород, а з Новгороду „иде в Варяги и приде в Рим" (Ін. 6, Лав. 7). Це шлях не через Скандинавію, а через Галію та Італію і зветься шлях „в Варяги". Отже і тут Варяжське море од Нево до Риму, а од Риму до Царьгороду. Морський шлях з Риму до Царьгороду йде морем Середземним, а у Київського літописця це море Варяжське, бо він пише, що од Риму прийти по тому же морю Варяжському к Царюграду. Таким чином, у літописця Варяжське море — це система морських вод Західної Европи: Балтийське, Німецьке море, Гальська протока, Британський океан, Атлантичний океан, Середземне море, Босфор фракійський — води аж до Чорного чи Руського моря. Для Киянина це води чужі, тому, в протилежність своїм, вони море Варяжське, чуже, закордонне. Таким чином, і Русь, яка прийшла од Варяжського моря, треба шукати між старими Західно-Европейськими народами. Розуміється, за виключкою Шведів, Норманів, Англичан та Готів, бо літописець виключив з них Русь заявою, що ці народи не Русь.

Виходить, що Русь треба шукати і біля Німецького моря, і біля Атлантичного океану, і біля Середземного моря. Для Киян Варяжське море — це чужі морські води Зах. Европи., а Варяги — це населення коло тих вод. Тут на Заході, каже він, до Італії включно сидять: Шведи, Нормане, Готи, Англійці, Русь,

Галичане, Волхва, Римляне Німці і ін. (Лавр. 3-4, Іпат. 4). Все це Варяги. Так по літопису.

В літопису так підкреслено окремішність Руси од Шведів, Англичан, Готів: — „Идоша за море к Варягом, к Руси, сице бо звахуть ти Варязи Русь, яко се друзіи [то б то-те ж Варяги] зовуться Свее, друзіи Урмане, Англяне, инии Готи, тако и сии“, то б то-так як вони звуться Варягами, так зветься і Русь Варягами (Лавр. 18-19, Іпат. 15). Тут ясно і виразно, що Варяги це не один нарід, а сукупність народів Зах. Европи, як і Варяжське море — це система морських вод Зах. Европи. Підкреслення, що Русь не Шведи, не Нормане, не Англичане, не Готи, виключає Русь з Прибалтики і веде нас за розшуком місця її на південь, до Атлантики та Середземного моря, в Кельтику, в Галію - Францію. На це наводить і вказівка сусідства Руси з Галичанами, з Галами.

Назви Варягом та морем Варяжським ми вважаємо українськими, славянськими. В „Рус. Правді“, де назву варягом і колбягом вжито для назви чужинців, читаємо назву адміністративної одиниці з її межами „вервь“. Проф. Сергеевич, Соловйов, Мілер виводять цю назву од верьовки, верві, якою робили обмір і установлювали межі, границі. (В. Сергеевич — „Лекціи и изслѣд. по древ. истор. Рус. Првва“. СПБ., 1910, с. 257-258). По кельтські верьовка corde, cordeau. В українськой мові к о р д о ю зветься верьовка, на якій ганяють або припинають коня — нею установлюють йому межі свободи, границі бігу. Од ролі верьовки означати границю по назві кордою маємо к о р д о н, за яким чуже. Корду в цій ролі замінюють дрючком, гілкою якою і обмірюють, і обтикають межу. По славянські гілка зветься граною, граня, гранка. „Стребен корень, златп гранки [гілки], зав'язала пет яболка“ [5 яблук] — каже величальна пісня, що й досі її співають у Болгар. Тому кордон зветься також грань, границя од означеннь межі гранкою, гранею, гілкою. По українські така гілка, чи тичка, зветься варякою, ворякою, а в Черниговщині варье, ворье. Од цього і люде закордонні звуться варяги. Люде закордонні, чужинці в Київі звалися також гостье, гості. У латинизованих Кельтів - hostis, (hostilité) — чужинець, ворог, враг, вараг, варяг. І тепер в укр. мові варягом зветься чужоземец, здоровяк, закордонний.

На сході України були кочові народи, які не визнавали ніяких меж. Вони їздили на окульбачених конях. Кульбака, колбяка — це сідло у кочевників. По цій прикметі вони к о л б я г и.

Н. Костомаров пише, що варягами звалися всі народи Зах. Европи. Відповідно цьому римо-катол. віра - варяжська віра, ксьонз — варяжський піп (Н. Костомаров — Сѣвер. Рус. народоправства“, т. I, 1886, с. 22). Владимирський-Буданов те ж вважає, що варяги — це Зах. Евр. чужинці, а колбяги - східні чужинці, инородці („Обзор“, с. 25, 26, 325).

Славянський перекладач Льогофета (941 року), пише акад. Шахматов, вираз грецький: „походженням з роду Франків" (по грец. τῶν Φράγγων) переклав „от рода Варяжскаго". (Шахматов, „Древнѣйш. судьбы Русскаго племени". Петроград, 1919, с. 51). В X вікові Галія вже звалася Францією і її населення Франками, Французами. Виходить, в Києві Кельти — Варяги.

Київський літопис розповідає про дві Руси: одну Київську, яку називає „находници", зайшлою, а другу метропольну, яку вказав у Франції. Про першу Русь, про зайшлу літописець так каже: — „В Афетові же части седять Русь, Чудь и всі язици [народи] — Меря, Мурома, Весь, Мордва, Заволочская Чудь, Пермь, Печора, Ямь, Угра" і т. і. фінські племена (Лавр. 3, Іпат. 4). Це Русь з народами Східної Европи, які „дань дають Руси" (Іпат. 9, Лавр. 10). В цій комбінації народів це Русь захожа, „находници" (Іпат. 15, Лавр. 19). Отже це Русь в комбінації з Фінами і на теріторії Східної Европи.

Про другу Русь літопис подає відомости там же кількома рядками нижче у цілком іншій комбінації народів і на іншій теріторії. Він пище: — „Афетово же коліно и то Варязи: Свее, Урмане, Готи, Русь, Агняне, Галичане, Волохове, Римляне, Німці, Корлязи, Венедици, Фрягове и прочии приседят от запада к полуденью и соседятся з племенем Хамовим"(Іпат. 4, Лавр. 3-4). Це і географично, і по сусідах цілком інша Русь, у якої і теріторія і сусіди інші. Вона не на сході Европи біля фінських племен в ролі їх покорительниці, а на Заході Европи, біля Варяжського моря, в сусідстві з Англійцями, Галичанами, Італійцями, Німцями. Та Русь „находници", а ця метропольна, корінна. Літописец каже, що її в IX вікові на батьківщині не засталося, бо Рурик, ішовши на чужину, „пояша по собі всю Русь", вивів усих (Іпат. 15). Дійсно, Русини в такім числі вийшли з метрополії, що залишили тілько географичні й топографичні сліди своего імени. Тілько в м. Родез мешканці називаються і досі Русинами, по французькі — Rhuténois.

Греки були найкращима знавцями географії та етнографії на цілому світі. Київський літописець брав відомости і од них (Амартол і ін.). У його відомости не з вітру та чуток, а з тодішньої науки та перевірок. Греки описували те, чому сами були свідками. Для шкіл вони писали підручники землеопису та народознавства навіть віршами, щоб полегчити заучування на память.

Візьмім географичну карту Західної Европи та розмістимо на ній народи, як їх перечислив Київський літопис в сусідствах між собою, а саме: Шведів, Норманів, Готів, Русь, Англичан, Галичан, Італійців, Німців по порядку „от Запада к Полуденью".

Розміщаючи їх, ми побачимо, що для Галичан та Руси зостається одно-єдине місце — теріторія Франції та Бельгії. Без них ці теріторії виходили б без населення, пустинею, тоді

як вони були населені і поминути їх літописець не міг, бо він перелічив і дрібні народи. З другого боку, і Галичане та Русь, коли б не жили тут, на теріторії Бельгії та Франції, бувши названі межи народами Західної Европи, не мали б теріторії і жили б невідімо де.

Теріторія між Англичанами та Волохами пустинею не була, на ній жило многочислене племя Кельтів, Галів. Цих назв у літописця немає, за то є Галичане та Русь, які й є Кельтами та Галами, Галичанами. Це і є населення Галії, нині Франції.

Русини, як Гали,є те ж Галичанами. Літописець назвав їх окремо з тої ж причини, з якої там же назвав окремо Волохів та Римлян, хоч Римляне є те ж Волохами. Літопис тут Волохами назвав спеціяльно населення північної Італії, що звалася Галією Цізальпінською. Тут перед Р. Хр. до середини Італії жили Етруски, народність яких не встановлена. В 390 році перед Хр. на Етрусків напали з півночі Гали на чолі з Бреном, звоювали їх, разбили Римлян і зайняли під свої оселі північну Італію, де й заснували місто Медіолан, нині Мілан. В Галії було ще три Медіолани. На новій теріторії вони змішалися з Етрусками, а потім і з іншими народами. Таким чином, північна Італія залюднена Кельтами з домішкою ріжних народів, а перш за все Етрусків. Це населення значно відріжняється від Римлян. Але не менше відріжняється з тих причин і населення Провансалю од півночі, де також є одміни, по яких Цезар, називає Кельтів од гирла Рейну Бельгами. Таким чином, в літопису названо Русь окремо од Галичан з тої ж причини, з якої Волохів названо окремо од Римлян. Південих Кельтів-Галів Цезар називає Рутенами, Русинами (Rutheni, Ruteni).

В договорах Київських князів з Греками — Олега 911 р., Ігоря 945 р., в „Правді Роськїй" XI в., в літопису і в інш. памятках Київська Русь називалася так само: Роусин, Русин, Рус, Русь, Рос. В Правансалі біля річок Родану, Ольти, Тарна, як читаємо у Ю. Цезаря в опису Гальської війни, Кельтське населення тієї країни називалося Ruthenus, Rutheni. По-грецькі це Ῥῶς (Рос), латинськ. літерами — Rhos, Rhuteni. Сама ж теріторія звалася — Ruthenia, а держава — Ruthena civitas. На Україні біля гирла р. Дону було Руське село з переправою і пристань, яке звалося в договорі Греків з Генуезцями 1169 року по грецькі — Ῥωσία, а у Рубрука (Рюісброка), який переїздив там в 1253 році, те саме село-пристань з переправою названо — Casale de Ruthenis (М. Грушевський, „Історія України-Руси", т. І, 1898, с. 378—379).

Ю. Цезар в Com. de Bello Gallico кілька разів згадує про Русинів і каже, що у них була своя держава і що у них під кінець війни було 12.000 війска. (Com. I, cap. 45, Com. VII, cap. 5, 7, 64, 75, 90). Цих Кельтів Русинів він називає Rutheni, Ruteni. Жили вони на півдні Франції, біля р. Родану (Рони), на

Захід до р. Гарони (Garunna, Garonne), з півночі од р. Ольти' Олти, Альти (Oltis, нині Lot, Лот) на південь до Середземного моря, де жили Вольки Тектосаги та Арекоміки. На захід — Аквітанія, а на північ — Кельти Арверни, нині Овернь. Ця теріторія називалася у Римлян Gallia Narbonensis. Як пише Цезар, Кельтів Галами прозвали Римляне.

Вже з наведеного ясно, що у Київського літописця Galli — це Галичане, а Rutheni — це Русин, Русини, Русь, Рос.

В сусідстві з Русинами береги північні Середземного моря, особливо на лівобережжі Родану (Рони), з VI віку перед Христом стали вкриватися Грецькими колоніями, в початку Фокейськими, з Малої Азії,, а далі й іншими. По Середземному морю Греки провадили великий торг, тому колоній у них було багато на цім побережжі, бо через них був торг зі всією Галією, а перш за всіх з Русинами. Тут були колонії: Massilia (нині Марсель), Olbia, Antipolis, Heraclea, Nicaea, і ін. З Греками плавали і Кельти, перш за всіх Русини, як найближчі, і з цього творили і свій власний торг. Культурний вплив Греків на Галів був величезний — вони, як пише Цезар, і грамоту собі засвоїли од Греків та писали litteris Graecis (Com. I, c. 29, Com. VI, c. 14). Вивчившись добре торгувати і зв'язавшись з Картагенцями, Гали завели свої пристані на Африканськім березі Середземного моря і стали конкурувати з Греками, яким помагали Римляне. З цього вийшло те, що під час Картагенських війн Гали стали на боці Картагенян проти Римлян. З часів Цезаря (I вік перед Хр.) стала у них ширитися Римська культура так, що в V віці Гали вже забули свою мову, замінявши її на вульгарну латинь, з якої, з участю своєї мови, з бігом часу утворили ту мову, яка в дальшому розвиткові стала французькою мовою.

Розвинувши свій морський торг, Кельти-Русини мали свої пристані, городи, факторії в Африці на південному березі Середземного моря, засновані в початку з участю Греків, а саме: Ruscino (двійник Ruscino в Галії, коло Піренеїв, — Т. Лівій), Rusadir (в Тінгітанії Мавританській), Ruthisia (в Нумідії — Мелла Помпоній, це просто вказує на Rutheni), Ruspae (в Нумідії — Птоломей), Rusconia (в Мавританії), Rusicade (в Нумідії, де мешканці Масілії, як в Галії в кол. Масілії, нині Марсель, — Пліній) Ruspina (коло Гадрумету, — Пліній), Rusazus (в Мавританії, — Пліній), Rus¨curu (в Нумідії, Алжир). На Пірeнейськім півострові поруч з Галіцією, в Лузітанії — Rusticona. В Малій Азії, коло Пропонтіди, де були переселенці з Галії — Галати, м. Пруса, як в Новгороді Великому частина його звалася Пруса (Prusa). Маємо цілу систему назв з пнем Rus, Ruth, як в Галії, про що буде далі. (F. W. Putzgers. Historischer Schul-Atlas, Wien, 1910, карти 2, 9, 4, 10; Словник И. Кронеберга).

Таким чином, Київський літописець Варяжським морем називав і Середземне море, а Варягами називає і Кельтів, Галів що сиділи біля Середземного моря, вели морський торг, мали колонії і на південному березі того моря, в Африці. Вираз літопису: — „Идоша за море к Варягом к Руси сіце бо звахуть ты Варягы Русь“ (Іпат. 15, під 862 р.) відноситься до Кельтів-Русинів, що сиділи на півдні Галії, біля Середземного моря, яке в Київі літописець звав Варяжським. Цих Русинів він назвав у літопису Русю, як Галів назвав Галичанами, і показав їх на теріторії нинішньої Франції. Розуміється, за ними ніхто нікого не посилав, а сами вони прийшли з Тмутаракані, куди прийшли через Норік та Панонію з Галії, з Рутенії. В Київі вони були завойовниками. Греки про Галів писали дуже погано, хоч і сами поступали не краще. Русь так розправлялася з Греками, що сам літописець про неї завважив, напр., так в опису походу кн. Олега на Греки в 907 році: — „Вылізе Олег на берег и... повоева около города и много убийств створи Греком и полаты многы разбиша а церкви пожьгоша а іх же имяху полоняникы, овіх посікаху, другыя же мучаху, иныя же растріляху, а другыя в море вметаша і ина зла многа творяху Русь Греком“. (Іпат. 22—23). Бувши під великим грецьким впливом, що ганив поведінку Руси проти Греків літописець всетаки памятав, що то свої, і повздержався од висвітлення родословного звязку з Галами, щоб не виставляти перед Греками своїх ще в гіршому світлі.

Так розповів Київський літописець про Русь з Галії. І це що до географії — ми приймаємо цілком, бо нічим не доведено, щоб в цім у літописця була б якась помилка. Навпаки, в дальнішому викладі ми подаємо факти, які потверджують, що це так, що літописець написав правду про метропольний осідок до-Київської Руси в Галії біля Середземного моря.

III.

Перекази про Русь V віку в Римськім Норіку і на Україні — у Самійла Величка.

Галія мала таке положення, що Кельтам тяжко було вдержатися на своїй теріторії. Галів ми знайдемо по всій Европі, в Азії, в Африці. В III в. перед Хр. багато їх переселилося в Малу Азію — це Галати. Переселилися і в Фракію до Чорного моря, і на Піренейський півострів, і в Брітанію, і в Придунайщину, і на Вкраїну. Як росповів Цезар, Гельвети під тиском Германців навіть селитьби попалили і пішли шукати щасливішого місця. Їх сусіди, те ж Кельти, звернулися до Римлян задержати їх, щоб не толочили хліба. Римляне завернули їх на

старі місця. (Com. I, c. 2—29). Перед тим Бої масою виемігрували до Дунаю, завоювали Норею і осілися в Норіку на хліборобство (Com. I, c. 5). Частина Галів пішла на Піренейський півострів, де й осілася на Заході коло океану по обидва боки річки Durius, Duero, Douro, Дуро, при гирлі якої Кельти утворили собі гавань Porto Cale, простіше Porto. Ця гавань давала Галам можливість свобідних водяних торгових сполучень з Африкою. По цій гавані (porto) та по Галах, що населяли країну, вона набрала собі назву Порту-Галії, Португалії, Portu-Gal. На північ од річки Дуро країна зветься і тепер Gallaecia, Galicia, по німецьки Galicien, а населення Gallaïci, Galici, Галичане. (Атл. Путцгерса, вид. 1910 р., карти 2, 9, 12, вид. 1922 р., кар. 10).

Два Новіодуни на Дунаї, як і ін. Гальські назви, нахідки монет Арвернів коло гирл Дунаю (в 52 році Русинів було злучено з Арвернами в одну державу), свідоцтво Страбона (I вік), що в його часи Гет Веревіст зруйнував у Фракії країну Кельтів, які через це змішалися з Фракійцями та Ілірійцями (Географія, кн. VII, г. 3, § 11), і інші дані вказують, що Кельти сухим шляхом мали биту дорогу на Вкраїну і знали її. Без сумніву, вони брали участь у війні проти Боспорського царства і були в Римських гарнізонах на Вкраїні (Страбон, кн. VI, г. 4, § 2), а назва Кельтоскифами просто сполучає їх з Україною (тамже, кн. I, г. 2, § 27). Кельти знали і морський шлях, їздивши з Греками по морях, а шлях з Галії на Вкраїну було помічено навіть спільністю назв колоній, як Ольвія, Офіуса, Гераклея.

Під час навали Кімврів і Тевтонів Кельтам довелося стільки вистраждати, що Цезар назвав Галію мученицею (vexata — com. II, c. 4), а в V в. в звязку з рухом народів через походи Атіли Русини масою з родинами од Родану пішли до Дунаю в Норік, Панонію і там осілися. Коли й тут не можна було вдержатися, вони пішли частина вгору на Карпати і Збруч, а частина на Вкраїну до Азовського моря, на Тамань. Це і була та Чорноморська Русь, що піднялася потім в землю Полян, в Київ, з якої частина купців-вояків піднялася на північ і заснувала Новгород. Про той край Русини знали од купців, з якими зустрічалися у Козар в м. Ітілі, біля Волги, що приходили туди з півночі Волжською водяною системою для торгу.

Римська провінція Норік (Noricum) лежала на правому боці Дунаю і сягала верхів'я р. Драви. В Норік входили нинішні: частина Баварії, Тіролю, Австрія, Штірія, Карінтія і частина Країни. Нинішній Зальцбург тоді звався Ювава (Juvavum). На схід через р. Драву і Саву лежала Панонія. В Юваві багато старовини. На горі великий замок, в якім є троє шостикутних дверей з різбарським орнаментом, як на Вкраїні. Над дверима з залі суду в їдальню надпис різний, що їх зробив бішоф Леонгард в 1501 році. Такі шостикутні двері можна бачити на

Вкраїні в Полтаві, в Земському будинкові, як зразок українськоі архітектури, а різбу — на старих іконостасах. Робота художня. Для нас цей факт промовляє про культурні сполучення України з Норіком. По сусідству в Гальштаті в музеї можна бачити місцеву релю, як у сліпців на Вкраїні, і, як на Вкраїні, різбу на дереві. Гальштатські металеві вироби знайдено й коло Збруча, і біля Київа. Культурні сполучення України з Норіком давні.

В християнській катакомбі Ювави (в Зальцбурзі) біля римських гробків та церкви св. Петра, в горішній печері, коло камяного гробу, на якім перші християне правили служби, стоїть мармурова плита з висіченим на ній оттаким написом полатині:

Anno Domini CCCCLXXVII Odoacer Rex Rhutenorum Geppidi Gothi Ungari et Heruli Contra Ecclesiam Dei Sevientes Beatum Maximum cum sociis suis Quinquaginta in hoc speleo Latinantibus ob Confessionem Fidei Trucidatos Precipitarunt Noricorum quoque Provinciam ferro et igne Demoliti sunt.

Надпис скопіював я з великими літерами. Він означає:

Року Божого 477 Одоакр князь Русинів, Гепіди, Готи, Унгари і Герули, лютуючи проти церкви божої, благочестивого Максима з його 50 товаришами, що молилися з ним в цій печері по латинському, заісповідання віри жорстоко мучених скинули вниз, а провінцію Норців мечем і огнем спустошили.

Катакомбу висічено в високій камяній горі. Прохід в гору темний і вузький. Дірка для вікна у вищій печері так високо над землею, що викинутий з неї вниз уб'ється. Друковане про цей напис я знайшов тільки в двох агіографічних брошюрах німецькою мовою. Одна анонімного автора надрукувала його в невірнім німецькім перекладі на обгортці, та й все. Другу написав Anselm Ebner, який подав правдивий німецький переклад надпису на 5-й стор. і пояснення в примітці, що — „Плита за аббата Кіліана (1525—1535) була в долішній катакомбі, але пізніше з не зовсім зрозумілої причини її приміщено тут на горі". Дійсно, на горі темно і її легко навіть не помітити. Німецький переклад у Ebner такий: Im Jahre des Herrn 477 haben Odoaker, König der Ruthenen, die Geppiden, Gothen, Ungarn und Heruler im Wüten gegen die Kirche Gottes den seligen Maximus mit seinen fünfzig Genossen, welche in dieser Höhle sich verbargen, wegen des Bekenntnisses des Glaubens ermordet, über den Felsen hinabgestürzt und die Provinz der Noriker mit Feuer und Schwert verwüstet.

Повний заголовок брошюри Ebner'а такий: Die Katakomben zu St. Peter in Salzburg mit vier Abbildungen. Von P. Anselm Ebner O. S. B. Salzburg. Im Verlag der kath. Vereinsbuchhandlung zu Salzburg.

Анонімна брошюра має заголовок такий:

Die Katakomben im St. Peterfriedhofe zu Salzburg. 14 Auflage. Im Selbstverlage des Stiftes St. Peter in Salzburg.

Описані в катакомбному написові події в Норіку та Юваві і тітул Одоакра Rex Rhutenorum свідчать, що Кельти Русини в п'ятому вікові були в Норіку, виступали активно, обрали собі за предводителя Одоакра, були язичниками, брали участь в повстанні проти Римської влади і з перечисленими в надпису сусідніми народами воювали Римлян.

Як бачимо з Ю. Цезаря про Гальську війну, обраний у Кельтів у водці, в князі, в предводителі тітулувався по латині Rex, з чого у Французів вийшло Roi. Під час війни проти Цезаря у Кельтських народів рексами були — Верцінгеторик, Цінгеторик, Карвілій, Таксімагул, Сеґовак і ін. (Com. I, c. 3, V, c. 22, VII, c. 4). Це все були кельтські reges, князі. Так і Одоакр через обрання його Русинами став Rex Ruthenorum.

Гадають, що Одоакр з походження був Германець, яких тоді багато служило в Римських військах по найму. В 470 р., чи коло того, він вступив у римську службу в Італії, а в 476 р. був імператорським тілохранителем. В 475 р. начальник римського найнятого війська Орест прогнав з Риму імператора Непота і посадив свого сина Ромула Августула. В 476 р. військо, особливо в Норіку, забунтувалось, вимагаючи земель під поселення. З цього видно, що бунтували хлібороби-вояки, які мали родини і хотіли осістися на хліборобське хазяйство. Але Орест одмовив, тоді вони проголосили своїм предводителем Одоакра, а Ореста в сутичці 22 Августа 476 року вбили. Одоакр примусив Ромула зректися імператорства, владу над Італією перебрав собі і роздав землі повстанцям в Норіку і по-сусідству. Східній імператор Зенон зробив Одоакра своїм намісником. Але Одоакр поводився незалежно, завоював цілий Норік та Далмацію і виявив намір ширитися далі. Зенон, щоб спекатися небезпечного конкурента, намовив Остготського короля Теодориха і цей в 490 році зліквідував Одоакра, а в 493 році вбив. Таким чином, Одоакр правив над Римом 14 років.

Для Норців постійною небезпекою були Германські народи, що налягали з лівого боку Дунаю, особливо Ругії (Rugii). Давніш вони сиділи коло Балтийського моря, але в часи переселень народів прийшли до Дунаю, в V вікові визнали над собою владу Атіли, ходили з ним на Галів та Римлян, а потім отаборилися на лівому боці Дунаю коло Норіку. Ставши по смерти Атіли вільними (453 р.), вони намагалися, щоб зайняти римські землі, перейшли Дунай і наступали, щоб зайняти Норік. По них і зайнята ними земля звалася Ругією, але не довго. Одоакр ставши на чолі повстанців за землю, сварився з Ругіями. В 487 році він у війні полонив їх короля Фелетея і примусив їх тікати до Остготів. Пішовши з Остготами в Італію, Ругії там

змішалися з іншими народами і зникли з світу, як окремий нарід.

В повстанні проти Ореста Ругії участи не брали і з Одоакром в походи не встрявали, а були проти його, тому про них в катакомбному надписові і не згадується. Згадані ж союзники Одоакра Герули та Гепіди сиділи на лівому боці Дунаю. Після 477 року вони пішли звідти геть. Як пише Прокопій (VI в.), Герули в початку VI в. пішли собі на північ до Ельби і до Данії. Гепіди ж ще раніш примушені були спуститися по Дунаєві в Дакію. Готи (Остготи) за часів Одоакра жили в Панонії. Нарешті Гуни, або Гунгари, Унгари, які зосталися після Атіли і по місцевих переказах стали основноположниками Унгарської держави, були під Римською владою.

Народи на цій теріторії в V, VI, VII віках мінялися і зникали, як в калейдоскопі. Ніяка память не могла б удержати точного перечислення їх назв на певний момент, навіть на VI вік. Надпис же в катакомбі про народи 477 року подає все з абсолютною точністю. В початку VI в. там ні Герулів, ні Гепідів уже не було. Ругії зникли з світу, Скіри і Турцілінги участи в події 477 року теж не брали. Точности в надпису що-до народів 477 року свідчать, що надпис в катакомбі зроблено зі слів сучасника, або з запису сучасника. Без цього не було б точности і подробиць про 477 рік.

Про Одоакра сказано, що в 477 р. він був князем Русинів і в союзі з Герулами, Гепідами і ін. був творцем описаного в надпису. Значить, Русини, які обрали його, в 477 році були в Норіку, як новоприщельці, яким треба було під поселення землі. Як Римські піддані, вони вимагали її, їм не дали, вони повстали і обрали на це Одоакра в князі. Тому він Rex Ruthenorum.

Що до згадки в надпису про Русинів, то виключається яка б не була вигадка чи неточність. Ради чого й для якої мети автор надпису вигадував би і писав би в агіографичній памятці про Русинів і їх пробування та виступ з Одоакром в Норіку, коли б цього не було! Звідки могло прийти в голову, що Одоакр був князем у Русинів, коли б він ним не був! Нащо було б таке вигадувати! Та й взагалі звідки могла б узятися згадка про Русинів, коли б описане в надпису не було історичним фактом! Надпис робили люде віруючі в святість Максима і робили для пошани його памяти й імени. Могли б назвати інший нарід чи народи, а не Русинів, коли б Русинів не було там і коли б вигадували, бо і вигадка мусить мати щось од правди. Таких вигадок не буває. Написане на плиті було дійсністю і є правдою.

Брошюри посилаються на ріжні давні хроніки. За ними розповідають, що молодий Одоакр відвідав св. Северина в Флавіанії. Северин дознався про лиху загрозу і через Модератуса попередив священника Максима про небезпеку. Брошюри кажуть:

— „Старі джерела розповідають, що в 477 році Максима з товаришами було замордовано варварами“.

Северин умер в 482 році, а його учні Люціл, Марціан і Евгіпій, який не розлучався з Северином, вернулися в Італію. В 509 р. Евгіпій описав життя Северина і все, що було в Норіку, як очевидець. Він описав і подію в катакомбі.

В 560 р. в Норік прийшов бішоф Руперт, упорядкував катакомби, улаштував капелю, а вгорі, де труна, поселився сам жити. Він будував і церкву св. Петра. Після його зосталися анали. Таким чином, він міг поставити і плиту, упорядковуючи катакомби і шануючи память Максима.

Евгіпій розповідає, що в V віці в Придунайській частині Норіку жив Кельтській нарід Bojer, Bojarn, а в просторіччи Baioarii. Ці Боери чи Бояри славилися хліборобством і прийшли в Норік з Галії. Римляне загнали їх в гори, а в кінці V віку вони вернулися на старі місця в Норік. Руперт розповідає, що через утиски Бояре знову хотіли покинути Норік та колоністи упросили їх зостатися і вчити їх хліборобству. Руперт каже, що мешканці Норіку були переважно Кельти, а в Панонії були і Славяне.

Очевидно, що Бояре — це Бої, про яких Цезар пише, що вони переселилися в Норік з Галії. Ясно, що од них пішли назви — Баварія, бауер, бовер, боер. Може і в Київі звідси назва вищої боярської хліборобської верстви: бояре. Як назва: Норці. В Реції, поруч з Норіком, вони винайшли плуг — ploum.

Катакомбну звістку про Одоакра та Русинів ми вважаємо правдивою і приймаємо її для висновків. Оттаку-ж звістку, незалежно од катакомбного надпису, подано і Величком в українській памятці XVII віку.

Цезар пише, що у Галів по школах все заучували на память і училися у друїдів років по 20 (Com. VI, c. 14). Цим способом традиції закріплялися в памяти. Це занесено було Русю і на Вкраїну. Французький учений Levasseur de Beauplan, проживши на Вкраїні 17 років (з 1630—1647), в Руані надрукував в 1650 р. книжку Description d' Ukrainie, в якій пише, що на Україні через війни не можна було зберігти бібліотек, тому учені все держали в памяті, яка зберігла перекази про найдавніші часи. Боплан подав такий переказ про зруйнування Київа в V вікові і подав археологичні докази правдивости того. Літопис розповів, що Славяне ширилися з Норіку та Панонії по Дунаєві в Мораву, в Чехію, і по Дніпрові, а сиділи попереду „по Дунаеві где есть нині Угорская земля і Болгарская, од тих Словен розідошася по землі“ і прозвашася по тих землях, на якій хто осівся (Іпат. 5). Літопис зве ці народи **Норцями**, бо вони вийшли з Норіку. Потверження цьому маємо у Іордана і Прокопія (VI в.). Натурально, що на Україні мусіли зберігатися традиції про Придунайщину та про зв'язане з попередньою теріторією і подіями на

ній. Досить прочитати українську памятку XII віку „Слово о полку Ігоревім“, щоб побачити це. Автор її в 1187 році згадує про часи Траяна, про Готів на Вкраїні в IV віці, про перемогу їх над кн. Бусом (Божем) і т. і. Про Скандинавів та Скандинавію не згадує нічого, а про південь повно згадок. Тому звертає увагу на себе і це місце „Слова о полку Ігор.“, що ще й досі не розслiджене, як і легенда про нарід Зар-Дан коло Евксіпонту. В „Слові“ автор, вказавши, що кн. Ігор з Русю, сівши на борзих коней, поспішає на Дін проти Половців, ужив таке порівняння: — „То не буря соколів занесла через поля широкі: Галици стади біжять к Дону Великому“. Як з українського негативного паралелизму, так і з „біжять“ видно, що тут річ не про птиць, а про людей, які біжать на конях. Занесло через поля широкі військо кн. Ігоря, Русинів, Русь. Птиці не бігають, а літають. Виходить, що „Галици стади“ — це, мабуть, Галицькі, Гальські потуги, військo, це Русини, Русь, що з кн. Ігорем поспішали масою на конях проти Половців на Дін і їх занесло туди, як буря заносить соколів.

Кельтські традіції з Провансалю, з Рутенії, підсвіжувалися. Зносини Київа з Францією підтвержуються таким фактом, як сватання короля Генриха Капета в XI в. в Київі дочки кн. Ярослава Ганни, з якою він і одружився. Вона була потім, овдовівши, королевою Франції. Тягло з України і по науку в Сорбону, в якій з XIV віку значиться по алфавітах багато студентів з України, були і професори. Традіції підсвіжувалися одні, черпалися і переносилися другі. В безсумнівній українській памятці XVII віку ми маємо задокументовану згадку про Русь п'ятого віку та про Одоакра, як предводителя її.

В українському літопису Самуїла Величка надруковано рукопис 1648 року, як універсал гет. Б. Хмельницького. Судячи по надгробному слову над Хмельницьким в 1657 р. його секретаря Самуїла Зорки, можна думати, що цей універсал складено Зоркою. Для нас важно тілько, що це безсумнівно рукопис першої половини XVII в. і що в нім відомости Українця XVII віку. Універсал звертається до всіх „Українських“ людей і закликає стати за „цілість своєї Отчизни України“ прикладом „славних і валечних Русов предків своїх“, щоб оборонити права і вольности, а кінчає заклик так: — „Кгди ж ежели ветхий Рим (иже всіх Европейських градов матерью нарещися может)... о 645.000 войска своего древле гордившийся, ... далеко меншим... валечних Руссов з Ругії от Поморія Балтицького албо Німецького собраніем, за предводительством князя їх Одонацера року... 470 бил взятий і 14 лет обладаемий, то нам тепер кшталтом оних древніх Руссов, продков наших, кто може возбранити діяльности воінственної і уменшити отваги рицерської“ (Самуїл Величко — „Сказаніе о войні Козацкой з Поляками“, вид. 1926 р. Археогр. Ком. Україн. Акад. Наук в Київі, стор. 46-51)

Цей переказ зроблено з памяти. Де в чім наплутано, але в основному переказано правду, згідну з катакомбним надписом в Зальцбурзі. З цього документу XVII віку видно, що на Україні тих Русинів, що в V вікові обрали Одоакра за князя вНоріку і ходили з ним проти Риму, вважали „нашими предками". Замісць 470 треба 476 р., але вказівка на 14 років правильна. Назва теріторії Русинів Ругією те ж правдива, бо в V віці Ругії зайняли частину Норіку од Русинів та інших Кельтів і Одоакр мусів вибивати Ругіїв звідти війною. Коло Німецького моря Ругіїв не було ніколи. Вже це „Поморія Балтицького албо Німецького собраніе" показує, що автор рукопису 1648 року в цім плутав і сам не знав. В походах Одоакра взагалі не було „собранія" народів од Балтицького моря, а були народи Придунайські. Може наплутав і через традіцію французьку про Фландрію. У всякому разі зостається факт, що на Україні в XVII століті жив переказ про похід Одоакра з Норіку на Рим з Русю в 476 році і про те, що ця Русь була одним з предків Українського народу. Це вказує, що Русь була не захожою дружиною вояків чи авантурників, а народом, який влився в Славян і цим способом став одним з предків народу Українського.

Таким чином, маємо документальні відомости в Зальцбурзі і в Київі про Русь за п'ятий вік, відомости схожі і подані з двох незалежних джерел. Вони розповідають про одну Русь, яку в Норіку вважали Кельтами з нинішньої Франції, а в Київі до того ще й предками Українського народу.

Українська традіція козацька вважала Український нарід нащадками Русинів, як народу Руського, з такою упевненістю, що в заяві Полякам 1621 року Українці писали про себе так: — „Се ж бо то племя славного народу Руського, з насіння Афетового, що воювало Грецьке цісарство морем Чорним і сухопуттю. Се з того покоління військо, що за Олега, монарха Руського, в своїх моноксілях по морю і по землі плавало і Константінополь штурмувало. Се ж вони за Володимира монарха Руського воювали Грецію, Македонію, Іллірик"... (М. Грушевський, Історія України-Руси", т. VII, вид. 1909, ст. 391).

Вираз про Українців: „то племя народу Руського", се з того покоління війско" промовляє про ту свідомість, яка була впевнена, з кого саме творилася Українська нація. Зайшла Русь була народом, з родинами, жінками, дітьми. Русини V віку і Русини Олега, Володимира, Ігоря — це в традіції одно й те саме. Документальні свідоцтва кажуть, що Русини, Русь в Провансалі, в Норіку і в Київі — це той самий, це один нарід Кельтського, Гальського походження. Тепер ми зробимо маленьке відступлення, щоб пояснити походження назви Русин, Русь.

IV.

Назви: Русини, Русь і Дроміти.

Київський літопис розповідає, що народи називалися по місцях, де хто осядеться. „Прозвашеся имени своими, кде сідше, на котором місті, яко пришедше сідоша, на ріці именем Морава и прозвашася Морава“ (Іпат. с. 5). Так було і у Греків — Борістеніти, Тірагіти, Істріти. У великій мірі мусіло так бути і в тих народів, що були під грецьким впливом.

Теріторія Русинів біля річки Родану була шляхом, трактом для всіх перехожих через Галію народів. Хто йшов на південь Галії, в Італію чи на Піренейський півостров, чи звідти, то мусів іти через Рутенію, бо тут з географичних та топографичних умов пролягала єдина дорога. Тут саме були переправи і через річки. Верхівя р. Олти і Тарна переходили в брід, а то й обходили ближче до Родану. На верхів'ї Олти був брід, що звався Anderitum — кінцівка кельтська ritum означає: брід. Тут же була й переправа через р. Родан (Рону). Римляне через Рутенію навіть шлях проклали — це Via Domitia. Цей шлях ішов од Піренеїв паралєльно берегові Середземного моря до р. Родану і піднімався на північ, переходив через р. Родан і йшов паралєльно лівому берегові Родану на північ, переходив р. Дром до Валенції, далі повертав на схід і йшов між річками Ізар та Дром, паралєльно р. Ізар (Ізара, нині Isère).

Походи Галів (Кельтів) на Італію, починаючи з Брена (390 р. перед Хр.), Картагенські походи (Ганнібал з 218 р. перед Хр.), походи Германських народів на Іспанію та Італію (Кімври і Тевтони — 105 та 102 р. перед Хр.), Римські походи на Галію, на Піренеї, в Бріtанію і ін. — все те йшло через річку Родан та через теріторію Русинів (Ruthenia), робило з цієї теріторії перехожу землю, шлях, бродило й вешталося туди й сюди, пробивалося... Так було і після Р. Хр. Тут перебували і Римляне, і Вестготи, і Франки, і народи з Атілою або зрушені ним з осідку. Самі Гали з півночі ходили через Рутенію, яка була Ruthena civitas, Русинською державою. Вони йшли в Норік, в Панонію і далі. Тому весь Дунай усіяно гальськими назвами. Гали там і переходили і сиділи. З Галії ж туди йшли або через Рутенію, або з Рутенії, яка таким чином була гомодромом. Це була країна переходів, набігів, наїздів, од яких тубольці мусіли рятуватися і те ж тікали, бігли, шукаючи покою. Таке місце зветься по-кельтськи route, rood, roud, rut, rute — шлях, тракт, дорога, перебіг. По цій прикметі і назва країни Rutenia, тому Rutheni — Рутени, Русини, Роус, Рус, Рос. У Греків — Рос, а у латинських народів — Рус, Рутени, Русини. У Греків для такої землі назва Дром, бо по грецьки біг, тракт, теріторія набігу, наїзду — *δρόμος*, дромос. На півдні Галії Греків було ба-

гато і тут Греки мусіли Рутенію називати по-грецьки Дромом, а населення її Дромітами.

Подібно до правобережжя Родану, було таким же і його лівобережжя. Тут і ліва притока Родану зветься Дром. З лівого боку Родану було багато грецьких колоній, тому був і особливий грецький вплив на назви.

В Гало-Елінському словнику Пантазі читаємо: route — *δρόμος*, ruelle — *δρομίσκος*. Кельтське — руте, по-грецьки — дромос. Тому по теріторії цих назв населення мусить називатися: Рутени, Русини, Дроміти, Рус, Рос. Дроміти те саме, що Русини, Русь.

Ця характерна риса місцевости одбилася на всім географичнім словотворі для неї і в дальші часи. Столицю Рутенії Сегодунум було переіменовано на Родез (Rodez, Rôdez), мешканці якого і тепер називаються Rhuténois, Ruténois, Русини. Назва Родез од rôder бродити, вештатися крутитися коло чогось. Провінція м. Родез до 1589 р. називалася Rouergue, од rouer кружляти, колесувати. Roue — колесо, круг, rond — круглий. Це все псіхологично звязується в одноцілість уяви про перехожу місцевість, по якій і назва населення Ruteni, Rutheni. Коло Піренеїв місто Ruscino, тепер департамент Roussillon. Так і коло лівих притоків Родану — річок Ізар та Дром. Ми вже подали назви на Рус в Африці по назві Русинів. Тут маємо загальне явище, а не випадок.

Французьке route, rute філологи виводять од rupta via, що означає: зрушена, збита, зрита земля, зроблена шляхом, дорога, тракт.

Гали ділилися на своїй теріторії на багато народів, з яких кожен мав свою назву, уявляв собою civitas і мав свій городдержаву. Число таких держав за Цезаря доходило до 120. Ці держави-городи з своїми старшинами вели постійні усобні війни між собою, нестемнісінько як князі на Вкраїні. Цими усобицями Кельти полегчували Германцям, Римлянам й ін. війни проти них і завойовання. Ю. Цезар розповів, як в 121 році перед Хр. римський полководець Фабій Максим переміг Русинів та їх сусідів Арвернів. (Bello superatos esse Arvernos et Ruthenos a Fabio Maximo. — De Bello Gal., c. I, cap. 45. В Цезаря пишеться також Ruteni. Це в залежности од вимови). Після цього Русини все таки зберігли свою державність. В 52 р. перед Хр., коли більшість Кельтів на чолі з Верцінгеториком повстала за свободу і Римляне пішли на них війною на чолі з Цезарем, то Гальський полководець Луктерій Кадурк поспішився в Рутенію назустріч Римлянам і прилучив державу Русинів до Арвернів. (Lucterius Cadurcus in Rutenos missus eam civitatem (Ruthenorum) Arvernis conciliat. Com. VII, cap. V—VII.). Цезар переміг Галів і зробив з Галії Римську провінцію. Після цього Кельти в Галії і за її межами підлягли великому римському

впливові. Кельтські школи друїдів замінювалися римськими. Друїдів за людські жертвоприношення переслідували. Імператори провадили колонізацію Галії римськими ветеранами та колонами, але разом з тим Галам відкрився вільний шлях без перешкод іти за Родан в Придунайщину, те ж в римські провінції, які колонізувалися. Кельтська мова все більш латинизувалася і Кельти мішалися з іншими народами. При розгляді кельтських назв треба завше мати на увазі їх велике златинщення. Так через географічне положення своєї Рутенії, яке не давало жити більш спокійно і працювати більш певно через постійні навали народів, Русини в V вікові змушені були великою масою, з родинами, вимандрувати од Родану в Норік та Придунайщину. Положення Рутенії багато аналогичне Україні.

Ми тілько що згадали Верцінгеторика. Імена з кінцівкою „рик" (з Orgetorix, Vercingetorix і ін.) Кельти люблять і трапляються вони дуже часто: Верцінгеторик, Оргеторик, Люготорик, Епоредорик, Думнорик, Цінгеторик, Амбіорик — це у Цезаря. Судячи по пню та кінцівці назви Рурик — це назва кельтська, пень з латини. Rus, ruris означає: поле, село, мужицтво, хліборобство, сельське господарство. У Кельтів уже за часів Цезаря було розвинене хліборобство, скотарство, коневодство і взагалі селянське господарство. Багатії зі стану кінників (genus equitum), особливо principes та великі землевласники, які мали багато рабів, слуг, клієнтів, вели велике хазяйство. Вони ж були і торгівцями, і вояками. У Оргеторика було 10.000 свого люду (Com. I, cap. 4). Це як Київський Свенельд, що мав своєї дружини 3.000 і був багатішим за кн. Ігоря. Це як Галицькі бояре. Рурик, таким чином, це персоніфікація боярства, кметства і сельського населення Русинов. Для Трувора є слово trouver — знаходити, це — підпреємець, промисловець, купець, вояка авантурник. Нарешті і ця назва має у Кельтів подібність: Сегусіавор. Що ж до Сінеуса — то Sineus цілком латинська форма. Коли відкинути звичайну латинську кінцівку на us, то зостанеться Sine, яке означає: без, відносно ж людини — це людина без певного діла, без свого діла, без своєї роботи, це дружинник службовець, виконавець чужого доручення чи наказу, чужого діла, наємник, клієнт. По цих іменах златинщеної кельтики впізнаємо персоніфікацію трьох соціяльних станів людей, як раз так, як це було у Кельтів та як описав Ю. Цезар. Повну аналогію цьому знайдемо й у Київській Русі.

Греки були великими майстрами творити легенди і навчили цьому, як Кельтів, так і Київських Славян. Легко було б довести, що ця легенда з трьома братами Руриком, Сінеусом і Трувором є продуктом грецької школи і науки. Як в легенді про походження Скифських народів, так і тут маємо персоніфікацію соціяльних станів. Три брати — це річ звичайна в легендах, казках, піснях.

V.

Грецькі й арабські свідоцтва, що Київська Русь — Кельти.

Географія і народознавство були спеціальністю Греків, які зоставили нам багато праць з цієї области. З шерегу цих письменників де-які, як, напр., Скимн з Хіоса, писали шестистопними ямбами, щоб полегчити заучування. Мавши всюди свої колонії для торгу і плаваючи по цілому світу, вони безпосередньо знали народи з їх особливостями і добре їх відріжняли. Особливо добре вони знали Кельтів, яких звали тако-ж Галатами. Весь північний берег Середземного моря був усіяний Грецькими колоніями на півдні Галії вже з VI віку перед Хр. З Кельтами вони сусідували, торгували, воювали, вивчили їх грецької грамоти, плавали з ними по морях і обізнатися в них не могли. Так само знали вони і населення України, бо умови були ті самі. На північнім Чорнім морі Греки мали навіть колонії тих же назв, що і в Галії — Гераклея, Ольвія, Офіуса. Вони робили і порівнання України з Галією. Астроном Гіпарх (II в. до Хр.) зробив спостереження, що „в країні Борістену [Дніпра] і в Кельтиці [Галії] в літні ночі сонце дає відблиск“. Страбон (І в.) зробив порівняння клімату країн Борістену та Кельтики з їх рослинністю (Кн. І, 2, § 27, кн. II, І, § 16). Греки добре знали Кельтів і по Фракії, і по Придунайщині, і по Римських легіонах та гарнізонах, і по морській плавбі, і по Малій Азії ,куди вони в 277 р. перед Хр. переправилися через Галеспонт і де осілися в области, названій по їх імени Галатією. Маємо всі підстави думати що Греки не могли обізнатися на Кельтах і приймати за Кельтів когось іншого.

Знали Греки дуже добре і Київську Русь, як через торгові зносини, так через морські походи, так і через службу в Царгороді і взагалі у Греків. З договору кн. Олега з Греками 911 р. знаємо, вже тоді в Греції були Русини з Київа не тілько полонені, а й купці, і на роботі, і на службі у Греків. Кельтів і Русинів Греки знали безпосередньо. Тому, коли б Київська Русь в дійсности не була Кельтами, то ні один Грек не назвав би Київську Русь Галами, Кельтами, а пізніш і Франками.

В 941 році Київська Русь ще на стілько не засімілювалася і не злилася з місцевим Київським Славянським населенням Полян, що літописець, перелічуючи війско кн. Ігоря в 944 (945) році по племінному складу, назвав Русь окремо од Полян так само, як і од Кривичів, Печенігів та ін. (Іпат. 36, під 944 р.). Русь ще одмінна і примітна, як окрема народність. В 941 р. отся Русь з кн. Ігорем утворила похід на Греків і підпливла на кораблях морем під Царгород. Картина добре знайома Грекам. Так підпливли Русини і в 907, 911 р. з кн. Олегом. І от, учений Грек Семен Логофет, побачивши з берега, як кн. Ігорь з Русинами

підплив до Царгороду, тоді ж в 941 р. так записав про це: *„κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς, οἱ καὶ Δρομῖται λεγόμενοι, οἱ ἐκ γένους τῶν Φράγγων ὄντες“* (Corpus Scriptorum historic. Byzantinae, T. XXXVIII, ed. Bon., p. 746). В перекладі це означає: „Підпливали до Царгороду Руси, що називаються також Дромітами, вони суть з народу Франків“.

Акад. М. Грушевський, подавши отсю цітату, завважив: — „З сею звісткою, повтореною в продовженні Амартола і Теофана, взагалі трудно щось зробити“ (Історія України Руси, т. I, 1898 р., с. 472). В своїй книжці: — „Виїмки з жерел до історії України-Руси“ (Львів, 1895 р.), Грушевський це місце з Логофета у перекладі подав так: — Того ж року (14-й рік панування Романа) прийшла Русь, звана також Дромітами, з роду Франків, на Константинополь на 10 тисячах човнів“ (Жерела, с. 70). Це переклад вільний, бо *κατέπλευσαν* для того, хто стоїть на березі, означає: підпливли, припливли, причалили до берега (слов. Синайського). Там же Грушевський подав цітату і попереднього запису Логофета (Corpus с. 707) в такім перекладі: — „Русь, вони ж Дроміти, таке мають імя (Руси) за для якогось сильного Роса, прозвані так після того, як визволилися через якусь божу раду чи натхнення від прикростей тих, що їх подолали і володіли. Імя Дромітів дістали через те, що швидко бігають. А вони з роду Франків“ (Жерела, с. 70).

В примітці до цього акад. М. Грушевський пояснює, що ця звістка про походження назви — Руси стоїть у Логофета в географичнім зібрані і що, очевидно, тут маємо якийсь вивід імени Руси од такого патронимичного героя Роса, який визволив їх од утисків якихось чужих володарів. Міф цікавий тим, що дає орігінальний і давній, може тубільний Руський, вивід руського імени. Друга назва Дромітів виступає у інших хроніках, що йдуть з того ж джерела — продовження Теофана і Амартола, не задовольняючись об'ясненням тим, що в тексті пробовано се імя об'яснити від Ахілового дрому для лиману Дніпрового. Грушевський закінчує увагою, що болгарський давній переклад „родом з Франків“ передав по словянськи „от роду Варяжського“ (Жерела, с. 70).

Почнем з пояснень Логофета що до назв. Знаючи добре народи, як котрий звався, Греки з бігом часу розгубили відомости про походження тих назв і вигадували чи вгадували, як хто міг. З цих вгадувань ми можемо бачити основи грецької творчости назв. Кращим прикладом цих вгадувань походження відомих назв можуть служити, напр., хоч би домисли грецького письменника XII віку Фесалоникського митрополита Евстафія, який між 1170—1175 роками склав свої коментарії до землеопису Діониса, письменника II віку. Зауваживши, що переіменовання з варварських назв на грецьку мову роблять поети (с. 14, по Латишеву стр. 188), Евстафій старається дати пояснення назвам

Танаїс, Меотійське море, Даї, Неври, і т. інше. Коли дійшло до назви Скифами, то Евстафій пише, що ця назва походить: 1) або од шкір (*σκύτη*), в які зодягалися, 2) або од *σκύξεσθαι* — сердитися, гніватися, 3) або од імени Скифа, сина Геракла (с. 728, у Латышева стр. 207). — Вгадування цілком очевидне і свавільне. Оттаке самісіньке вгадування і у Логофета, як про походження назви — Скифами. Евстафій вгадував назву — Скифи од зодягу в шкури, в які зодягалися всі пастуші народи, од сердитися, хоч всі сердяться, як того треба, і од сина Гераклового Скифа, а Логофет вгадує назву — Руси од якогось силача Роса і назву — Дроміти — од швидкого бігу. Дромітами по цій прикметі мусіли б зватися греки, бо це прикмета підхожа до них. Акад. Грушевський спочатку сам вгадував назву — Русь од річки Рось, тоді як сама річка Рось одержала назву од Руси, бо була граничною річкою Руси од дикого степу і од неї починалася Полянська земля. Грушевський потім зрікся свого здогаду і написав: — „Звідки се імя (Руси) взялося в Київщині, ми не знаємо і не будемо вгадувати. (Ілюстр. Іст. України, 1921 р., стр. 52).

Евстафій сам не знає, звідки назва Скифами, і вгадує потрійно. Він випустив з уваги, що Скифи робили собі чаші з черепів убитих ворогів; що в грецькій легенді про походження Скифів їм з неба впала золота чаша; що при одружінню довідувалися — скілько молодий Скиф має чаш; що над чашою, у Скифів творили договори й присягали; що по смерти клали чашу мертвому Скифові в могилу; що з чашею в руках Скифи браталися, і інші знаменні для Скифів речі були у звязу з чашею, як то було у Галів — Кельтів з півнями, через що римляне й прозвали Кельтів — Галами, (од латинського Gallus — півень), а заходився шукати інших прикмет для Скифів, бо загубив традицію. А ця прикмета була такою, що навіть в легенді Скифам з неба впала чаша. По чаші Греки прозвали їх Скифами. Сплутало Евстафія те, що грецька чаша зветься *φιάλη*, але Скифська чаша іншої форми: з верхом ширшим ніж дно, як б о к а л. Така чаша зветься *σκύθος*, еол. *σκύφος*, з чого по цій прикметі пішла й назва народу — *Σκύθαι*, *Σκύθης*, у Київськім літопису Скуфь, Скуф. Чаша з черепа мусіла мати верх ширший, ніж дно. І попівська шапка зветься скуфією, бо має форму скифської чаші та покриває ту частину голови, з якої Скифи робили чаші. Оттак само далеко, як Евстафій, одійшов од правдивого джерела походження назв і Логофет, бо з моменту народження назви пройшов довгий час.

Русь не жила біля Ахілового дрому, де лиман Дніпровий і куди бурі заносили мореплавців, а Іфігенія ловила їх та приносила в жертву на вівтарі Артеміди. По опису Ібн-Русте (903 року) та Гардізі Русь жила далеко на схід од дрому на великому острові, який мав простір на 3 дні ходи, був вкритий лісом та болотами, мокрий — це остров Азовского моря — Тамань, де

була Тмутаракань, який тепер уявляє собою півострів, бо русло Кубані змінилося тут. Все отсе виключає який би то не було зв'язок назви Русинів — Дромітами од пустинної піщаної морської коси легендарного Ахілового бігу. Та й Франки тут в цім разі були б абсолютно ні при чім. Логофет знав добре назви народу, але походження тих назв загубив, не знав, тому вгадував. Назва Русинами і Дромітами має під собою реальну підставу, а не легендарну.

Ми вже показали, що латинське і кельтське Ruthenus, Rutheni в грецькій вимові і орфографії Ῥῶς, Rhos, та ще, як чужа назва, в незмінній формі, а в перекладі на грецьку мову Δρομῖται, Дроміти, бо кельто-латинське route — це по грецьки δρόμος, dromos, що означає однаково: шлях, тракт, перебіг, переїзд. По цьому характеру теріторії, по цій особливій прикметі її, й назва населення її — Рутени, Русини, Роусь, Русь, Рос, Дроміти. В договорах Київського кн. Олега 911 р. і Ігоря — 944 (945) р. вжито назви — Роусин, Русин, Роусь, Русь. Щоб було ясніш, про кого йде річ, хто саме, що за нарід підплив до Царгороду, Логофет додав, що ця Русь походить з Франків, то б то з Кельтів, бо в X столітті Галія зайнята була народом, який звався Франками, Французами. Галія зайнята була Франками вже з VI віку і стала зватися Франконією, Францією, замісць Галії, або Кельтики. Германський нарід Франків, культурно нижчий за Кельтів, потонув у більш культурній Гальській масі і асімілювався, передавши своє імя Галам. В IX вікові велика Франконська держава розпалася на кілька частин і назва Франків зосталася тільки для населення Галії, для Франції. Тому, в X вікові, коли Логофет писав, мешканці Галії вже звалися народом з Франків, бо інших Франків уже й на світі не було. Ось чим пояснюється вказівка Логофета. Кельти, якими були Русини-Дроміти, в X віці вже звалися Франками, Французами, як Москвини в XVIII вікові стали зватися Руськими. Таким чином, у Логофета Київська Русь — Кельти.

Трохи пізніш арабський письменник Аль Мукадесі, описуючи похід Руси Київської на Козар, назвав її так: — „Народ з Рума, що зветься Рус" (Регесты и Надписи. Т. I, вид. Общества для распространенія просвѣщенія между Евреями в Россіи). У Арабів і взагалі у письменників арабською мовою Румом називалася Римська імперія. Цим Мукадесі вказав, що Київська Русь походить з Римської імперії. Такий нарід був тільки на півдні Галії і звався Русини, а в V вікові був, як виселенець звідти, в римських провінціях Норіку та Панонії. Більше Руси нігде не було.

Акад. Шахматов, звернувши увагу на вираз Логофета: — „походженням з Франків", „з народу Франків сущі", пояснив, що це місце „славянскій переводчик передал: — „происходящіе от рода Варягов", то б то слово Франків переклав словом Ва-

рягів (А. Шахматов, „Древнѣйшія судьбы Русскаго племени“, Петроград, 1919, с. 51). Як ми вже казали, Київський літописець називав Варягами і Галів, і Русь-Кельтів, а Варяжським морем і Середземне море. Перекладчик з Логофета так само назвав Франків Варягами.

Грецькі хронікарі Скіліца (XI в.), а за ним Кедрин (XII в.) те ж зазначили, що Київська Русь є *γένος κελτικόν* — genos keltikon — родом Кельти. Акад. Василевський, подавши це, не міг пояснити, чому це безсумнівні знавці Руси та Кельтів назвали Київську Русь 1056 року Кельтами („Труды В. Г. Васильевскаго“, т. I, СПБ., 1908 р., с. 321—322).

Вважаючи норманську теорію науково „поколебимой“ (с. 401), Василевський, одначе, для оцінки грецької звістки визнав її „непоколебимой“ і виніс присуд, що звістка грецька — „або помилка, або вставка, або невірне читання тексту“. Одначе, цього він не довів, а його фальшива мірка для істини не годиться. Як добросовісний учений, він тут помилився, але разом подав і те, що проти його. Він пише, що — „быть может Скилица сдѣлал прибавку с точки зрѣнія своего времени“, писавши „при Алексѣѣ Комнинѣ“ (стр. 323). А далі продовжує: — „Но, во всяком случаѣ, эти слова (родом Кельти) не могли быть употреблены для Скандинавов, так как Греки различали. У Анны Комнен слово Кельты встречается постоянно для обозначенія Французов“ (стр. 324). Термінологія Анни Комнен, таким чином, потверджує вказівку Логофета на Франків, бо в X столітті Франки — це Французи.

Василевський звернув увагу й на те, що кн. Святослав мав зовнішність Кельта: голив бороду, носив уси і мав чуприну, як Кельти на „Рімінійській бронзі (Aes Ariminium)“. Він посилається на Цезаря і на опис вигляду Святослава Львом Діяконом, який бачив його на свої очі (с. 329). На жаль, цим Василевський обмежується. Справа ж ця вимагає більшої уваги, ніж одного тільки констатовання схожости.

Описуючи мешканців Кантії, які переселилися з Галії в Брітанію, Ю. Цезар так описав їх зовнішність: — „Capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius“ (Com. V, cap. 14). Це означає: „Канти носять звислу чуприну, а на всій іншій частині тіла волосся у них вибрите, окрім голови та верхньої губи“. Римляне брили вуси і бороду, а голову низько стригли. Кельти ж брили бороду, носили вуси та запускали звислу чуприну. Так і у Святослава, так і у Запоріжських козаків на Вкраїні.

Канти жили раніш сусідами Арвернів та Русинів і їх місто звалося Cantilia (Путцгерс, к. 12). Оттакі фігури Галів бачимо і на малюнку в словнику Petit Larousse illustrée вид. 1924 р., Париж, ст. 1339, при слові Gaule. Тут у кінного Гала чуприна звисає на лівий висок і заплетена. Вигляд у всіх трьох Галів,

як і в Святослава. Бороди у них виголені, всі мають вуси, а на голові довге волосся, чуприна, як у Запоріжців на Вкраїні.

Звичайно погани роблять людскі фігури ідолів похожими на себе. Кн. Володимир поставив у Київі на горі постать Перуна з срібною головою і золотими усами (Іпат. 67, під 980 р.) Бороди не було. У Кельтів, як бачимо в Реймсі у вівтарі Гальського бога, цей бог має довге волосся на голові і вуси, а борода гола. Коло правого плеча у його стоїть тризуб, на який спірається рукою кельт чи кельтка. На золотих монетах Арвернів (і Русинів тому) бачимо на однім боці монети коня і тризуба біля передніх ніг його (малюнки в виданні Юлія Цезаря, про Гальську війну, Ігнаца Прамера і ін., Ляйпціг, 1908 р., с. 215 і 221). На Вкраїні маємо знаки тризуба на монетах кн. Володимира, Святополка, Ярослава, а в святилищах — на цеглі Десятинної церкви в Київі (малюнки в „Ілюстрованій Історії України", М. Грушевського, 1921, с. 76, 77, 81, 85, 89).

Русь була з Козарами взагалі в добрих відносинах і вела з ними торг. В Ітілі у Козарів був суд, в якім був суддя і для Руси та Славян (Гаркаві, перша половина X в. у Масуді).

Арабський письменник Ібн Фадлан (922 р.) так описав похорон в Ітілі купця Русина, як очевидець: — Витягли на берег човен і обклали дровами, посадили в нім мертвого Русина, а навкруги поставили ідолів. Покійника нарядили в дороге вбрання і поклали поруч його зброю, музичний інструмент, його улюблені речі, напитки, овочі, пахуче зілля. Потім зарізали і поклали біля його півня, собаку, двох коней, вола, нарешті закололи і поклали біля його жінку, після чого один з старших підпалив дрова, присутні кинули в огнище по трісці і все згоріло. Тоді насипали над огнищем могилу і поставили стовп, на якім написали, хто помер і як зветься його князь.

Про такі ж погреби у Русинів пише Масуді. Археологичні роскопки на Черниговщині (Сіверяне), зроблені проф. Самоквасовим і ін., дали повне річеве потвердження цьому описові погребу трупоспаленням.

В 971 р. Київського князя Святослава, що, як уже казали, походив на Гала, Греки погромили в бою і він засів у Доростолі. Цімісхій обступив його і у місті настав голод. Русь хотіла пробитися та мусіла після бою відступити. І от, Лев Діякон бачив при світлі місяця, як Русини збірали трупи своїх вояків і палили над Дунаєм на огнищах, а з ними ж і забитих для того невільників та дітей, а також кидали півнів. Коли взяти на увагу, що в місті був голод і в тих обставинах тяжко було роздобути півнів, а їх роздобули, то мусимо думати, що півень в похороннім рітуалі Русинів відогравав велику ролю. Цей півень, як необхідна приналежність похорону Русина трупоспаленням, звязує похорон Руса, описаний Ібн Фадланом в 922 р., з похороном Русів, описаним в 971 р. те ж очевидцем Львом

Діяконом під Доростолем, і свідчить, що Русин Ібн Фадлана належав до Київської або Тмутараканської Русі. Характерно: спалення мертвого з живими людьми і з півнем.

Оттакі похорони були і у Кельтів в Галії. Ю. Цезар так описав похорон у Галів:

— „Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica et sumptuosa; omniaque, quae vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia, ac paulo supra hanc memoriam servi et clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis funeribus confectis una cremabantur". (De Bel. Gal., com. VI, cap. 19.). Очевидно, палили і півня обовязково. Для життя на тім світі з покійником палили все, що було його серцеві милим за життя, що йому було потрібним, без чого не обходилися в житті. Все несли в огонь, навіть рабів та клієнтів, і все палили з покійником, над яким насипали могилу. (Com. VI, c. 17.)

Півнів палили з мертвим обовязково, бо півень возвіщав час, світанок і початок дня для життя і праці. З ранім співом півня у Кельтів звязаний і рахунок часу, і поняття про їх батька-божество Діт (Com. VII, cap. 18). Півень ще й тепер відограє ролю в житті, віруваннях і звичаях в Франції. Вираз „Гальський півень" має підстави. Відсилаючи в цій справі до монографії Елізе Реклю про півня, завважимо, що й тепер в Провансалі між фігурами Сантонів на Різдво готується може найбільше півнів. І тепер в Франції прикраса будинків півнем — річ звичайна. Ще й досі у французів є свята з боями півнів. Кельти на своїй мові звалися Кельтами, а Римляне, як пише Цезар, прозвали їх Галами (Com. I, cap. 1). Gallus по-латині означає півень. Культ півня у Кельтів був таким великим, що це кинулося в-вічі Римлянам і вони прозвали їх по цій прикметі Галами. Прозвавши Кельтів, яких вважали варварами, по своєму Галами, Римляне ввели в себе півня од них, як ознаку варварства і пониження на ступінь варвара, в похоронний рітуал злочинців, взявши це з похоронного рітуалу Кельтів. По Lex Pompeja de parricidiis з карою на смерть через poena culei (потопленням) присудженого били різками, потім садовили в мішок, кидали йому в товариство півня, собаку, гадюку і мавпу та й топили всіх разом з злочинцем у воді. Півень та собака — це кельтська приналежність похоронного рітуалу. Римляне ввели її для пониження злочинця Римлянина на ступінь варвара, бо так ховали у варварів-Кельтів. Гадюка та мавпа — це для пониження людини на ступінь животини, якій личить не людське, я звіряче товариство, навіть на тім світі. Цей закон Помпея було за Адріана змінено (II в.) на кару розшматованям звірями. Але потоплення з півнем та собакою перейшло і в українське право — в Статут 1588 року. Мавпу на Вкраїні заміняли котом.

Розуміється, похорон описаний Ібн Фадланом та Львом Ді-

яконом у Русинів, був не повним, бо то творилося не дома, а в дорозі та на війні. Дома це робилося повніше, так, як у Кельтів. Звертають на себе увагу спалення з мертвим живих людей і роль півня, як неодмінність. У Славян людських жертвоприношень, як пише Прокопій (VI в.), не було. Не зосталося ні одної памятки, яка говорила б про людські жертвоприношення. Славяне приносили в жертву птиць, животин, тілько не людей. Одначе Руські князі в Київі ставили багато ідолів, як це робили Кельти, і приносили їм і на Вкраїні людські жертви. Арабський письменник Ібн Даст розповідає, що у Русинів, коли ворожбит казав князеві принести в жертву людину, то князь виконував. Київський літопис під 980 роком розповідає, як кн. Володимир в Київі понаставляв ідолів і приносив їм людскі жертви. (Іпат. 67). Після успішного походу на Ятвягів кн. Володимир в 983 році, вернувшись в Київ, розпорядився з боярами кинути жребій „на отрока и дівицю“, щоб „зарізати богам“ (Іпат. 70). Боярин Добриня поставив Перуна і в Новгороді та приносив жертви. Цезар пише, що Кельти любили ставити багато ідолів і в жертву їм палили живими людей, щоб ці кричали (Com. VI, c. 16).

У Скандинавів та у Германців похоронного рітуалу з паленням людей з півнями не було. Описані звичаї звязують Київську Русь з Кельтами. Як Київський літописець, так і Грецькі та Арабські письменники кажуть, що Київська Русь була Кельтами.

VI.

Легенда про Чорноморську Русь.

Автор літопису нігде не сказав, що Русь була з північи — це вигадка норманистів. Навпаки, корінну Русь він показав біля Атлантичного океану та Середземного моря в сусідстві з Волохами, Галами, Англичанами (Іпат. 4.). Легенда про нарід Зар-Дан веде Русь од Евксіпонту, з Чорноморщини, куди вона прийшла з Галії. По Руриковській легенді до Полян, народу, як показує і назва, войовничого, прийшли якихось 3-4 десятки купців-вояків, перебрали собі владу і назвали Полян Русею. Чому ж північ данниця Київа! Так не буває. Дійсність інша. До Полян од Чорного моря прийшов „усім відомий“ войовничий нарід Русинів з жінками й дітьми, влився в Полян і утворив поновлення. Для потомків предками стали Поляне і Русини, з чого виросли Українці — назва од Україна, яка означає собою поширене мечем Поле, землю, украяну мечем зо всіх просторів у посідання народові. Як од „Поле“ назва Поляне, так од „Україна“ назва Україняне (Іпат. під 1268 р. — Ляхи з України — Україняне). Пізніша назва, як з Волиняне — Волинці, так з Україняне — Українці.

Греки були великими майстрами в творенні легенд. Ця майстерність виявила себе особливо в конструктивности оповідання, в цілости, в реальности і в виробленности схеми. У них і міфологія була перейнята реалізмом. Легенду грецького авторства чи грецької школи легко впізнати. Україна вся була вкрита грецькими колоніями, мала морем і суходолом через Дунай постійні зносини з Грецією і була під великим впливом грецької науки, культури, письменства, переказів. Тим більш, що багато на Вкраїні знало грецьку мову. Так було і у Кельтів, особливо на півдні, де біля Середземного моря було повно грецьких колоній. Кельти навіть писали по-грецьки, а Середземне море було таким же сполучником Галії з Грецією, як для України Чорне мере. Тотожність становища що до Греків на Вкраїні і в Галії повна.

Через ці звязки і культурні впливи чи легенду творив на Україні Грек, чи калінід, мікселін або по Геродотовому Скифо-Елін, а по-нашому грецький покруч, чи такий туболец, як Анахарсіс або Скіл, чи хто з Кельтів на Вкраїні, то така творчість завше буде звязанною в більшій чи в меншій мірі з Елінською творчістю, з її впливами і законами. Це завше треба мати на увазі при студіюванні всіх стародавніх українських легенд.

В легенді про трьох братів: Кия, Щека, Хоріва, а потім теж про трьох братів: Рурика, Сінеуса, Трувора відчувається спорідненість з грецькою легендою про походження Скифів од трьох братів: Ліпоксаїса, Колаксаїса і Гарпоксаїса, внуків Зевса. І Рурик, Сінеус, Трувор внуки Гостомисла, греко-латино-славянського Зевса. Закони грецької творчости (як це я показав у докладі на науковому з'їзді в Празі в 1926 р.), дали мені можливість розкрити цю легенду і показати, що вона уявляє собою персоніфіковану характеристику соціяльних груп Скифського народу по їх заняттях. Це саме і в легенді про трьох братів: Рурика, Сінеуса та Трувора. Друга легенда про Скифів у основі споріднена з першою (Геродот, Історія, кн. ІУ, 5). Тут, як підкреслив Евстафій (XII в.), од трьох внуків Зевса: Гелона, Агафірса, Скифа пішли три ріжні народи (Евстафій, г. 310, в збір. Латишева). Всі ті імена містять в собі прикмети і характеристики. В легенді про Кия, Щека та Хоріва і Либедь імена по географичних та топографичних прикметах Київа. Легенду про перевізника Кия на Дніпрі взято од Геродота з легенди про Перевізника Коя, чи Кія на Дунаї. Назви, як Китаїв, мають топографичні прикмети, а Халеп'є, Канев і ін. мають внутрішні побутові прикмети. Цього історичного явища не можна ігнорувати при розгляді і легенд про походження Київської Руси, бо творчість легенд ішла по тих же законах, з тієї ж псіхології, і по тій же схемі.

Легенда про Чорноморську Русь з народу Зар-Дан утворена по складній комбінації географичних і етничних прикмет. Отсе є найбільш реальним у всіх легендах, тому й особливо цінне, а далі йде побутове. Легенда про нарід Зар-Дан оповідає про Русь,

як про нарід на Причорноморщині, який прийшов туди і жив з Скифами. На жаль, не каже, звідки він прийшов. Але це питання вирішує назва Зар-Дан, яку й придумано в легенді для відгадки. Назва Зар-Дан містить в собі географичні прикмети народу з півдня Галії. Але цю легенду ще ніхто не студіював, хоч проф. Н. Костомаров і звертав на неї увагу дослідників.

Костомаров справедливо надає велике значіння цій легенді, записаній у хронографів XVI віку, тому переказав її цілком, завваживши в ній казковий елемент та плутанину, які належать авторству „грамотіїв" старого часу і од яких наука мусить виділити правдиве, що має історичне значіння. Ця легенда має назву: — „О исторіи еже от начала Рускія земли и о созданіи Новгорода" („Историческія монографіи и изслѣдованія Николая Костомарова. Сѣвернорусскія Народоправства", т. I, СПБ., 1886, с. 4—12, 17, 27, 30, 31).

Зміст легенди такий: — Нащадки Афета — Скиф і Зар-Дан пішли собі з своїх країв од родичів і поселилися на берегах Евксіпонту. Тут ці народи жили довго, поки між ними не виникли усобиці. Тоді частина їх, одна під головуванням С л о в е н а, а друга — Р у с а, покинула Причорноморщину і пішла шукати нових земель. Рушивши на північ, вони дійшли до озера, яке звалося по кривичські (славянські) М о й с к о, з якого текла річка, що звалася на тій же мові М у т н а. При гирлі її вони поставили город і оселилися. Озеро Мойско вони назвали по дочці Словена І л ь м е р ь, а річку Мутну по синові Словена Волхов. Так вони надавали назв і іншим місцям. Брат Словенів Р у с осівся коло соляної криниці і поставив город по своєму імени Руса, а річку назвав П о р у с і є ю. Коло Волхова вони поставили бога П е р у н а і назвали це місце Перипя. Нащадки Словена і Руса довго тут сиділи, князювали і поширили свої володіння аж до Ледового моря, заволоділи берегами Печори і мечем та луком надбали великі багатства. Але трапилося лихо: Приільмерський край охопила морова язва, од якої неселення, рятуючись, розбіглося, через що Словенск і Руса спустіли на багато років. Але згодом, коли на Славян напали Білі Угри, звоювали їх і довели землю до остаточного запустіння, то ті, що розбіглися, вернулися додому на старе місце, одвоювали береги озера Ільмеря і поставили на новім місці, вище, Великий-Новгород. „Град же поставиша от стараго Словенска близь к Волхову реки, яко поприще и поле и нарекоша его Новград-Великий". Тут вони обрали собі за князя старшину Гостомисла, відновили Русу і інші міста. Коли Гостомисл постарів, то, боючись усобиць по своїй смерти, покликав до себе „Словенских властелей" і порадив їм обрати собі князів з Пруської землі, з берегів Варяжського моря. Потім він умер і його поховали на В о л о т о в і м полі. Не зразу виконали Новгородці Гостомислову пораду і дождалися, що справді виникли усобиці. Пішло з того,

що земля Полян — Київ мала першенство над іншими. Небожі князя Кия Оскольд та Дир зазіхали на Новгородську незалежність і цим натворили в Новгороді роздорів, колотнечі, усобиць. Це і примусило Новгородців, Мерю, Весь, Чудь покликати з Пруської землі князя Рурика та його братів Сінеуса і Трувора.

Київська легенда про „призвання“ князів у цій легенді набуває собі де-якого освітлення. Особливо в справі Оскольда і Дира. Для Новгороду і Київ був Пруською землею, бо Київ був Русь, а Новгород ні. З Київа Новгородці і в послідуючі часи мали собі князів. Новгородці сиділи, як острів між фінськими народами. З них ближчим і більшим був Меря, Мерь, у якого був город Ростов. В Новгороді частина звалася Пруською, а її мешканці Пруси — тут жили багатії бояре. Друга частина звалася Словена, а мешканці Словени.

Додамо варіянт третьої легенди про Русь з Іоакимовського літопису, зміст якої переказав Татіщев. В цім літопису те ж записано народні перекази, як каже Костомаров „изуродованные книжною мудростью грамотѣев“ (с. 30). З цієї легенди виходить, що у Гостомисла синів було повбивано, а мав він трьох дочок заміжних, з яких середульша звалася Уміла і була заміжжю за князем Русом, од якого мала трьох синів: Рурика, Сінеуса, Трувора. Отсих синів матері Славянки і батька Руса було покликано на князів (с. 30—21). Це нащадки по Русові, а земля його Пруська.

В праці „О древнѣйшей исторіи сѣверных Славян до времен Рюрика и откуда пришел Рюрик и его Варяги“ (СПБ., 1858 року) Олександер Василєв подав відомости, що при м. Руса і річка зветься Руса (с. 35, 49); що в оз. Ільмері острів зветься Орелець і там же Орелецька губа і Орелецькі ворота (с. 51); що біля озера гора зветься Бронниця, на якій насипано високу могилу (с. 51). Все то давнина. Знаємо в тім же краї на півночі місто Галич.

Проф. Костомаров, який студіював над Новгородським краєм на місці, пише, що мова Новгородців є південного походження, дуже наближена до української і словацької мов, має свої особливости і колорит, яким відріжняється від кривичської і московської. Цю мову можна стрінути в колишніх новгородських поселеннях Олонецького і почасти Архангельського країв. Подавши філологичні завваження, він констатував у новгородській мові зміни ѣ, о, а, у, в, ц, як в українській мові („Сѣвер. Народопр.“, с. 9—10). Навівши дані, Костомаров каже, що в Новгородську землю колоністи прийшли з того ж народу, до якого належить народ Український, і що за Ільменськими поселенцями зосталося імя Славян, яке на півдні належало соплеменникам переселенців, а тому за пришельцями зосталося отсе генетичне імя (с. 11—12). Назви Русею Новгородці не мали для себе, але багато

географичних і топографичних назв звязано з Русею (Новгор. 4-й літ., вид. археогр. ком. т. IV, СПБ., 1848 р., с. 15—16, зап. під 1180 р., тако ж 1181 р. і ін.). Суздаль те ж не Русь (там же с. 15). Мені особисто довелося в Петербурзі говорити з робітниками в каналах з Новгородців. У них мова і тепер дуже зближена до української не тільки вимовою, а і лексикою. Деякі пісні у них українські. Вони *ѣ* вимовляють за *і*, *а* міняють на *о*, ради музичности в початку слов міняють *у* на *в* і *в* на *у*, як український нарід. Це просто кидається у вічі і не філологові.

Правду пише Костомаров, що в цій легенді багато плутанини. Її через критику та фільтр науки легко відділити. Білі Угри в Новгородській землі не були — вони були на Вкраїні. Вказівки на Евксіпонт, Скифів, Перуна, якого в Новгороді поставив Добриня з Київа, те ж вяжуть легенду з Київом. Назва Чорного моря Евксіпонтом наводить на авторство Грецької школи. Легенда сполучає народи Зар-Дан і Скифів. Зар-Дан — це Кельти, як побачимо далі. Страбон в своїй географії (І в.) теж сполучує Скифів з Кельтами навіть в одній назві Кельтоскифами, *Κελτοσκύθαι* (Страбон, Географія, кн. І, гол. 2, § 27). Все це наводить на думку, що в основу легенди ліг грецький, або під впливом грецьким, переказ про населення з Причорноморщини, де жили Скифи, до яких Греки залучали і Українців. Руса виведено з Словеном — цим вказано на факт поміси Русів і Славян. Славянка Уміла заміжжю за Русом і їх діти Рурик, Сінеус і Трувор мають мішану кров славянську і руську. Цілком ясно, що в легенді річ іде про Чорноморську Русь, яка сусідувала з Скифами, поріднилася з Славянами, була давніша за Рурикову, піднялася в Київ і поширила свою владу на північ. Це та Тмутараканська Русь, що мала на Дону село з переправою, назване у Греків *Ῥωσία*, а у латинів casale de Ruthenis, про що ми вже казали. Розгляньмо ближче Новгородські назви.

Що це за нарід Зар-Дан? Це географичні прикмети Руси з Галії. По річках І-Зар і Ро-Дан мешканців по них скорочено названо Зар-Дан, як Бужане, Суляне, Придніпрянці, Запоріжці, Борістеніти, Істряне, Тіріти. По французьких переказах Провансальські Русини жили попереду на півночи, де потім стала Фландрія, біля р. Самари (нині Сом) та р. Ізар, що вливається в Сену і зветься Oise. Переселившись до Родану, вони жили на теріторії Рутенії біля р. Ольти (Альта, Лот), Родану (Рони) те ж біля р. Ізар і р. Дром. Як перебралися звідти в Норік, то знов жили коло р. Ізар (уже третя р. Ізар), що вливається в Дунай. Нарід коло Ізар — Ізареї (Путцгерс, карта 10, Atlas Vidal Lablache, с. 93-а-в). А назва Дан у Кельтів для річок їх національна і пануюча, як покажемо далі. Греки, чи їх школа, по назвах річок І-Зар та Дан назвали і переселенців од тих річок

з Галії та Норіку народом Зар-Дан. В Норіку та Панонії Кельти мішалися з Славянами — це знайшло вираз і в легенді. Славяне жили ближче до Волохів, до Галії Цізальпінської, поруч з нею.

Якого походження, чи якої національности географичні і топографичні назви коло Новгороду, перечислені нами? Вони не фінські і не славянські, і не скандинавські. Ці назви є историчним фактом, є реальністю — з якої ж мови походять вони? Цю Русь виведено от Чорного моря, а там в історичнім опису походу Руси на Сурож в кінці VIII і не пізніш початку IX віку над війском стоїть князь Бравлин. У латинизованних Кельтів brave означає: хоробрий, відважний, молодецький, як в пісні про Байду — „Байда молодецький". В українській мові слово бравий того ж значіння. Назва князя Сурожської Руси Бравлином, іменем не славянським, а латинським чи кельтським, веде до Кельтів у Галію, в Рутенію.

По легенді, до озера, яке звалося по-славянськи Мойско, прийшли од Евксіпонту Словени і Руси та заходилися переміняти славянські назви на іниі — виходить: на Русинські. Славянські назви, каже легенда, Мутна та Мойско вони переробили на Волхов та Ільмерь. Виходить, це назви не славянські, а руські. Назва гори Бронницею походить од кельтського bruinne — груди, броня (що захищає груди) звідси: боронити. Орелець, а на Дніпрі Орель — це те саме, що коло гирла Родану в Галлії Arelate, нині Arles. Місто Галич, бо люде, що заснували, походять з Галії, Гали, яких літопис зве Галичанами. Місто Ростов — це перша частина од Рос, Рус, а друга од кельтського town — місто, город, то б то: Руський город, а він був серед фінського населення Мерь. Так і назва міста Руса походить од кельтського пня, це назва по Рус, Рос, Русин, Ruthenns, Rutheni, по частині пришельців з люду Зар-Дан. Ми вже казали про Русціно, Руссілон, Родез в Галії, Русціно, Рускуна, Русадір, Рускуру і ін. назви з пнем Рус на Афріканському березі Середземного моря, де плавали і торгували Кельти-Русини. Руса того ж походження, що і Ростов. Назва Пруси — це назва тих, що зосталися і пішли по Русах, після Русів, од Русів, такого ж походження Пруська улиця, Пруська частина Новгороду. Пригадаймо, що в Малій Азії коло Пропонтіди є місто Пруса (Prusa) — тут в III в. перед Хр. були Гали, Кельти, що прийшли з Галії, по грецьки Галати — до них ап. Павел писав послання (Атл. Путцгерса, кар. 4, мала, Пропонтіда). Волхов — од Волох, Влах, Волхва, кельтська назва, яка вяже з північною Італією, де корінне населення Гали, мішані з Етрусками. Це сусідство з Норіком та Славянами і ясно, що в переселенцях з Норіку були і Волохи, як були Славяне, особливо Словаки, мова яких зоставила великі сліди у Новгородців. Назва річки Волхов поясниється тако ж походженням Руси з Римської імперії, з дер-

жави Італійців, бо їх всіх потім звали Волохами, Волхвою. Аль Мукадесі, описуючи в 985 році набіг Київської Руси на Козар, назвав Русь „народом з Рума, що зветься Рус“ („Регесты и Надписи“, т. І, изд. „Общ. для распр. просв. между Евреями в России“). Тому назва Руси Волохами є одною з варіянтів, як Гали, Кельти, Зар-Дан, Кельтоскифи, Русини.

Озеро Ільмерь має назву з двох слів: Іль-Мерь. Іль — це кельтське Іle (з латин. insula) — остров, а Мерь — назва великого фінського народу Мерь, серед якого Русини мали свій город Ростов. Русь була островом серед Мері, тому Іль-Мерь, а по них, по цьому острову Русинів серед моря Фінів Мерь, і озеро з славянською назвою Мойско переїменували пришельці завойовники на озеро Ільмерь. Так Евксіпонт, Чорне море переїменували по народу на Руське море. Легенда каже, що назва Новгородом пізнішого походження. У Кельтів в Галії було п'ять Новіодунів та на Дунаї — два, це любима назва у Кельтів, а в перекладі вона означає Новий город, Новгород, Новоград. Як звався город у Руси на Тамані, в Тмутаракані — ми не знаємо, але славянський перекладчик житія Степана Сурожського написав, що кн. Бравлин з великим війском напав на Сурож (Судак) з „Новаграда“. Так перекладено назву міста Русинів, у яких Новіодунами звалися і міста в їх подорожних осідках, як це було на Дунаї (Атл. Путцгерса, кар. 10, 12). Сама назва Гостомислом є тілько в другій половині, мабуть, славянська, а в першій латино-кельтська, бо Кельти були латинизовані. Вона походить од hostis (звідки і нинішне французьке hostilité) — чужинець, ворог, враг, вараг, варяг. Hostis у Славян Київських стало: гость, чужинець, купець. Назва Гостомислом вказує на промисел торгом, точніше — звязаний з торгом промишленими, здобутими предметами. Це паралєля до кельтської назви Руриком і Трувором. Специяльно торговець-вояка Трувор, а дружина, слуги, помічники — це Сінеус, це згромадження також ізгоїв, з яких ідуть на службу, наймаються, стають до певного діла чужого і робляться з цього дружинниками. Про наймання їх каже, напр., 102 ст. Троїц. сп. Рус. Правди. Нарешті, що до Волотова поля, то походження назви легко пояснюється од божества Волос, Велес, що походить од грецького *ἥλιος*, з дігаммою в давнину: *Fέλιος* — сонце, а *Fέλιος* і Велес, Волос, це те саме, походить од *ἐλίσσω*, *ἑλίσσω*, *ἑλίττω*, *εἱλίττω*, з дігаммою *Fελίσσω* — крутити, кружити, водити кругом, ходити кругом (Греко-Німецький словник проф. Германа Менге), але ж це слово означає і крутитися, ходити навкруги, о б м і р к о в у в а т и, м и с л и т и (Греко-Руський словн. Івана Синайського, Москва, 1869, с. 270). Велес це Сонце, бог підсоння, бог багатства, тому то і звався „скотьим богом“, бо скотом звалися гроші (Рус. Правда Акад. сп. ст. 14, 17, порів. Кар. сп. ст. 44, Христ. Буданова; присяга Перуном і „Волосом, скотьим богом“ в догов. кн. Олега

з Греками 907 року, Іпат. л. с. 24; в догов. 911 р. бога не названо, а в догов. 944 р. кн. Ігоря названо в протиставлення грецькому Бог руського Перун, як однозначність).

Кельти наслідували багато з грецької культури. Їх Парнас у великій мірі був населений божествами грецькими і римськими. Нептун з тризубом (трідент) — бог моря, води, плавби, багатства морського торгу — був і їх божеством. Розкопаний кельтський вівтарь (Реймс) має кельтського бога з тризубом, похожого на Перуна. Меркурій теж мав знак тризуба з сполученими крайніми зубцями. Перун з тією ж кінцівкою „ун", як і Нептун, був богом грому, дощу, води, з якою звязане багатство підсоння, бог неба, сонце. Як сказано в легенді про Зар-Дан, „богом того окаяннаго нарицаху, сыном грома его или Перуна нарекоша... градок мал на месте некоем зовомом Перииня, идеже кумир Перун стояше" (У Костомарова, „Сѣв. рус. народ.", стр. 5). Думається нам, що такого ж походження і назва Волотове поле, звязана з торговицею, де здобуваються багатства. Легендарний Госто-Мисл має назву з латинської і грецької частин: перша од римської, друга од грецької культур. Гость — од римської, а Мислити — од грецької, бо це звязано з понятієм про Геліос, Велес, Волос, мислівство, промисел, мислівець, ловець, метець *(ϰο-μήτης)*. В легенді ми бачимо цілість псіхологичну, єдність псіхології в творчости грецької конструктивности. Гостомисл першою половиною імени сполучується з Руриком, другою — з Трувором, з своїми внуками од дочки Уміли, тому натурально наслідувачами діда в частинах його характеру.

Нічого цього з Скандинавами звязати не можна і все отсе вяжеться цілком з Кельтами, помішаними з Київськими Антами і взагалі з Славянами. До уваги про Орелець од Areляте додамо, що в Галії, на півдні її, де жили Русини, де Areляте, була і річка Ольта, Алюта, як на Вкраїні Ольта, Альта, в Переяславщині і Олта, Олтава в нижчому басейні Дніпра, на схід од його.

Маємо цілу низку, аж 17 назв, звязаних з легендою про Зар-Дан, які простісінько ведуть в Рутенію, в південну Галію, до Русинів-Кельтів. Ці назви є масовим явищем, системою, а тому не випадкове це явище. Виявляє воно і певне правило творення назв у атмосфері латинизованої кельтики. Назви, імена — це вже не легенди, а факти.

Таким чином, легенда про Русь з Евксіпонту од Зар-Дан пояснює Київський літопис про Русь і Галичан з півдня Галії, з Кельтів, і свідчить, що Русь од Евксіпонту, з Причорноморря, з Тмутаракані пішла в Київ, а далі в країну Новгороду, а не прийшла з північчи — одно слово: була не з Скандинавії.

VII.

Історичні звістки про Чорноморську Русь.

Звязки Кельтів з Україною не можуть підлягати ніякому сумніву. Як вони не знали б про Україну, живши по Дунаєві і беручи постійну участь в римському війську! Вони брали участь в римському війську проти Босфорської держави, були в Римських гарнізонах на Вкраїні (Страбон VI, 4, § 26). Вони плавали з Греками на Вкраїну з Галії. У Греків були колонії в Галії: Нікея, Гераклея, Ольвія, Офіуса (на острові) і ін. Ольвія була у них і на о. Сардінії. В Малій Азії вони мали: Прусу, Нікею, Ольвію, а на березі Чорного моря Гераклею. На Вкраїні по Чорноморському побережжю вони мали: Ольвію, Офіусу, Гераклею (Путцгерс, кар. 2, 9, 10, 12, 4, 5)... Ці спільні назви свідчать про сполучення морем і що Україна з Галією мала морські торгові звязки ще перед Хр. І коли Гали з своєї теріторії рятувалися не тілько по Европі, а і в Азії та Африці, то переселення їх на Причорноморську Україну було природним і мусіло бути.

Найдавніша звістка про Чорноморську Р у с ь подана в агіографичному грецькому описі житія св. Степана Сурожського. В житії розповідаєтся, як кілька років по смерти Степана сталося чудо урятовання Сурожу (Судак) од Руси з князем Бравлином, який напав великою силою з Новгороду. Ця Русь спустошила велику Кримську теріторію од Корсуня до Керчи в кінці VIII і не пізніш початку IX віку. Це житіє дійшло тілько в перекладі з грецької мови (В. Г. Василевскій, „Русско-Византійскія изслѣд.“, вип. І, Житія св. Георгія Амастридскаго и Степана Сурожскаго, СПБ., 1893 р.; М. Грушевський, „Історія України Руси“, І, 1898 р., с. 242, 247-8, 412, 466).

Вважають, що вставлено, приписано в неї „Новгород“, бо цей похід з Великого Новгороду од р. Волхова був не можливим. Але, на що було робити таку вставку та ще в життя святого! Безцільно нічого не робиться, а тут було б це безцільним, нісенітницею. Всяке припущення теж треба довести. Без цього можна свавільно покалічити всі тексти своїми безгрунтовними, не доведеними нічим припущеннями та всякими „може“, по виразу проф. Брікнера, виссаними з пальця. Імя кн. Бравлина, як ми вже казали, звязує Сурожську Русь з Кельтами. У них це слово означає: відважний, хоробрий, молодецький. Так воно увійшло і в українську мову. Назва Бравлином вказує на латинизованого Кельта.

Сурожська і Амастридська Русь мала осідок на о. Тамані, біля Дону, Азовського та Чорного моря. Без сумніву вона мала город. Як він звався? У Руси-Кельтів він мусів зватися Новіодун, бо це у Кельтів назва міст національна, вона і в Галії, і в мі-

сцях переселення Галів на Дунаї, натурально — так мусило б зватися у Кельтів місто і в переселенні їх на о. Тамані. Ми маємо переклад житія, а Новіодун в перекладі на славянську мову Новгород. Кельтська Русь, як в Галії та по Дунаю натворила сім Новіодунів, так і на новому місці, бувши пославяненою, натворила багато Новгородів: Новгород Сіверський, Новгород Волинський, Новгородок Святополчь, Великий Новгород. Чому ж Тмутараканськії Руси було не мати свого Новіодуна-Новгороду на ос. Тамані!

Трохи пізніше од Сурожського сталося чудо Георгія Амастридського те ж в порятунок од Руси. Це було в початку IX в. В цім житії описано великий організований похід Руси в Малу Азію на м. Амастру, біля Сінопу. По опису ця Русь була з Таврії, з о. Тамані, який у Греків належав до Таврії і звався Таврією. Автор житія Грек між іншим пише так: — „Русь народ суворий, як то всі знають; вони не мають собі утіхи ні в чім людськім, тільки в убивстві" (Там же у Василєвського і у Грушевського). Вираз: „Як то всі знають" — промовляє, що Русь там була давненько, народом уже не новим на початку IX віку, бо була о стілько всім відомим, що її вже „всі знають".

Арабський письменник Ібн-Росте (Русте) коло 903 р. писав: — „Між країною Печенігів та країною Славян десять день ходи... Славянський край рівнина, повна лісів, де люде оселилися... Що ж торкається до Руси, то вона живе на одному такому острові, навкруг якого невелике море. Цей острів, на якому живе Русь, займає простір трьох день шляху. Він вкритий лісом та болотами, недобрий для здоровя і вогкий... Русь має царя, який зветься хакан-Рус, і робить наїзди на Славян, під'їзжаючи до них на кораблях, ловить їх в полон, одвозить до Булгар та Хазран і продає" (А. Гаркаві, „Сказанія мусульм. писат. о Славянах и Русских", СПБ., 1870; Д. Хвольсон, „Извѣстія Ибн-Даста о Хазарах, Буртасах,... Славянах, Русских", СПБ., 1869 р.; Акад. Агаф. Кримський, „Нариси з історії україн. мови та Хрестоматія", Київ, 1924, с. 131-132; Акад. А. Шахматов, Древнѣйшія судьбы Рус. племени", Петроград, 1919, с. 54-55).

У арабського письменника Гардізі (X в.) читаємо в додаток: — „довжина і ширина острова, на якім живе Русь, має три дні ходи... на тім острові живе коло 100.000 люду" (В. Бартольд, „Отчет о поѣздкѣ в Сред. Азію", Зап. Акад. Н., истор.-филол. отд., т. I, ч. 4, 1897 р.)

Акад. А. Кримський про звістку Ібн-Росте каже, що тут річ іде „про Озівське море і півострів Тамань". Слово „джезіра" — — означає — і півострів (Хрест., с. 132). Р. Кубань дуже змінила русло — можливо, що тут виходив і острів. Мале море, очевидно, Азовське. Великий острів, довжина і ширина якого на три дні ходи, ліс, болото — це прикмети Тамані. З цього острова Русь підпливала на кораблях до Славян, ловила в полон і про-

давала Козарам та Булгарам. Ці Славяне сусідують з Печенігами на 10 день ходи. По всіх цих прикметах тут річ про Азовське море і о. Тамань, про наїзди на Придніпровських та Прибужських Славян по Чорному морю. Це та Русь, що жила на о. Тамані, де була Тмутаракань, в яку з Київа та Чернигова безробітні князі ізгої ходили, як додому, як в гніздо, з якого вийшли. В звістці Ібн-Росте оповідається також, що ці Славяне роблять для бжіл ульні, схожі на глеки. Це прикмета Придніпровських та Прибужських Славян. Сухопутні і морські походи на Судак, в Малу Азію, Царгород могли бути зручними тільки з таких місць, як Тамань. З Козарами ця Русь вела торг і була в добрих відносинах — в Ітілі у Козарів засідав для Русів і Славян навіть спеціяльний суддя. Ця Русь, подібно Козарам, і князя свого звала хакан-Рус, Хаканом, Коганом. Як раз каганом, коганом звався і Київський князь Руси. В „Слові о Полку Ігоревім“ (памят. 1187 р.) є вираз: „Ольгова когана хоті“ — то б то дружинники кн. Олега. Київський митрополит Илларіон (1051 р.) в своїм „Слові“ звав кн. Володимира каганом, казав „сина кагана Ярослава“, а в підпису значиться: „за панування... кагана Ярослава“. У Руси, як Тмутараканської, так і Київської князя тітуловано і по козарскі — каганом.

Що Русь Ібн-Росте та Гардізі була на о. Тамані, потверджується і коментаріями грецького письменника Евстафія (XII в.) в його коментаріях до землеопису Діониса (II вік). Він пояснив, що коло Ахілового шляху (коси) живе нарід Таври, що зветься також Русами (гол. 302). Коса ця піщана і пустинна. Таврами і Тавроскифами в часи Евстафія Греки називали Київську Русь (Див. у Василевського, „Труды“). Описуючи цю Русь за часи давніші, Евстафій каже, що Русь мала собі Таврійський або Меотійський (Азовський) острів, до якого відносяться Фанагорія та Гермонаса (г. 306). Острів Тавріка, пише Евстафій, лежить серед Меотійського (Азовського) озера і на цім острові міста Фанагорія та Гермонаса, грецькі давні колонії Іонян (гол. 549). Ці міста були на о. Тамані, з якого через узьку та не глибоку протоку сполучення з Таврійським півостровом було легке і просте. Тому Греки і о. Тамань звали Тавріею. Русь, як описав Евстафій, жила на о. Тамані, де Фанагорія та Гермонаса. Зрозуміло, що Русь звали Таврами, бо Греки звали народи і по теріторії (Страбон, кн. I, г. 2, § 27).

Легенда про нарід Зар-Дан зо всіма цими звістками в повному суголосі. Виходить, що в кінці VIII в. Русь проживала на о. Тамані з родинами в кількости до 100.000 душ і звідти робила свої морські і сухопутні походи великою організованою військовою силою. Це Русь Чорноморська, значно раніша за Руриковську і цілком історична.

Звістку про Русь уже Київську, значно ранішу за Рурикову, маємо і в Бертинських аналах з 18 Мая 839 р. Автором аналів

вважають епископа м. Труа Пруденція (Prudentii episcopi Annales Bertiniani). Автор розповідає, що 18 Мая 839 року до імператора Людовика Благочестивого в Інгельгейм прибуло посольство од Візантійського імператора Теофіла з кількома сторонніми людьми. Про них розповідається так: імператор Теофіл з посланцями „направив кількох людей, які заявили, що вони, а саме їх нарід, називаються Русами, і сказали, що до імператора Теофіла їх послав їх князь, який зветься хакан, ради дружби; імператор Теофіл в листі прохав Людовика дати цим людям в своїй державі можливість і засоби вернутися додому, бо шляхи, якими вони прибули в Константинополь, тепер в руках варварів і жорстоких народів, тому він не хотів, щоб посли верталися тим шляхом, боячись, щоб їм не трапилося якоїсь небезпеки“. Але, „розпитуючи цих людей про ціль їх подорожу в Царгород, Людовик дознався, що ці посланці Руського князя походженням Шведи, а тому придержав їх для розсліду, чи вони часом не норманські шпіони“ (Monum. hist. Germ. scr., I. 434 — ціт. з Шахматова).

В цій звістці сказано ясно, що посли до Теофіла були од народу Руського, у якого князь зветься хакан — „qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, chacanus vocabulo,... direxerat“. Цей додаток показує, що річ іде про нарід Русь, князь якого їх послав. Зветься княз у цього народу каган, хакан. Пояснюючий додаток: — „id est gentem suam, Rhos vocari dicebant“, — означає, що властиво не вони сами Русь, а Русь той нарід, од якого вони послами і у якого князь називається каганом. Це та ж форма виразу, як і в договорах Олега, а потім Ігоря з Греками 911, 945 років: — „Мы от рода [народа] Руского сли“..., які, як видно з перечислень, були ріжних народностей, але всі були послами од народу Руського. Так і тут — вони сказали що є послами од народу Руського, а на запит, якої народности вони сами, одповіли, що вони сами не Руські, а Шведи. В Київі на службі було багато чужинців, між якими були і Шведи, тому і в числі послів чи послами могли бути з Київа од Руського князя і Шведи. Ми вже показали, що Київський князь тітуловався і каганом. Так тітуловався, як пише Ібн-Росте, і князь Русів, що жили на Причорноморрі, на о. Тамані. Очевидно, що це були посли з Київа, бо мусіли вертатися додому не тільки морем, а і суходолом, де були небезпеки. Такі небезпеки були коло Дніпрових порогів. В Тмутаракань шлях морем, тут не могли залягти вороги. Тітмар Мерзебургський (вмер 1018 р.) писав про Київ, що в нім народу „без числа“, бо в Київі свобода і туди збігається на волю багато людей з країн, де неволя (Monum. Poloniae hist., I, Львів, 1864 р., Thietmari Chronicon, lib. VIII, c. 16).

З договорів з Греками Олега потім Ігоря, з оповідання Ібн-Фадлана 922 р. про похорон Руса бачимо, що Русь була

грамотною. З Панонського житія св. Кирила довідуємося, що він в Корсуні коло 858—860 р. стрів Русина, який мав Євангеліє і Псалтирь, „писані руським письмом“, і людей, які говорили тією мовою. Кирило почав учитися і швидко вивчився: — „вскоре нача чести и сказати“. Проф. Огієнко довів, що це була мова українська (І. І. Огієнко, Юбіл. Збір. на пошану акад. Д. І. Багалія, 1927, Укр. Акад. Н., „Константин і Мефодій“. М. Возняк, „Іст. Укр. Літ.“, І, Львів, 1920 р., с. 41—42).

Це факти надзвичайно промовляючі. Русь норманистів появилася з Скандинавії в 862 р., а Русь Чорноморська, справжня, історична, а не вигадана, задовго перед тим творила морські і сухопутні походи, сиділа в Тмутаракані і мала Євангеліє українською мовою та свою грамоту. Посланіє патріарха Фотія з 860 р. було проти Руси, яка в 860 р. напала на кораблях на Царгород. Про цю Русь Фотій пише, що це „нарід, про який дуже часто говорять, бо він своєю нелюдськістю та охотою вбивати переважує всі народи“ (М. Грушевський, „Іст. Укр. Руси“, с. 242, 412, 415).

Ця Русь була народом, який раніш Рурикової, був відомим, мав грамотних, посилав послів, робив великі походи, мав організацію. Це вимагало довшого часу і осідку, попередньої культури, вміння будувати кораблі, знати морську плавбу, добре управлятися. Ця Русь знала українську мову, мала переклад на цю мову Євангелія. Мала грецьку морську термінологію — *κάραβος* корабель, *φάρος* парус, *πλόω*, *πλοῖον* пливу, плавба, плот, і т. ін.

В пробуванні на о. Тамані Кельтів-Русинів знаходить собі пояснення не тільки назва села й переправи коло гирла річки Дону у Греків *Ῥωσία* — Росія і у латинських народів — casale de Ruthenis — село Рутенів, Русинів, або Руське село, а і назва самого Дону „Рутою“. Так його названо в „Книзі границь світу“, складеній в Х вікові анонімним Персидським географом: він річку Дон назвав річкою Рута і пише, що по ній жувуть Руси і Славяне. (А. Туманський, Новооткрытый Персидскій географ Х в. и изв. его о Славянах и Руссах. Зап. Вост. отд. имп. Археогр. О-ва, т. Х, 1896-7, стр. 134). По кельтські route, rout, rute, rut — називається шлях, тракт, біг. Од цього, як ми вже казали, пішла назва Кельтського Провансалю в Галії Ruthenia, а населення його по імени теріторії Rutheni, Русини, Русь, в грецькій вимові Рос. Живучи на о. Тамані і коло р. Дону, де жили і Славяне, тамтешні Русини зробили собі з р. Дону торговий тракт, шлях, яким піднімалися вгору, далі по притоках і суходолом перетягали човни в р. Волгу, по якій, як піднімалися вгору, так і спускалися вниз в Козарське місто Ітіль і пливли в Каспійське море. Без сумніву, що на Донськім і Волзькім трактах Русь мала свої торгові пункти, факторії, станції, осередки. Живучи коло р. Дону і маючи його собі за тракт,

вони звали його route, rute, rut — Рута, трактом водяним. Так попало це і до Перського географа. На нашу думку і назва „русло“ річки пішла од кельтського рут, руте — це шлях для бігу води, русло. Як од route, rute пішло Рутенія, Рутени, Русини, Русь, так од того ж слова пішли „русло“ і річка „Рута“.

Все отсе не Скандинавське і до цього ніяк не можна припасувати Скандинавів. Київських князів тягло в Тмутаракань, до р. Дону і до Дунаю, як до старих осідків, але ніколи в Швецію чи по сусідству. І в памятках словесности, навіть в такій широкій, як „Слово о Полку Ігоревім“, немає і натяку на Скандинавське. Навпаки, повно згадок про південь і південний захід Європи, як про рідне. Це все стоїть в повній згоді з Кельтським походженням Київської Руси.

VIII.

Фінські Руотці і Хорватська Русь.

Київська хроніка, на яку посилаються норманисти, є прямим запереченням норманизмові. В ній ясно сказано, що Русь не Шведи, не Нормани, не Готи, не Англичане (Іпат. 15). Завважмо, що в Італійців та Греків тих, хто жив на північ од них, називали норманами, як людей північних од них. Тому для Італійців і Французи були норманами (Італієць Ліудпранд, коло 958 р., Antapodosis, V,15; у М. Грушевського в „Іст. Укр. Руси“., І, 1898, с. 471-2). В Київській хрониці виразно при перечисленні Зах.-Европ. народів Русь заміщено в групі Англичан, Галів, Волохів, Римлян (Іпат. 4.). Виключення літописцем Руси з Норманів переносить її на південь. Констатувавши, що Візантійський імператор в 1024 р. Київську Русь, яка у його в Царгороді була на службі, послав у південну Італію для завоювання Сіцилії, В. Васил'євський пише, що це була Русь, а ніяк „не Скандинави, не Нормани“, і що Русь по грецьких хроніках нарід „отдѣльный от Датчан, Шведов, Норвежцев“ („Труды В. Г. Васильевского“, І, 1908, с. 209). В XII. в. Франція та Англія були в такій сполуці, що в Англії панувала французька мова, а частини суходолу нинішньої Франції входили в Англійську державу. Тому сусідство Руси, Англичан і Галичан тоді було в Київі очевидним.

Шведи сами себе Русю ніколи не називали. І Київський літопис називає їх Свее, Свеї, а не Русю. Взагалі, ні в Новгороді, ні в Київі Шведів Русю не називав ніхто. Греки, як і Кияне, Шведів те ж Русю не звали, а називали — Шведами, Суедос. В договорах Київських кн. Олега, а потім Ігоря з Греками (911 і 944 р.). Русь сама себе називає твердо своїм іменем Руси — Русь, Русин (множ. — Русини), „мы от рода Руского“. І в попередніх історичних джерелах VIII-IX в у Греків для цього народу

назва Русь, а не Шведи. Коли б Русь була Шведами, то на що б вона мала зрікатися свого імени, приняти якесь імя Руси і виключити сама себе з Шведів, як виключила Русь з Шведів Київська хроніка!

Але, шукаючи хоч якоїсь зачіпки для назви Русею, норманисти ухопилися за те, що Фіни називали пізніше Шведів Ruotsi, Ruotzi. З цього твердять, що Русю Шведів прозвали Фіни, а Шведи на це легко згодилися, зреклися свого імени і радо прийняли собі за імя призвіще, дане їм Фінами, тими, що вони їх підбили собі: „дань дають Руси“ (Іпат. 9). Явище це противоприродне і не можливе, тим більш, що Русь сама не тілько давала нові, а переробляла на свої і попередні назви в Фінській землі. Легенда про Зар-Дан розповідає, що Русь переробила на свої навіть славянські назви Мойско та Мутна на Ільмерь та Волхов, на назви, що не мають нічого спільного з мовою Скандинавів.

Коли Шведи сами себе Русю не називали і ні в їх мові, ні в Фінській такого слова немає, то виходить, що Фіни прозвали Шведів Руотцами з мови третього народу, який відограв якусь ролю в житті Шведів чи для Шведів і мав у своїй мові назву Русь. На отце норманисти уваги не звернули, а вхопилися за філологичний аргумент назви Фінами Шведів Руотцами і подають його, як найголовнійший з аргументів норманської теорії.

На питання, як же Шведи звались у Фінів до того, поки Фіни їх прозвали Руотцами, чому саме так прозвали, а не інак, — норманисти відповіді не мають. В праці А. Шахматова, надрукованій в 1919 р., він пише: „Главным и в полном смыслѣ рѣшающим доводом (норман. походж. Руси) является то, что до сих пор Русью называют Скандинавію западные Фины“ („Древн. судьбы Рус. племени“, Петроград. 1919, с. 50. — Про Руотці також у Грушевського в „Іст. Укр. Руси“, I, 1898, с. 478, 479). Звернувшись до філологичного розгляду слова „Русь“, походження якого сам визнав „темным“, Шахматов побачив труднощі в скандинавськім походженні назви і закінчив заявою: — „считаю необходимым етимологію имени Русь искать в скандинавском языкѣ“. Сам він її не знайшов. Справа, очевидно, кепська, коли доводиться робити розшук назви народу філологичним способом. Народ не філолог, творить просто, а не з філологичних комбінацій. Видумували не філологи, і розгадати повинні не філологи, бо це не справа зміни згуків і т. і., а річ про ціле слово, про назву, яка залежить не от згуків та їх змін, а от прикмет побуту, сторонніх філології та її законам. Цікаво, що в філологичнім розшукові Шахматов згадав тілько про грецьку назву Рос, а про головне, про латинську назву Rutheni, Русини нічого не згадав (с. 52). Назва ця не вигідна, вона нічого не зоставляє од норманських вигадок з Ruotzi. З цих же причин

Шахматов обминув і безсумнівні грецькі звістки про Амастридську та Сурожську Русь коло Чорного моря. Так і звістку Ібн Росте (Русте) коло 903 року про Русь Шахматов не подав у цілому, а пропустив те, що спростовує норманську теорію (стр. 55). Це невільна данина унітаризмові, хоч Шахматов і хотів визволитися од цього ярма.

Фінська назва Шведів Руотці пояснюється так просто, як просто нарід творить назви по наявних і примітних для всіх прикметах. В Київі Гречниками прозивали тих, що на Вкраїні вели торг з Грецією по шляху „из Варяг в Греки" (Напр., Іпат. л. с. 194). З тих же причин і по таких же прикметах торгу та служби Фіни прозвали у своїй вимові Руотсами тих Шведів, які через їх країну постійно ходили в Київ, в Русь на службу чи по торгових справах. Ходило в Русь Шведів досить багато, тому Фіни і стали прозивати Шведів Руотсами. Таким чином, Фіни прозвали Шведів Руотсами через те, що вони ходили в Русь, в Київ, бо Кияне звалися Русею, а не Кияне прозвалися Русю через те, наче б то Шведи були Русю. В Київ, як писав Тітмар Мерзебургський, сходилося багато ріжних народів. Чому б же це Кияне прибрали собі назву, якою прозвали Шведів, що ходили в Київ, Фіни західні, через землю яких Шведи йшли в Русь, в Київ на службу чи по інших справах!

Коли в Скандинавії не знайшлося скандинавської назви Русь, то на півдні, в Галії, починаючи од річок Родану та Олти і до самісіньких берегів Африки цих назв, як ми показали, повно. Але, норманисти шукали інде назви Рус, Русь, тілько на цей факт уваги не звернули і не розважили його походження і змісту. Російська політика була великим майстром творити і у себе і за кордоном всякі аберації, коли їй того треба. Васил'євський висловився справедливо, коли писав: „Наши русскіе ученые историки и розыскатели, гоняясь иногда за призраками, пропустили без вниманія факт громаднѣйшей важности в истории" — це про службу з змінами шоститисячного отряду Русинів з Київа в Царгороді на протязі довгих часів („Труды В. Г. Васильевскаго", с. 196). Так ухопилися за Руотці, а не звернули уваги на Русин, Русини, Русь на Вкраїні та на назви Галичанами Галів і двох Галичів там саме, де Русь, і на назви Rutheni, Ruscino, Russillon, Rus коло Середземного моря у Кельтів та на назви Rutheni в Угорській Руси, в Галичині, назви Киян Rutheni у народів латинської культури і такої ж назви переправи і села на Дону, названих у Греків Росіа.

Не звернули уваги і на особливу ворожість та завзятість Руси проти Греків, хоч Греки і мали частину її у себе на службі. Це стара ворожнеча, якої не помягчило і християнство, яке Греки старалися використати для себе. Торг Кельтів з Африкою і конкуренція з Греками штовхнули Галів у союз з Картагенянами

проти Римлян та проти Греків, які з свого боку проявили не мало ненависти до Галів, особливо в очерненню їх, хоч сами поступали не краще. Пригадаймо надпис на мармуровій плиті в пошану Протогена (в Ольвії на Україні), епітети на адресу Руси в грецьких помятках IX—X віків, увагу хронікаря Псела в XI в.: — „Русь — це варварське племя завше мало злісну і скажену ненавість до грецької гегемонії“ (Васильевській, „Труды“, с. 306), атестацію Руси Фотієм, походи Руси на Греків і розправи їх над Греками, хоч би по описах в Іпат. літопису (стр. 16, 22, 23, 35 — „много зла творяху Русь Греком“), назву Греків „хитрими і лукавими“ — і побачимо, що все це давні рахунки і давня неприязнь, коріння якої заглибилося десь в античні віки. Це все виросло з взаємовідносин та давніх стосунків, яких Скандинави з Греками і Греки з Скандинавами не мали. На Вкраїні Русь все більше і більше отбивала торг од Греків. З договорів Олега 911, Ігоря 944 (945) р. бачимо умови про торг в Царгороді і стремління виперти Греків усякою ціною з гирл Дніпра та з Чорноморських берегів України. Як ознака панування Руси на Евксіпонті, море переїменоване було в Руське море. Нарешті Русь таки одбила собі торг на Вкраїні од Грецького посередництва. В цій ролі Шведи не могли виступати.

В противність вигадці норманистів про Русь з півночи маємо перекази про походження Руси з півдня. До таких переказів належить в першу чергу Хорватська легенда про Русь. Всяка історична легенда, як правдиво завважив Костомаров, завше має в собі якусь конкретну основу, щось реальне. Так і Хорватська легенда про походження Руси з старої Панонії. Цю легенду чув у Хорватії і тепер, в 1920 році, ген. лейт. Г. Янушевський, який в 1923 р. в Вільно і видав про неї свою працю під заголовком: — „Откуда происходит Славянское племя Русь“. Він рішучий противник норманської теорії і стоїть за славянське походження Руси з Хорватії. По цій легенді колись в м. Крапині та Псарях, коло Враждина, коло р. Драви, жили три брати: Чех, Лех, Рус, які через утиски Римлян та сутички з ними мусіли звідти вимандрувати з родинами і народом та оселилися: один — в Чехії, другий — в Польщі, третій — в Київі на Вкраїні, де і стали основоположниками трьох народів: Чехів, Поляків та Руси.

Очевидно, що три брати — це персоніфікація трьох народів. Цю легенду з анахроністичним пристосованням до Москви, щоб не обминути і її, а ввести в історію славян Приадріатичної раси, з якої антропологія виключила Московський нарід, заведено в Хорватії в шкільні підручники, як в колишній Росії заведено в підручники норманську теорію. Так в Росії вчили, що Русь прийшла з півночи, а в Хорватії, що Русь пішла з півдня, од р. Драви, з Приадріатики та Придунайщини.

Про те що Славяне — Норці розійшлися от Дунаю, розповів Іордан, а пізніш і Київський літописець, що виводив Славян од

Афета з Месопотамії. З Месопотамії виводять і Західно-Европейські хроніки. Пізніший польський літопис Богухвала, половини XIII віку, розповів легенду, що у Панонського князя Пана було три сини: Лех, Рус і Чех. Розмножившись, вони вийшли з своїх осідків кожен з своїм народом і зробилися на нових місцях основоположниками Лешського, Рутенського і Чеського королівств. Королівство Руса Богухвал називає „Рутенським", очевидно, по Rutheni. Чеський хронікар Пулкава (друга половина XIV віку) слідом за чеською хронікою Далиміла (початок XIV в.) привів Славян на Придунайщину з Месопотамії, а з Придунайщини розселив їх так, як це оповідає і Київський літопис. Хорватська легенда розповідає про часи вимандрування Руси з Придунайщини так, що воно виходить за кілька століть перед 862 роком. Таким чином, виходить, що Русь десь перебувала по дорозі, поки дойшла до Києва.

Норманисти в легенді про Русь в Хорватії, в Панонії, і Ілірії, Норіку, Приадріатиці і Придунайщині, легенді, яку і тепер розповідають в Хорватії, в м. Крапині, Вараждині, Псарях, по шкільних підручниках, як історичну дійсність минулого, мусять бачити ще й безсторонність, бо Хорвати не зацікавлені особисто в цім питані. У Російських же унітаристів панує над ними політична заінтересованість, якою вони собі засліпили очі та старалися засліпити їх і другим.

Хорватська легенда про походження Руси не суперечить з Кельтським походженням Руси.

IX.

Французький історик Шарон про кельтське походження Київської Руси і географичні свідки.

Римляне ділили Галію на три частини: північна Бельгика, середня та південно-східня — Кельтика, південо-західня — Аквітанія. Межі часто мінялися. Коли тепер, в 1914 р., Германці, не питаючись Бельгійців, пішли через теріторію Бельгії на Францію, то можно собі уявити, що робилося за часів Цезаря, раніш і пізніш, коли Германські племена, які ще не знали хліборобства, робили масові наїзди через Рейн на Галію і походи через Галію! Германці Менапам, Морінам і ін. Бельгам ніколи не давали покою, а тому сутички, бої, війни ніколи не припинялися (Com. I, c. 1). Ясно, що на такій теріторії тяжко було вдержатися. Тому багато Галів вимандрувало: одні через Гальську протоку в Брітанію, другі через річки Самару та Ізар на південь до Середземного моря, треті — на схід, четверті в Піренейські краї. Мандрівники штовхали передніх і цим рух збільшувався. Але, не вважаючи на все, не зоставалися пустинею, як Україна, яка пережила таке ж лихо, так і Галія.

Натурально, що переселенці заносили в нові місця свої старі назви. По цих прикметах можна установити, звідки йшло переселення. Хоч назви передано Римлянами в їх вимові і змінах, одначе Гальське впізнати легко. Коли кінцівка dunum (вишина, город, горб), magus (осередок), diva, divona (джерело, потік), і т. ін. — то назва кельтська. Щоб бачити картину переселення, досить порівняти хоч би цей список назв:

В Брітанії: Segontium, Noviomagus, Bibroci, Belgae, Cantii, Viroconium, Deva (Diva), Durocornovium;

у Бельгів: Noviomagus (4 міст), Belgae, Durocortorum, Virodunum, Ambiani, Divodurum, Bibrax, Caturiges, Centrones, Isar (Isara);

в південній Галії: Isar, Caturiges, Centrones, Bibracte, Divona, Cantilia, Ambivareti, Segusiavi, F. Segusiavor, Segodunum (Rodez — мешканці Rhuténois), Segusio (Атл. Путцгерс).

Самі географичні та інші назви свідчать про переселення і звязки Русинів з північчю Галії та Брітанією. Коли на Україні та в Греції зберіглися традиції про походження Київської Руси з Кельтів, то чи не збереглися вони і в Франції? Над цим питанням ніхто не працював аж до часів еміграції 1919 року. І. Борщакові, якому я приношу подяку за нижче подану цітату, працюючи в архивах та Національній Бібліотеці в Парижі, пощастило знайти про це у Шарона.

Французький історик Jacques de Charron був офіційним історіографом французького короля Людовика XIII і мав до своєї розпорядимости повне використання джерел. В 1621 році видано було написану ним працю — „Histoire Universelle de toutes Nations". Ця книжка тепер є рарітетом. Примірник її, що належав колись королеві, зберігається в Нац. Бібліотеці в Парижі і, як рарітет, зарезервований. Це велика праця знавця народів, який над цим багато працював. Натурально, її писано старою мовою. Описуючи Український нарід, Шарон називає його Rutheniens і пише про його так:

„...quant à l'origine de ces anciens Rutheniens, il y a grande apparence que la pluspart l'auoient receuë des Gaulois qui passerent iadis en leur pays...; Et que leur pays retint le nom de Ruthenie, des peuples Rutheniens qui habitoient iadis ès enuirons du pays qu'on a depuis appellé Flandres; ou bien de ceux du pays de Rouerge en Aquitaine (qu'on appelloit aussi Rutheniens) lesquels passerént iadis en ces pays — la auec les Volces et Tectosages".

(p. 699. — Histoire Universelle de Toutes Nations... Dedie Au Tres Chretien Roy de France et de Navarrre Louys XIII. Par Jacques de Charron. Paris chez Thomas Blaise rue sainct Jacques... 1621. fol. p. 1378, index Res. L 35/86).

В перекладі це означає: „...що торкається походження отсих [то б то Київських] давніх Русинів, то є великою очевид-

ністю, що більша частина їх мала своє походження од Галів, які колись [давніш] прийшли в їх край [на Вкраїну, в Київ]...; і що їх країна удержує назву Рутенії од народу Рутенів, які колись жили побіч країни, що потім стала називатися Фландрією; а вірніше — од народів країни Руерг в Аквітанії (яких звали також Русинами), що колись прийшли в ті краї з Вольками і Тектосагами".

По Шарону частина гальського народу з Бельгів, що жила побіч країни, що потім стала зватися Фландрією, вимандрувала на південь Галії до Середземного моря — це Русини, Вольки Тектосаги і Вольки Арекомики, а звідси з бігом часу з іменем Русинів вимандрувала на Вкраїну. Тому давня Київська Русь має своє походження од Галів, од народів країни Руерг, з півдня нинішньої Франції, але потім сталася мішанина їх з іншими, а тому, пише Шарон, Київська Русь була не все Гали, а тільки „більша частина їх мала своє походження од Галів".

Звістка Шарона про переселення з півночи на південь, як ми бачили, цілком потверджується географичними та іншими назвами — де-які з них ми подали. Фландрія — це приморська північ Франції та західна Бельгія біля Німецького моря. В часи Ю. Цезаря там жили Кельти Моріни та Менапії і ін. Моріни ширилися до р. Самари та до верхів'я р. Ізар, а Менапи до р. Рейну. Французький історик Шарон в 1621 році розповів про Русь згідно з Київським літописом і зо всім тим, що ми подали. Бельгів Цезар називає найхоробрішими з Кельтів, бо вони „continenter bellum gerunt", то б то постійно ведуть війну, проти Германців, які переходять через Рейн на їх землю (Com. I, cap. 1). Ця країна з тієї причини те ж була перехожою, була трактом, яким бродили. Тому то на ній, як і в Рутенії біля Родану, Ольти, Дрому, тяжко було всидіти. Ми навели докази, що звідти народи тікали, переселялися на південь і в Брітанію. Фландрія має велику в цім аналогію з Рутенією Нарбонської Галії. Може тому і назва Фландрією, од flâner — вештатися, бродити, фланірувати, як назва Рутенії і Руерг од route, rute, rood, roud, rôder, rouer, roue, шлях, дорога, тракт, перехожа земля, бродити, вештатися, крутитися, колесувати, кружити. По цих прикметах назва теріторії, а по цій назві і назва мешканців тієї землі.

Звернемося знову до назв і побачимо, що Шаронове твердження про переселення Галів на Вкраїну є історичною правдою. Це переселення ішло хвилями і припадами здавен, але найвиразнішим з них було те, з якого пішла в землі Полян Київська Русь.

Західна частина Брітанії зветься Wales — Уельс, по французьки pays de Galles — країна Галів. Гори тут — Пеніни. По кельтські pen — гора. Звідси на схід тече в р. Узу річка, яка за часів Цезаря звалася Dan, Дан, при ній м. Данум. По кель-

тські Dan — річка (Калитовський, Географія і словник при ній, ч. 2, Львів, 1923, с. 155). Така ж річка Дан є і в Шотландії, в графстві Абердин. Тепер ці обидві річки називаються вже не Дан, а Дон, як річка на Вкраїні, а місто Данум стало Донкастер. Маємо Дон, що вливається в Азовське море, і два Дони в Брітанії.

В північній Франції у Кельтів річка Isara, Isar, нині Oise, тече в Сену. Там же річка Samara, нині Somme, тече в Ламанш. В часи Цезаря коло неї було місто Самарабріва, тепер Ам'єн. Кінцівка ‚briva" означає по кельтські міст, переїзд через річку.

На півдні Галії, де Русини, річка Oltis, нині Lot. Це в краї̈ні Langedoc, де „окають", замісць а, і, вимовляють о. Oltis по латині Alutus. На верхів'ї Олти чи Альти — м. Anderitum — кінцівка ritum — по кельтські означає брід. Річка Ольта була на північ межею у Русинів, як в Київщині р. Рось була південною межею Руси в Полянській землі. На цій же теріторії в Галії р. Arauris. Такої ж назви річка Arar (нині Saône) вливається в Родан (Рону). Назва Арар така ж, як Ізар, і обидві течуть в Родан. Назва р. Родан складається з двох кельтських слов: ро (ro) і дан (dan): ro — швидкий, a dan — річка. Ро-Дан означає — швидка річка (Калитовський, там же с. 154—155). Залив коло гирла Родану називався Bouc, Buc, а трохи вгору рукав Родану і місто Arelate, нині Arles, Орель. Далі ще вгору притоки Родану ліві: Druentia, Drome (грецьке route), Isar, нині Isère.

Ідемо по Дунаю. Стара грецька назва Дунаю Істер. Страбон в своїй географії в I вікові завважив, що верхня частина, по якій римляне возили заготівки для війська, аж до порогів од цих візників стала зватися Дануіос, а далі од порогів до Понту зосталася назва по-грецьки — Істер (Страбон, кн. VII, гол. 3, § 13). Це зауваження констатує, що переіменовання грецької назви Істра на Дунай ішло з заходу Європи, з верховини Істра до порогів, а потім уже поширилося і од порогів до моря. Греки писали цю нову назву ріжно: Дануіос, Данувіос, Данубіос і ін. Римляне писали Danuvius, Danubius, Donabis (Шахматов, „Древ. судьбы Рус. плем.", с. 19). Ця ріжноманітність показує, що це назва не грецька, і не римська. Та й Грек Страбон пише, що грецьку назву переробили з Істер на свою назву Дануіос, зробили це возії заготівок для римського війська. Цими возіями були Кельти, особливо Бої, з Реції та Норіку. Назву Істрові Данувіем дали Кельти. Пень цієї назви Дан, Дон — кельтський. Так у них з цього пня є назви двох річок в Брітанії та річка Ро-Дан в Галії. В Українців, Чехів, Поляків, Словаків вимова Дунай, у Сербів — Дунав, у Словаків — Донава (Donava), у Німців Donau, у Французів Danube, у Римлян Danubius і Donabis. З того, що в Брітанії було Dan і стало Дон,

гадаємо, що первісна форма була Dan, тому і Ро-Дан. Новіша форма Дон, відповідно чому і ріжниці в назві Дунаю з Дан і Дон.

З правого боку Дунаю через колишній Норік тече в Дунай р. Isar, це третій Ізар у Кельтів. Мешканці коло його — Ізареї, Ізарці. Ізар тече через Баварію, коло його м. Мюнхен. З лівого боку Дунаю коло м. Нікополя тече в Дунай р. Aluta, Alutus, Ararus, Alt, а у населення Ольта, Альта, що бере початок в Трансільванії. Обидві назви з півдня Галії, де Кельти-Русини. Надеждин по місцевій вимові писав „Ольта“ (Ж. М. Н. Пр. „О путеш. по южн. Слав. зем.“, 1834, ч. 34, отд. II, с. 103—105). Так пише і акад. Васил'євський, який наводить також місцеву назву „Олтец“ („Труды“, т. I, 1908, с. 125—128). Українська назва в Переяславщині Олта, Алта, Альта, Олт, Лто.

ВНоріку коло р. Драви м. Virunum. Коло гирла р. Сави м. Singidunum, Segodunum — так звалася і столиця Русинів у Галії. Там же коло Сави м. Noviodunum — в Галії їх було аж 5, з яких тепер один зветься Soissons, другий — Nouan, третій — Nevers. Далі вниз по дунаю — м. Durostorum, по слав. Деревостор, Дрстер, нині Сілістрія (Слов. Калитовського). Ще далі вниз по Дунаю коло Прута ще один-семий Noviodunum. Улюблена назва у Кельтів, як Mediolanum або Noviomagus, яких багато.

Наведені назви над Дунаєм, без сумніву кельтські, одного походження, хоч і ріжних часів. Вони, як стовпи на шляху, показують шлях Кельтів з Галії до Чорного моря і на Вкраїну з давніх часів. Про сьомий Новіодун-Ісакчу згадує Птоломей (2-й вік). Це вже на порозі України. Підемо далі по Україні.

Річка з грецькою давньою назвою Tyras од слова тюрос — *τυρός* — сир. По Дністрові й тепер населення провадить вівчарство та торг сиром. Цю річку переіменовано з грецького Tyras на кельтське Dan-aster, Дністер. Пень дан кельтський.

Річку з грецькою давньою назвою Borysthenes перероблено на Dan-aper, Дніпер, Дніпро. Пень назви Dan знову кельтський. Лиман коло Дніпра названо Буг, а по нім і річка Буг, так само як в Галії при Родані Bouc, Buc. Згуки О і У міняються (вол, вул, Рос-Рус, Толоза-Тулуза, Гаронна-Гарунна), тому вимовляють Буг і Бог.

Тиха річечка, яка звалася по грецькі мабуть Іпакір, була переіменована на Кальміус, од кельтського calme — тихий, спокійний. Нарешті річка Сіліс, яка у Греків здавен звалася Танаїс, Танаїд, стала зватися Дон, то б то, як в Брітанії, кельтською назвою. Біля цих Кальміусу та Дону виступав кн. Бравлин з Русею, тут на Дону було село з переправою casale de Ruthenis, по грецькі Росіа.

Дін, як ми казали, називався також просто Рута. Дін був для Приазовської Руси торговим трактом на північ, до Волги

і т. д. З цього ж пішла і назва водяного шляху руслом, яка складається з двох кельтських: рус і ло. Рус — це од route, rute (шлях, тракт, біг), а ло — це те-ж од кельт., нині франц. L'eau — вода. Русло в перекладі це — водяний тракт, біг води, шлях води. Дон звався також Руською річкою.

Маємо факти, з яких мусимо зробити висновок: в Брітанії Дан, Дон, в Галії Ро-Дан, далі в Реції, Норіку і далі Дан-увій, Дон-авій, далі Дан-астер (Дністер), далі Дан-апер (Дніпер), на — решті Дон і свідоцтво Страбона, що назва з Дан, Дон ширилася з Заходу Европи на Схід, і це слово Дан, Дон є кельтське, а означає собою — річка. Ширили його Кельти.

Перегляньмо притоки Дніпра, на якім Кельти селилися під назвою Амадоків, а потім Русинів, Руси. Маємо притоку Дніпра Самару, але Самару маємо і у Кельтів на півночі Галії; р. Орел, Arelate, Arles, маємо і у Кельтів, у Родану, де Русини. Цю назву — Орелець-Русь перенесла і до оз. Ільмерь, що потім стало на фінську вимову Ільмень. Притока р. Псел, який тече в Дніпро, зветься Олтава, Олтва, при нім м. Олтава, Олтва, а на схід і південь од Олтави м. Полтава (Карта Боплана „Україна", 1650 р.; франц. карта Угорщини вид. 1703 р. — тут назви Олтава і Пултава). В Чехії м. Прага на Влтаві. В Галії, де Русини, р. Oltis. Коло Переяслава через р. Трубайло тече в Дніпро р. Альта, Ольта, в Іпат. і Лавр. л. Алта, Олта, Льто, Лто, Ольта, а на півдні Галії р. Oltis, Aluta, Alt, Lot. (Путцгерс, Істор. Атл., Відень, 1910, к. 9, 10, 12, 13, 19; Атлас Vidal — Lablache Париж, с. 16-17, 18, 93 а-в.).

Місце не дозволяє мені тут показати, що й назви порогів по руські у Конст. Порфірогенета є назвами кельтськими, як про це мною було доведено в докладі Істор.-Філол. Т-ву при Українс. Унів. в Празі.

Таке масове явище кельтських назв на Україні і в Новгороді та ще спільних з назвами в Галії не можна пояснити випадковістю. Це могло статися тілько від одної загальної і спільної для всіх тих фактів причини, однаково: в Брітанії, в Галії, в Придунайщині, на Україні і в Новгородщині. Це масове і психологично одностайне явище носить в собі одну спільну їм всім прикмету кельтського походження. Те, що утворилося з назвами в Новгородській землі, звязане з іменем Руси, яка була з народу Зар-Дан і прийшла од Евксіпонту, од Чорного моря. А як все утворене цією Русею було кельтським, то і Русь була Кельтами.

Київський літописець, грецькі хронікарі, арабські письменники, норіцький агіограф, український мемуарист Величко, французький історик Шарон не помилялися, подавши відомости, з яких може бути тілько один висновок, а саме, що Київська Русь була з Кельтів, які прийшли на Вкраїну з Галії через Норік. Відкинути цей висновок, не поваливши наведених фактів, не можна.

X.

Рутен, Русин, Рус, Рос, Раше, Руш, Расея.

Стільки вимов те саме слово має у ріжних народів. Ми тієї думки, що не в філології треба питатися, чому вимовляють ріжно: Київ, Кіев, Кийов, Куїв, Куява, Кіоава, Хіне, Хуне; або — Рим, Ром, Рум чи Ромен, Рим, Римів, Румне; або Рутен, Русин, Рус, Рос, Раше, Руш, Расея, Русскій, Рушкий та ін. Вимова слов стоїть в органичному звязку з анатомією та фізіологією того апарату, який дає згук, вимовляє. У кожної народности цей апарат чи інструмент має свою будову, тому і вимова у ріжних народностей ріжна. Слово одної народности, перейшовши до другої, вимовляється у неї інакше. Там, де народність мішана, і вимова мішана, в залежности од того, з якої народности домішка. Грецька нація була дуже мішаною і у неї було дуже багато ріжних вимов. В процесі визрівання мішаної народности в єдність визріває і нова вимова, яка під цей час буває не тільки локальною, а ще й індівідуальною. Деяких слов інша народність ніяк не може вимовити подібно. Переходивши в другу мову, слово иноді так калічиться, що і впізнати тяжко. Всім відомо, як прості люде, коли який москвин, вивчившись по українські, каже, що він українець, пропонують йому вимовити, напр., слово „паляниця“ і відповідь „паланіца“ рішає справу. Причина тут в самій природі. Очевидно, що школа, завичка, мода, переймання, впливи те ж мають значіння і відограють не малу ролю, ускладнюючи справу вивчення, але головна причина — природа людини, то б то антропологична, яка міститься в остеологичних, соматичних, псіхологичних особливостях. Тільки в цій площі розслідів можна установити, чому те саме слово Грек вимовляє так, Італієць інак, Кельт ще інак, а покруч ще інак. Стан сучасної науки такий, що вона може лише констатувати, що, напр., Рутен, Русин, Рос, Руш, Расея — це те саме, а чому саме така ріжноманітність вимови — на це відповіди поки що не маємо, як і на те, чому саме у Москвина Расея, а в Українця Росія.

Я не філолог. Тому і в закони та правила зміни згуків те ж не втручаюся. Але констатувати певні лінгвістичні факти і зробити з них висновки може кожна освічена людина. Тільки в цій площі я й подам матеріяли для висновків.

Русини жили в південній Галії під великим впливом Елінів та їх культури звиш 6 століть, починаючи з VI віку перед Хр. В провансальський народній творчости констатуються впливи навіть Гомерової поезії. Кельти мали школи, по яких друїди навчали років по 20 і все заучувалося на память. Письмо у Русинів було грецьке (Цезар, ком. I, гол. 29, ком. VI, гол. 14). З другого віку перед Хр. почався великий і римський вплив на Кельтів. З часів Цезаря (I вік перед Хр.) Галія стала Римською

провінцією, римський вплив став пануючим, в школах учили і по латині, а XII римських таблиць законів заучували на память (Ціцерон). Римське впливало на все, навіть на божественний Парнас. Культура Кельтів-Русинів дуже складна. В V вікові Гали вже не балакали своєю давньою мовою, а мали перероблену на свій лад латину з останками кельтської мови. На півдні Галії, саме де жили Русини, була найбільша мішанина Кельтів з іншими народами, особливо з Греками, Італійцями. Греко-римські впливи тут були більшими, ніж на півночи. Через це провансальська мова і тепер дуже відріжняється од французької, як і все провансальське. Взагалі у Французів багато грецьких і маса латинських пнів і слів, перероблених по своєму. Ми такі слова називаємо з історичного погляду кельтськими. В тім числі і провансальські. На півдні Галії помічено величезні одміни в мові. Напр., переміна O на U, U на O, I на O, A на O і т. ін. З Tolosa стало Tulusa і Toulousa з Garunna стало Garonna; латин. aurum стало or, panem — po, manum — mo, terra — terro, amavi — amavo і т. ін. (Е. Анічков, Енц. слов. Брокгауза, 1898, т. 25, кн. 49, с. 327—229). Навіть Цезар з грецького *ἐπιστολή* зробив і писав epistula.

Пройшовши Елінську і Римську школу грамоти, культури, науки, права, мореплавства, військової умілости, мови, державного досвіду і т. ін., Кельти-Русини в V столітті нової ери у великій масі з родинами вимандрували з своєї Гальської Рутенії в римські Норік, Панонію, Придунайщину та Приадріатику до Боїв, Волохів, Славян і ін. Бої (Боєри) тут жили вже більш 5 століть, над річкою Ізар. Мішаючись у цих сусідствах шлюбами з ними, Русини-Кельти ще більше утрачували своє, романізувалися і почали засвоювати собі славянське. Жили тут і грецькі впливи. Але особливо багато Русини засвоїли собі з славянської культури, бо попали в славянську стихію і масу славянського населення.

Київський літопис розповів, як Славяне от племени Афетового, що прийшло в Європу з Месопотамії розселялися потім з Заходу на Схід і Північ от Дунаю, з Норіку і Панонії, через що він і зве їх по Норіку Норцями („нарицаеміи Норци“ — Іпат. стр. 5). Вийшли вони звідси через те, що „Волохом бо нашедшим на Словени на Дунайскии и сідшим в них и насилящім им“, то б то через прихід і насильства Римлян. Так звідти прийшли в Київ і Поляне (Іпат. с. 5). Раніш цієї звістки маємо такі ж звістки письменників VI віку Іордана (Іорнанда) та Прокопія, які поглиблюють і деталізують цей переказ. Про Антів, з яких походять Українці, у Іордана читаємо: Quorum (Vinidarum) nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur Sclaveni a civitate Novietunensi et lacu, qui appellatur Mursianus, usque ad Danastrum et in boream Vistula tenus commorantur. Hi

paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt. — (З твору Іорнанда: De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis).

В цім тексті Іордан каже, що Славяне, між якими були і Анти, ширилися од города-держави Новіодуну та Мурзіанського озера до Дністра і на північ, а Анти от Дністра до Дніпра, і всі мали свої держави. З опису Прокопія бачимо, що ті держави мали демократичний устрій. Вказівка на Новіодунську державу (civitas Novietunensis) показує на проживання Славян, в тім числі і Антів, у сусідстві з Кельтами, бо Новіодунська держава, як про це й сама назва промовляє, була Кельтською. Мурзіанське озеро — це болото біля гирла р. Драви, тепер Есек, у Сербів і Славонців — Осек. Це місцевість, звідки виводить Русь Хорватська легенда, яку ми подали вище. Іордан же розповів і про війну Антів з Готами в IV вікові, згадану і в „Слові о Полку Ігоревім“ (1187 р. згадка про Буса і Готів). Про це ми вже згадували. Вже цього досить, щоб бачити у Антів і Русинів спільности культурні вже з Придунайщини, що й полегшувало їм зійтися. Анти (Поляне) ще до приходу Руси мали в себе багато з грецької і римської культур. Русини принесли їм ще більше латинщини. Але у латинизованих Кельтів були такі одміни, що по них і в українській мові розпізнається те, що принесено Кельтами, окрім латинського, свого златинщеного або кельтського. Подамо кілька прикладів: ovis — овен, овн, вівця; agnus, agneau — ягня, pourceau — порося, pasco, pâture — пасу (тут звертає увагу зміна s на t і кельтського t на c — пасу, як Рутени — Русини); bos, boef — бик, viande — говяд (див. Рус. Правду), віл, говядина; bruinne — броня, груди; scutum — щит, baril — барило, lividus — слива, libum — хліб, fourneau — горно, cheminée — комін, ruminer — римигати, cerasa — черешня, venum — віно, jupa — юпка, жупан, scrinium — скриня, sarca — сорочка, casula — кошуля, rapina — рабунок, грабунок, turba — юрба, rapide — раптом, ce, cet — се, це, сей; brave — бравий, valeur — валечний, а валка — війско, війна, grincer — гризти, route — рух, шлях, далі рихле — швидко, і т. д., і т. д. Перейшли навіть подвійні назви: в Галії Oltis, Alutus, Alt, Лот і в Київськім літопису: Олта, Альта, Ольт, Лто назва для одної річки, як в Галії, так і на Вкраїні.

Для зміни згуків: Роусин, Роус, Русин, Рус, Рос маємо в звязку з латинською і грецькою вимовами та орфографією такі приклади: Tolosa — Toulouse — Tulusa; Garunna — Garonne; *ἐπιστολή* — epistula; *βόλλα* — *βουλή*; *γόνυ* — *γουνός* — *γωνία*; *δόρυ* — *δοῦρα*; *λόω* — *λούω*; *μόνος* — *μοῦνος* — *μῶνος*; *κούρη* — *κόρη* — *κώρα* (дівчина); *κοῦρος* — *κόρος* — *κῶρος*

(хлопець); — βόλομαι — βούλομαι — volo — vouloir — волю, хочу, і т. д.

Грецьке Θ в латинськім письмі th вимовлялося за s, ts, ss, як напр., ῥυθμός — ῥυσμός; θάσσω — σάσσω (ссу); βυθός — βυσσός. Ми вже звернули увагу, що лат. pas-co стало у Кельтів pât-ure — пасу, згуки s і t змінили один другий, як Рутен і Русин. У Греків θάλαττα і θάλασσα — двоє ττ на двоє ss. Так і Рутени, Русини, Роус, Рус, Рос, Росси, Ruteni, Rutheni, Ῥῶς, Rhos, Rhuteni, Rhuténois, Ruthéniens, Ruthenes, Russia, Ῥωσία, у Страбона Ῥουτηνοί, Ῥουταινοί, Rutaeni, у Птоломея Ῥουτανοί (Геогр., кн. II, гол. 7, § 12), і т. д.

Звертаємо увагу на такі греко-латинські і кельтські згукові зміни: s, t, ϑ (th), ts: γνόω — γνάω — знаю, γιγνώσκω, буд. γνώσομαι — пізнаю, розумію, знаю (словн. Синайського); γιγνώσκω — γνῶθι σαυτόν — пізнай самого себе, пень gno, од його γνῶθι, γνωτός — γνῶσις — notus — nosco (словн. Менге). Або γίγνομαι — народжуюся, пень — gen, gne, gno, латинське nasci — natus — natio (natsio) — нація, французьке nation — насьон (Менге). В цій площі і Rutenus, Ruthenus, Рутен, Русин, Русь, грецьке Рос.

Назва ця по-грецьки і по-латині та кельтські іде неперериво ще з часів перед Хр. Кельто-Романська назва Ruteni, Rutheni, Rhuteni вжита у Ю. Цезаря для Гальського народу на півдні Франції, в V вікові — так звуться в Норіку виселенці з Провансалю, з VIII віку — так зветься нарід на Причорноморщині, з IX віку — так зветься в Київщині вже не тільки цей нарід, а і Український нарід, Славяне, до яких Кельти-Русини переселилися і увійшли складовою частиною в Українську націю, в яку інкорпорувалися, влилися, асімілювалися.

Ширивши християнство між масою ріжноплеменних та ріжноіменних народів, Ватікан, щоб не сталося плутанини, як в народах, так і в місіонерах, яких розсилав до народів, мусів вести точні списки тих і других. Вже через се, та й через свою консервативність, католицька церква називала нарід так, як він у неї значився з давен. Тому назви ці у католицького духовенства були незмінними і йшли за народом неперериво. Через це назва народу в Норіку Rutheni і така ж назва в Провансалі та на Вкраїні є вже сама собою свідоцтвом, що то один і той самий нарід, що вийшов з півдня Галії і поніс своє імя в інші краї.

В Vita Chuonradi episcopi з 1131 р. Прикарпатську Русь названо Rutheni, Русини. В XII—XIII в. Anonimus Belae regis notarius, називає їх тако ж Rutheni, а про давніші часи їх пише: Multi de Ruthenis... in Panoniam venerunt (Цітата у М. Грушевського, „Історія Укр.-Руси“, I, 1898, с. 389) Тут вказується, що Русини (Rutheni) прийшли в Паннонію. Галицькі князі називали свою землю Руссією (Russia), а нарід в ній Ру-

синами (Rutheni). Князь Юрій II в 1385 р. писався Dux Russiae, а в грамоті 1339 р. читаємо: Nos Georgius Dei gratia dux et heres regni Russie і далі, де надається право судити в Саноку одним правом усякого, пишеться так: sive sit Tevtonicus, Ungarus, Ruthenus — то б то: однаково, чи то був би Німець, чи Угрин, чи Р у с и н. Таким чином, країна Russia, а населення її Rutheni, Русини, Рутени („Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка, т. 138—140, Львів 1925 р., грамота в статті проф. Raimund Fr. Kaindl „Jus Valachicum"). Там же наведено і другу грамоту за 1441 р., в якій „Руське право" названо „Jus ruthenicum".

В грамоті 1228 р. на теріторії Семигороду гора зветься Ruscia, а місто Forum Ruthenorum (Грушевський, Історія, с. 131). В грамоті 1324 р. мешканці цієї країни звуться Rutheni, Русини, Русь. В папській булі 1446 р. Прикарпатську Русь названо так само Rutheni. В Києві, в договорах Руси з Греками 911, 944 р., як і в літопису, вжито назву Русин, для якого множник Русини, а по латині Rutheni. Карпатські гори в хрониці XIII в. Семена Кези називаються Ruthenorum alpes (Грушевський, стор. 133).

В 1643 р. захоплено було турецьку галеру з 207 невільниками і доставлено в Рим. В надрукованій про це реляції 1643 року невільників з Українських козаків названо Rutheni. Це були козаки з України. (Документ наведено у Барвінського в праці „Д-р Целевич", Львів, 1927 року, с. 45).

В праці Jacobi Susza Episcopi Chelmensis 1664 р. Українців названо Russiani, а слова папи Урбана VIII, сказані про Русинів, про Українців, місіонерові в 1529 р., подано такі: O mei Rutheni, per vos ego orientem spero convertendum (там же, с. 31).

Історик Тевтонського ордену Петро Дюїсбургський (Дюсбургський — XIV вік), оповідаючи про Русь з центром в Києві за XI і сл. віки всюди називає її Rutheni, так само як у Юлія Цезаря звуться Кельти південної Галії. (Цітати з Дюсбургського подано у Д. Щеглова, в праці: — „Кто были Варяги-Русь, т. е. что мы такое". Отечест. Зап.", т. CXXXI, 1860, с. 149, 154, 155).

Українці вчилися в Сорбоні, в Парижі, вже з XIV віку, приїзжаючи туди з Київа. Як установив І. Борщак переглядом алфавитів, ці універсітетські студенти з України писалися так: natione Ruthena de Kiovia — нації Рутенської, Русинської з Київщини (так записано, напр., в 1398 р. Германа Вілевича), або de Ruthenia (так зап., напр., Петра Кордована в 1353 році), або natione Ruthena de Ucrania (так записано в 1567 р. Адріана Загірного. Назва Ucrania — латинська). Або запис Івана Тієнкевича в 1463 р. natione Ruthena de Kiovia. Таких записів чимало („Украін. Триб.", 17 вересня 1921 р., ч. 112).

Про село і переправу на Дону під назвою в договорі Гре-

ків з Генуєю 1169 р. Росіа (Ῥωσία), а у Рубрука в 1253 р. — casale de Ruthenis ми вже казали (М. Грушевський, Історія, І, 1898, с. 378—379).

Герберштейн, який був у Москві двічи, написав в 1557 р. в Антверпені книжку: — „Rerum Moscoviticarum Commentarii“, — в якій пише: „... Russi nomen acceperunt, certe populi omnes, qui lingua slavonica utuntur, ritum et fidem Christi graecorum more sequuntur, gentiliter Russi, latine Rutheni appellati... omnes nunc uno et communi vocabulo Rutheni dicuntur“. Герберштейн пояснив, що Русь і Рутени — це те саме, бо Русь по латині Rutheni.

Гван'їні, подорожуючи в 1560 році в Московію, писав: — „Rutheni quoque a Polonis ac Moscovitis, sic etiam Bohemi, Croatae ab invicem differunt, ita ut sese intelligere difficile possunt“. (Sarmatiae Evropeae Descriptio t. I, p. 24. П. Куліш. „Запис. о Южн. Руси“, т. II, СПБ., 1857, стр. 268). Гван'їні називає Українців Rutheni, а Москвинів Moscovites і каже, що Русини так відріжняються од Поляків і Москвинів, що ледве можуть порозумітися в балачці.

Підкреслимо, що тих самих Русинів, яких так названо в катакомбнім напису 477 року в Норіку кимсь з католицького духовенства, на Україні, як бачимо у Величка, в 1648 році вважали одним з предків Українського народу, а французький історик Шарон в 1621 році називав Київську Русь і Провансальську Русь Rutheniens і писав, що Київська Русь пішла з півдня Галії, з французького Провансалю.

Учений XIV віку Константин Граматик називав Русь — „Руш“, а руський язик — „рушкий“ язик. (Проф. Огієнко, — „Руські переклади в Херсонесі в 860 р.“ Юбіл. Збір. в пошану Акад. Д. І. Багалія, 1927 р., Харків).

В Брітанії у Кельтів і тепер Русь, руський — Раше, рашен, рошен. Вимови ріжні. У Москвинів — Расея.

XI.

Кельто-Українські спільности.

Проживши вНоріку коло 150-200 років, Русини через постійні колотнечі та натиски то сусідів, то Римлян мусіли вимандрувати звідти і пішли на Вкраїну до Азовського моря та понесли туди й кельтську, грецьку, римську, готську, славянську культури. Можливо, що частина їх раніш піднялася на північ на Карпати і понесла туди назву Галіція, Галичина, Галичане, як понесли вони її і в Малу Азію та за Піренеї. Галичанами Київський літопис, як ми вже бачили, називав Галів. До Азовського моря Русь-Кельти прийшли з родинами в кіль-

кости коло 100.000 душ і перенесли сюди й своє державне імя в Галії — Русини. Звертає на себе увагу, що в Провансалі дві назви — Русини тако-ж Галичане, і в Призбруччі та Прикарпатті ті-ж дві назви — Русини тако-ж Галичане для одного народу.

Під час прожитку на Тамані і Дону Русини, як пише Ібн-Росте, промишляли між іншим нападами на Славян. Славянок вони брали собі не тілько на продаж, а й в жінки та підложниці. Одірвані од кельтської стихії і в наслідок шлюбів з Славянками, Русини підлягли швидкому процесові славянення і асіміляції. Тому, коли Русь прийшла з Тамані в Полянську землю, то вже не була чужою Киянам. А як Анти мали в себе попередні великі впливи елінської, римської і кельтської культур, то це утворило спільний грунт для найшвидчого злиття Кельтської Руси з Українським Славянським населенням Антів.

Влились в славянську масу Антів не тілько князі з якоюсь кількістю дружинників, як було це потім на півночи серед фінських народів та кривичських колоністів, а влився в Українську народну масу по тих часах досить числений нарід Кельтів-Русинів з жінками та дітьми. Кельти на Україні були меншістю, яка внесла в лабораторію злиття народів свої назви, слова, вимови, поняття, традіції, право, звичаї, родинний, громадський, державний уклади, світогляд і взагалі всі свої культурні надбання, які на Вкраїні перероблялися і в переробці засвоювалися. Сталося це перш за все у Полян, в Київщині, бо туди Кельти-Русини прийшли народом, а тому і земля Полянська першою придбала собі імя Руси до свого імени Поля, України, а населення її перше стало зватися Русею, Русинами. Ці Славяне тоді мали вже високу культуру. Тому кельтське вливалося не в порожнечу, а мішалось і з того творилося нове (Іпат. 19, Лавр. 25, під 898 р.). У Ільменських Славян не було злиття маси кельтського народу Русинів з Славянами, через що вони і Русею не звалися (Напр., Новгор. 4 літоп., вид. 1848 р., під 1180, 1181 р. стр. 15-16). Так і Фінські народи Суздальської та інш. земель, що потім придбали назву Московії, те ж Русею не звалися (Там же, стр. 15-16. Можна і з Київського літопису подати багато цітат про це). Населення Суздальських та інших земель навіть бунтувало проти Руси, не бажаючи її мати у себе. Проф. Волод.-Буданов помиляється, кажучи, що Суздальці повставали проти свого князя за роздачу посад Руським („Обзор“, с. 67). В дійсности Суздальці бунтували не проти князя, а проти чужинців, проти Русинів, що приходили з Руси, з Київщини в Суздальщину на службу. Суздальці — не Русь (Напр., в Іпат. літ. під роком 898, 1150, 1154, 1175, 1187 — про віддачу Суздальським кн. Всеволодом дочки Верхуслави за Ростіслава в Київщину і відрядження її з Суздалю „в Русь“, в Київ і ін.). В Московії і в послідуючі часи бували бунти проти чужинців. На пів-

ніч од України було влиття в Фінську стихію окремих осіб кельтського походження чоловіків, а не масове злиття народу з народом.

Натурально, що од злиття Кельтів з Полянами в національну одноцілість у Полян перш за все повстали одміни од сусідніх Українців в мові, побуті, праві, релігії, звичаях, родинному укладі і т. і. Київський літопис підкреслив це перш за все в формі шлюбу. У Полян шлюб був договором, слюбом, рядом. Це перейшло і до всіх Українців. Молоду в хату до чоловіка урочисто „привожаху", тому жінка „водимая". У Кельтів по Цезарю вона те ж була „deducta", що означає — приведена. Весільний рітуал сягає в глибеню віків. На Вкраїні і теперь, як виряжають молоду з її хати в хату молодого, то кидають їй під ноги віника чи дровину. Так роблять ще й теперь і на півдні Франції та в північній Італії. (Хв. Вовк, „Студії з Української етнографії", Прага, 1927, с, 279; Laisnel de la Salle, Croyances, légendes, II, p. 47.).

Жінка у Полян приносила до чоловіка придане, віно, як і тепер на Вкраїні (Іпат. 10, Лавр. 12). Цілість його чоловік забезпечував своїм майном подвійно, „совіто" (Литов. Статут 1529 р., розд. IV, арт. 1). Жінка мала свій посаг. Так було і у Кельтів. Описуючи одміни у Келтів од Римлян і Германців, Ю. Цезар про це писав так: — „Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis aestimatione fakta cum dotibus communicant. Hujus omnis pecuniae conjunctim ratio habetur fruktusque servantur. Uter eorum vita superavit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit." (De Bello Gallico, com. VI, c. 19. Порівн. Литов. Стат. 1529 р., розд. IV, арт. 1 і сл.). Ні Римляне, ні Германці, ні Греки такого інституту не мали. У Римлян в часи Цезаря навіть подібного цьому не було нічого. Така форма приданого з забезпеченням його була тілько у Кельтів, потім і у Полян, од яких поширилася на всю Україну.

Окрім приданого, жінка на Вкраїні вже з найдавніших часів мала і окреме од чоловіка своє майно — в родинім праві істнував принціп роздільности майна у чоловіка і жінки (Догов. Олега з Греками 911 р., в „Рус. Правді", в грамоті Казимира 1457 р. і ін.). Буданов висловив думку, що інститут приданного Українці перейняли од Римлян („Обзор", стр. 463). Але досить згадати, що у Римлян у самих не було такого інституту. Поширення його по Вкраїні од Полян показує, що до Полян його було занесено тим народом, що прийшов до Полян, приніс цей інститут і влився з ним в Полян. Це були Кельти-Русь. У Московського народу такого інституту і не було, і немає. В Українського народу він знайшов відповідний грунт, тому й прищепився. У Римлян в їх інституті приданого сталося багато змін під впливом варварського права, яке було для жінки кращим, а саме права кельтсь-

кого. У Римлян майно поступало у власність до чоловіка і він робив з ним що хотів. Тілько Октавіян Август (умер в 14 році нової ери) установив де-які обмеження чоловікові на користь жінки, а Юстініян (527—565 р.) видав закон, щоб чоловік повертав придане і не привлащував би собі. Ці переміни вважаються в науці противними духові римського права і утвореними під впливом варварського права („Лекціи по догме Римскаго права“, проф. Д. Гримм, Петроград, 1916, с. 346—352).

У Германців те ж не було такого інституту приданого. В Українськім родиннім праві істнує бокова лічба споріднень: брат у перших, сестра у других і т. д. Знавець історії Німецького права R. Hübner в праці Grundzüge des Deutschen Privatrechts, 1919 р., на стр. 633—634, цітуючи з Fieker'а (Untersuchungen zur Erbern folge, т. I, с. 303—386), пише: — „Далеко спускаючись в старовину, лічба споріднення... зоставила свої сліди в романських мовах. В Іспанській мові..... двоюродний брат primo germano, primo carnal, або перший брат, брат у перших. Далі йдуть segundo, terceno, quarto germano брат у других, в третіх. Іспанському primo germano, (брат у перших) відповідає французьке cousin, італійське cugino. А далі cousin germain, або просто germain; Secundo відповідає французькому cousin en autre, або second, далі cousin en tierce.“ Слідів такої лічби споріднень у народів Германських Гібнер нігде не знайшов. (За виписку дякую проф. О. Андрієвському).

Оттака лічба бокових споріднень і в Українців — ця лічба веде нас теж до романських народів, до Кельтів.

В договорі кн. Олега з Греками 911 р. читаємо норму руського права про спадщину з XII римських таблиць. При утворенні цього договору Олег, як побідник, діктував Грекам умови так, що вони мусіли прийняти собі і приписи руського права. Напр., в ст. 5. призначено штраф на Грека не по грецькому закону, а „по закону Руському“. В ст. 13 про спадщину після смерти Русина, який умер би в Греції, були заінтересовані сами Русини, а Грекам не було чого й плутатися. І от, тут читаємо норму Руського права, яка уявляє собою майже дослівний переклад з XII римських таблиць: — „Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, agnatus proximus familiam habeto“. — „Аще кто умреть, не урядив свого именія, а своїх не має, да возвратить именіе к малим ближникам в Русь“.

На це звернув увагу в свій час проф. Сергеевич, але факт зостався не вияcненим („Лекціи и изслѣд. по древ. ист. рус. права“, В. Сергѣевич, СПБ., 1910 р., с. 659). Коли взяти на увагу, що у Кельтів учили в римських школах XII таблиць римських напамять і що Русь була Кельтами, то стане ясним і походження такої норми права „по закону Руському“. У Греків такої норми не відомо, у Скандинавів немає, у Германців немає. Про Римські XII таблиць Греки в ті часи і згадувати не мали потреби.

А для Кельтів це право було своїм, Руським правом. 102 ст. „Руської Правди“ Троїцького списку теж дихає римським правом.

Так занесено було і Casus notabilis — спосіб урятовання засудженого на смерть втручанням на дорозі чи перед казнею у Римлян весталки. В Українців рятувала дівчина, яка заявляла, що хоче вийти за засудженого заміж. Римський звичай практики весталок перейшов і до інших народів, але Кельти засвоїли його безпосередньо і в найдавнішому вигляді, через що і в Українців він найближче до оригіналу, тоді як в інших народів є значні одміни, напр., може рятувати і вдова, і повія. У Греків casus notabilis був навіть заборонений, коли хотіли перейняти його од Римлян. —

В 1640 р. в Кракові надруковано книжку Симона Старовольського — „Institutorum Rei Militaris, Libri VIII“. В ній Старовольський пише, що у Запорожців та Українських козаків було одно з найкращих військ, бо навчання йшло, як у Римлян, і бої велися по римській науці. (Дякую доц. Слюсаренкові, що дав мені можливість використати цю рідку книжку, купивши її в Відні). А звідки ж ця наука чи традіція на Україні? Звідти ж, звідки і чуприна та вуси з бриттям бороди — занесено Кельтами з Галії, що служили, вчилися і воювали в Римських легіонах. Так Кельти занесли на Вкраїну і перейняту ними од Греків морську термінологію. Скандинави безперечно мали свою морську термінологію, а не грецьку, але ж на Вкраїні немає і слідів термінології скандинавського мореплавства.

Кельтська Русь занесла на Вкраїну і Гальські мечі з знаком тризуба на них. Занесла і фібули (метальові застіжки) норіцького та гальського виробу I—VI віків, більше норіцького (Про них у проф. Л. Нідерле в його „Славянських старожитностях“, а також в „Быт и культура древ. Славян“, Прага 1924 р.). Фібули знайдено на Вкраїні в могилах з трупоспаленням. У Кельтів палили мертвих з улюбленими і цінними річами. Так спалено і Руса в Ітілі. Знахідки фібул в могилах з трупоспаленням показують, що їх носили люде такої народности, у якої мертвих палили. У Славян одних палили, других закопували в землю. Коли б фібули було занесено через торг, то знаходили б їх і в могилах з погребом в землю. Виходить, що фібули занесено людьми, які мали їх з Галії і з Норіку, бо це вироби тих країн. Кельти-Русини, як раз, мали погреб трупоспаленням і прийшли з Галії та Норіку, через Норік, де жили.

Ми вже казали про ролю півня у Кельтів. Півня у Кельтів палили з мертвим. Так спалили і в Ітілі з Русом, так спровадили на той світ півнів і в Доростолі з мертвими Русами Святослава з Київа. У Хв. Вовка подано опис, як на Вкраїні молодим на весіллі подають півня, якого перед тим десь за селом або-що підшкварюють живим на дрючку. Так і в Франції на весіллі печуть півня на огні, проткнувши шпичкою. У Чехів вя-

жуть півня до дерева і боярин зарубує його мечем (Хв. Вовк, „Студії“..., с. 277—278). Легко довести що у весільний обряд півень перейшов з похоронного обряду. Коли умре хлопець або дівчина, то їм на похоронах роблять подобенство шлюбу. Так з похорону занесено півня у весілля.

Коли у дитини погано ріжуться зуби, то як в Франції, так і на Україні вішають дитині на шию вовчого зуба. Тут спільність особлива — вішання зуба.

В 1898 р. у Варшаві надруковано працю проф. І. Созоновича: „К вопросу о запад. вліяніи на Славян. и Рус. поезію“. В ній Созонович установив, що схема билини про Добриню та Дуная та самісінька, як схема провансальських пісень. Автор зробив висновок, що провансальські пісні були зразком для билини про Добриню, а в тих піснях схема була з Гомерової Одісеї через вплив грецьких колоністів, які жили в Галії. В Київ прийшло з Провансалю. Потанин в праці „Восточн. мотивы в средневѣк. Европ. епосѣ“ (Москва 1899 р.) ставить питання, називаючи схему „провансальско-русской“, таке: „Почему же движеніе начинается с Провансаля, а не наоборот, почему не представить себе, что схема появилась раньше всего в Россіи и отсюда была принесена на Запад до Провансалю“ (Стр. 853—854). Автор питання не подумав, що це було в X-XI віках, і не поставив собі питання, яким же це чином Київська билина X-XI в. зайшла в Провансаль і вплинула на всю народну пісенну творчість Провансальців, та ще й ранішу, ніж билина!

Ясно, що пісенна творчість Провансалю була рідною для Кельтів-Русинів і ця Русь занесла її в Київ. Один з поетів тієї школи утворив билину по рідному для його зразку.

В Київі були Скандинави на службі і вони, вертаючись додому, заносили з собою перейняте ними в Київі. Такого у Кельтів для Провансалю не було. Спільности Київа з Провансалем є провансальського походження.

Розсліди над „Словом о Полку Ігоревім“, памяткою 1187 р., також показали звязок її з Провансалєм. Акад. В. Перетц в праці про „Слово“ (Київ, 1926 р.) подав майже повну літературу про цей твір. Малішевський вважає, що автором „Слова“ був Русин з Тмутаракані, з ос. Тамані, книжний мандрівний співака. (Журн. М. Н. Пр. 1879, с. 252—261). Каллаш пише, що автором був дружинник кн. Святослава Київського (Юбіл. збір. в честь Вс. Міллера, 1900, с. 327). Перетц вважає, що „і в світлі літопису це дуже можливо“. Він посилається на Сперанського, Барсова, Максимовича. Стоюніна, Владимирова, Іловайського і ін., що, на їх думку, автором „Слова“ був княжий дружинник (В. Перетц, „Слово о Полку Ігоревім“, Київ, 1926, вид. Укр. Акад. Наук, с. 52—55). Дослідники підкреслюють використання автором Слова старих пісень, традиції, обламків старого епосу. Ці традиції і ін. джерела звязані з історією і подіями Середземно-

морських, Римських, Причорноморських країн. Скандінавського в Слові нічого немає. В. Каллаш установив споріднення Слова з піснею про Роланда — це веде в Францію („Юбіл. сбор." в ч. Міллера, с. 316—325). А проф. Дашкевич установив спільности Слова в плачі Ярославни з плачами, чи піснями-жалями провансальськими. Навіть строфичність відповідає романським паралелям („Чтенія Ист. Об. Нестора лѣтоп. 1907, кн. XX, с. 50—52; Zbornik u slavu V. Jagiča, 1908, с. 415—422; В. Перетц, „Слово о Полку Ігор.", стр. 85—86). Акад. Перетц закінчує, що звязки йдуть „аж до Франції включно" (с 85—87).

Е фактом, що Провансальські пісні дивовижно схожі з Українськими. В цім я переконався на місці. І кожен може переконатися зі збірки провансальських народних пісень. Проф. А. Русов записав кілька цих пісень, переклав по українськи слова і підніс Н. В. Лисенкові. Цей не хотів вірити, що то не українські пісні, аж поки не показали йому текст і розповіли, що зробили це для перевірки свого враження.

Очевидно, що ці спільности в духовній творчости і проявах національної інервації Провансальців і Українців мають свою природну причину. Ріжниці там, де переважує славянська стихія. Проф. Н. С. Трубецкой про московські народні пісні завважив, що їх складено в пятитоновій, в індокитайській гамі, яка панує у Фінів та Монголів і не йде на Захід і Південь Европи далі поширення Московської народности так, що „на Великороссах обрывается". Ні в Українців, ні у Французів цієї гами в їх народній музиці немає (Н. С. Трубецкой, „Исход к Востоку", Софія, 1921 р., с. 97). Ще раніш проф. Трубецкого відомий московський музичний знавець і композитор Сєров, великий симпатик української музики, в журналі „Основа" за 1861 р. писав, що всяку дійсно-народну Московську пісню можна заграти на піяніно тілько на білих клавішах, тоді як ні одної української пісні не можна заграти без чорних клавішів. („Основа", март, 1861 р., стр. 16—24, „О музыке южно-рус. пѣсень").

Провансальські веснянки дуже схожі з українськими. Це творчість ще поганських часів. Так само і різдвяний вечір, що має початок з поганських свят і пристосований до христіянського Різдва, як і колядки, той же, що на Вкраїні. Москвин Словцов, побувавши в Провансалі як раз під час цього вечора, був здивований цією спільністю і описав, додавши, що йому здавалося, наче він в Київі. Між спільностями він вказав на ставлення тарілки на стіл під час вечері для захожої людини, коли б вона надійшла в хату під час вечері, на згадки за предків і т. ін. Покраска різдвяних сантонів, які на свят-вечір ставляться на покуті, обовязково в жовто-блакитні коліри і український жовтоблакітний прапор — теж не випадкове явище („Послѣд. Нов.", Париж, 1927 р., Январь, ч. 2). Знайомому з побутом на Вкраїні ця спільність кинулася б у вічі ще більше.

Між фігурами сантонів завше є півні. Це старина, злита з народною псіхологією, традиціями, віруваннями, місцевою природою та умовами життя. На жаль тут ще мало що обсліджено. Є фактом, що на старих книжних окрасах на Вкраїні панували жовто-золотий та блакитний коліри. Ці колірі нарід кладе на підмальовання хат і в хатах на Вкраїні. Вживали їх на плахтах, килимах, вишиванках. Все це вимагає вивчення, як це і з яких причин стільки виразних спільностей мають Українці і Провансальці у себе в минулому й сучасному.

Тільки що надруковано працю Ф. Савченка про „Парубоцькі та дівоцькі громади на Україні". Автор підкреслив, що такі організації, як на Вкраїні, спостережено у Брітанських Кельтів, на півдні Франції, в північній Італії, в Панонії, в Далмації, в Португалії (Галіція), в південній Германії (Норік), в Чехії („Первісне громадянство та його пережитки на Україні", Наук. збірн., Київ. 1926 р., вип. 3, стр. 88). Це все місця Кельтського перебування і культурного впливу. Таким чином, багато явищ життя Українського народу веде нас за джерелами та поясненнями до Кельтів у Галію, в нинішню Францію, в Прованс́аль, де жила Русь до V віку під назвою Русинів, де була Civitas Ruthena.

Зостається цілком не розслідженою науково українська міфологія з її божествами. Тут уже при першім розгляді видні спільности з Кельтами. Як розповідає Цазар, друїди вчили, що Гали походять од бога Діта — ab Dite patre — од батька Діта. На Вкраїні цей бог звався Дід ладо. (А ми просо сіяли, ой, Дід ладо сіяли...) Це греко-латинського походження. Ладо-батько, що дає лад, господар, pater. *Ζεύς-Διός* (лат. dies — день, світло) — Dits — Dis — Ditis — Dit — Дід; *Ζεῦ πάτερ* — Jupiter-Dits pater — Дід ладо (Слов. Менге). Назва „Перун" має лат. кінцівку „ун", як і Білун, Нептун. По літопису кн. Володимир поставив у Київі Перуна та ще 5 ідолів і їм приносили жертви людьми — „Привожаху сыны своя и жряху бісом" (Іп. 67). По Цезарю Гали ставили багато ідолів і в жертву їм палили живих людей (Com. VI, c. XVI). У Славян цього не було (Прокопій). Він же розповів, що Кельти шанували особливо Меркурія — бога торгу, багатства, а потім Аполона, Марса, Юпітера, Мінерву (С. VI. с. XVII). Меркурій бог купецький, а Русь на Вкраїні була купецькою, вела торг, так її описав і Константин Порфірородний, така вона і в договорах з Греками 911, 944 р. Назви божеств греко-римські, а не Кельтські, вжиті, очевидно, по аналогії. Богом торгу, багацтва, грошей, прибутку, як Меркурій, на Вкраїні був Волос, Велес. Акад. В. Перетц в розвідці про „Слово о Полку Ігоревім" подав велику літературу про Велеса, але вирішення питань про це божество в ній не знайдемо. Думки розбіжні, ріжноманітні, про те немає навіть спроби пошукати відгадки у Кельтів, у яких божества були греко-латино-

кельтські. Ми вже подали дещо про Велеса. В договорі 907 р. Русь клянеться „Перуном богом своим и Волосом скотьим богом“ (Іпат. 24). По виразу „скотьий бог“ вважали Волоса богом волів, коров, овець, коней. Але в Руській Правді, як ми вже подали, „скотом“ звуться гроші (Акад. 17, і ін., як в Іп. під 1017 р. стр. 130). З цього виходить, що Велес, Волос — це бог грошей, багатства, торгу. В ті часи багатством були дари підсоння. По-грецьки сонце і його проміння, світло і тепло, яке помагає всьому жити, розвиватися, рости, з чого і виходить багатство — це ἥλιος, у поетів це ἠέλιος, а з дігамою давніше вимовлялося Ϝέλιος, Феліос, в українській вимові хвеліос, веліос, велес. В „Слові о Пол. Іг.“ названо поета Бояна „внуком Велеса“. Це як „син Аполона“, сонця, світла, тепла. Велес — бог багатства, сонця, підсоння. Назва грецька, занесена Русю-Кельтами, як і морська термінологія, або Дід ладо.

Писавши про Велеса, акад. Перетц подав справку, що акад. Корш назву волх, влах, волох, ставив „поруч національної кельтської назви walch“ (стор. 75). В Київі по літопису Волохами, Влахами називалися Римляне, Італійці. Це до назви р. Мутної Волховим.

Це тема велика, але й вона веде за поясненнями до Галії, до Кельтів-Русинів, які перейняли собі багато з елінської та римської культур і принесли це на Вкраїну до попередніх українських надбань з тих же культур. Очевидно, що норманська теорія тут нічого пояснити не може.

XII.

Старі факти в новім освітленні.

Ми поставили питання про походження Руси в таку площу, яка вимагає великої праці і через новину, і через противність всяким накопиченням та плутанині, утвореним на протязі 180 років ріжними політиками в науці. До чого б не підійти з Української давнини — все вимагає нового розгляду, бо кельтське походження Київської Руси кидає цілком інше світло на Українське минуле, а поглиблення Української історії за часи до появи Руси в Київі висвітлює минувшину Українського народу на широкому шляху до світлої будучини. На цім шляху поява в Українській історії Руси в її ролі є тільки історичним епізодом в житті античної Української Славянської нації, хоч і надзвичайно важливим — не менш, як татарщина в Московії. Питання про феодализм на Вкраїні, про закупів, толковинів, холопів, бояр, кметів і т. д. набувають собі нового освітлення. Пояснюючи, напр., слово „къмети“, обмежувалися тим, що це назва з латинсякого comes, або з грецького κομήτης — селянин, орач, вояка,

відважний, кращі люде. (В. Перетц. „Слово о Полку Ігоревім“, Київ, Укр. Акад. Наук, 1926 р., с. 155—156). Але од кого саме перейшло це слово до Українців — од Римлян чи од Греків, чи од Кельтів-Русинів, які взяли його од тих і других з греко-римської культури? Яким способом воно перейшло так, що на Вкраїні стало соціяльним означенням? Чи Українське означення відповідає попередньому змістові слова? Це все питання тим складніші, що *κομήτης* значить тако ж довговолосий, ті, що носять на голові довгу чуприну і цим виявляють незалежність, самоповагу, гордість, як Геродотові Агафірси — палицями. Це слово означає і комету. В перейнятті Українцями од Кельтів-Руси грецького і римського слова в його старій вимові „къмети“ — „комети“ зливаються грецьке і римське в одно джерело, а саме в кельтське. У Кельтів слово *κομήτης* перетворилося в нині французьке métayer, без „ко“ в початку, а означає: фермер, володілець земельного маєтку, на якім ведеться сельське господарство і взагалі сельський промисел. З цього українська мова утворила собі: кметливий, кмітець, і без „къ“ в початку — метець, метикувати, митець, митикувати, мислити, мислівець, промисловець. Маємо цілу характеристику тієї кляси населення Київської Руси, чи того стану в соціяльному побуті, що звався „къмети“. Це люде, які метикували в господарській і військовій справах, були в них „митцями“, через що в памятках до „кмета“ часто додається епітет, що то люде: сильні, храбрі, лучші, свідомі, смислені. В „Слові о Полку Ігоревім“ читаємо, як князь в 1185 році, в поході на Дон проти Половців, звернувся до своїх вояків: „А мои ти Куряни свѣдоми къмети, под трубами повити, под шеломы възлелѣяни, конець копія въскоръмлени, пути им вѣдоми, яругы им знаеми, луци у них напряжены, тули отворени, сабли изъострены, сами скачють акы сѣрьи влъци в полѣ ищучи себе чти а князю славѣ“. Це та кляса, що у Кельтів по Ю. Цезарю, називалася кінниками, які були заможніми хліборобами і уявляли собою вищу верству. Походження і значіння цього слова в українській мові сполучає його з кельтським джерелом, з Кельтами і з впливом та творчістю Кельтської Руси. Це помагає виясненню питання і про холопів, закупів, смердів „Рус. Правди“. Без них кмети, що ходили воювати, та ще так далеко і з таким озброєнням на конях, не могли обійтися, бо не могли ж вони дома кинути господарство на довгий час без догляду і без робочих сил. Разом все це переносить в оточення феодализму, про який тепер пишуть уже вільно. Акад. Перетц навіть свою працю про „Слово о Полку Ігор.“ почав з розділу: „феодальна Україна-Русь XI-XIII віків“. Н. Л. Рубінштейн написав розвідку „про закупів Рус. Правди“, виходячи з факту істнування в Київській Руси феодализму („Наук. Зап., ч. 6, присв. акад. Багалієві“, Харьків, 1927, с. 49-62). Кельтське походження Руси, про яке вони і не підозрівали, як

писали свої праці, багато помогло б їм — воно дає історичне висвітлення корнів феодализму і його особливостей на Вкраїні. А такі соціяльні означення, як кмети, набувають собі душу в минулому Українського народу. Слово „кмети" йде у Славян з півдня на північ, тому воно є у Сербів, у Чехів, у Словаків. У Скандинавів його немає і вони не могли принести його. Таких прикладів можна подати безліч. Напр., в Суздальсько-Переяславському літопису XIII віку читаємо про Русь і про занесене Русю: „Латина безстидіе вземше от худых Римлян... начаша пристрояти собі кошулы, а не срачицы, и межиножіе показывати и кротьполіе носити и яки чвар в нагавици"... Кошуля, яку почали носити, це од латинського casula — сорочка, як і сорочка од латинського sarca. Це занесено, очевидно, людьми Римської культури, а не Скандинавської і взагалі не Германської культури. Та й літописець каже, що це занесено і перейнято од римської культури. А златинщені Кельти-Русини і повинні були принести на Вкраїну багато латинської культури, як златинщені.

В кельтській теорії походження Руси, а правильніше — в теорії кельтського походження Київської Руси набірають собі змислу і глибокого змісту старі легенди й перекази, які, виссана з пальця і пущена в світ політиками, норманська теорія виставляла „глупыми сказками", нісенітницею. А чому це в XIV вікові Серб митрополит Кипріян, на підставі літописного матеріялу склавши і подавши у своїй переробці так звану „Степенну книгу" про князів, починаючи з Рурика, звязав цього останнього з Римською імперією, а не з Скандинавією! Про Рурика він пише, що цей походив од „племени Прусова", а Прус був братом „Римського кесаря Августа", який був „единоначальствующим" і над племенем Прусовим. Це показує Рурика, що персоніфікує нарід Русинів, з якого він походить і до якого належить, не де инде, як в Римській імперії. Така комбінація цілком противна норманській теорії і відповідає кельтській теорії походження Київської Руси. Літописний матеріял і традиції діктували Кипріянові в XIV вікові, що Рурик був не з Скандинавії, а з Римської імперії. Плем'я „Пруса" — це нарід „по Русу", Русини, Русь, Rutheni. Других Русинів у Римській імперії не було, як тільки в нині Французькім Провансалі, на півдні Галії, а потім вНоріку, Панонії, в Приадріатиці, в Придунайщині. Очевидно, що предок Рус — це персоніфікація народу Русинів, Руси, що пішли по Русові.

Свенельд в літописному переказі з своєю багатою великою дружиною вояків істориками малюється якоюсь білою вороною. Кельтська теорія походження Київської Руси з Римських Галії та Норіку переносить питання про феодализм на Вкраїні з його боярами та кметами в область розвитку Західно-Європейського явища на Українському грунті, розуміється, з особливостями, залежними од місцевих та національних одмін і взаємовідносин.

Це відноситься до політичного та соціяльного устрою Київської Руси, зерна якого ми знаходимо у Кельтів у Галії. Русь, прийшовши в Київ з Гальської Рутенії, принесла з собою все, що мала в своїх духовних надбаннях, в своїй псіхіці, практиці, історії, в своїх поняттях, взаєминах, світогляді. Тут має значіння все, навіть дрібязки, бо ніщо безслідно не пропадає. Русь в Норіку була в римському війску — це вояки. Але ж ця Русь бунтувала з Одоакром за наділення її землею для хліборобства — вона була і хліборобами. Грецькі колонії, звязки з Картагенянами, колонії Гальської Руси на південному березі Середземного моря, божество торгу та промислу — це свідчить, що Русь була і торговою та промисловою. Постійні війни Галів зробили їх вояками у всіх станах, особливо в хліборобськім та купецькім. Ці війни сприяли розвиткові у окремих осіб честолюбства та стремління до влади. Війни давали невільників та клієнтів (толковинів), а це творило робочу й військову силу, яку кляса кінників (кметів) використовувала на хліборобство, скотарство, торг та усобиці, війни, авантури. Між Галами були й такі, що мали у себе по 10.000 невільників, клієнтів, слуг. З ними, окрім невільників, у них були ради віча. Таким був, напр., Оргеторик (Цезар, Про Гальську війну, Com. I, cap. 4). Більший нарід мав клієнтами менші або переможені народи, які платили данину. На Вкраїні вони звалися толковинами. Рокові з'їзди всієї Галії, ради, снеми, старшини і т. д., з постійними усобицями, — ця описана Цезарем картина цілком подібна до того, що було на Вкраїні за княжих часів Руси. Подібно Гальському Оргеторикові на Вкраїні були Українські Свенельди та боярська кляса, яка особливо розвинулася в Галичині в частині України, яка навіть назву набула собі по імени Галії, Галів, що в літопису називаються Галичанами і на теріторії нинішньої Франції, по назві її Галією. Кельтська теорія висвітлює і назву боярами, походження якої до цього часу зостається невідомим. Це Кельти з народу Боїв, а в Реції та Норіку — Боери, що славилися хліборобством і дали імя Баварії.

Вплив кельтської культури на українську помічено ученими давно, одними тільки в найдавніші часи, а другими і в пізніші часи. Але що до новіших часів — то ніхто не дав пояснення цьому, як воно сталося. Акад. М. Грушевський вважав його посереднім — через Германців. (М. Грушевський, „Історія України-Руси", т. I, 1898, стр. 169). Але цей вплив був безпосереднім і його на Вкраїну принесли сами Кельти-Русини, Русь. Про вплив через Германців не може бути й речі. Цезар завважив, що Германці agri culturae non student (Com. VI, cap. 22). По звістці Плінія Кельти в Реції винайшли плуга (ploum) і плуг поширився од них. В V вікові Германці просили Кельтів учити їх хліборобства. На Вкраїні плуга вживали вже в X—XI вв. (в „Рус. Правді" згадано про плуг в 58, 71 ст. Карамз. сп. по Буданову).

На півночи, де були Германські впливи, і досі орють не плугом, а „сохой“. З Русю на Вкраїну прийшли і кельтські знавці хліборобства, яке на Вкраїні існувало вже здавен і перед тим. Вони принесли нове знання і уміння. Це були Кельти Бої, Боери, бояре. Це були Чеські, Українські кмети. Культура Київської Руси була не нижча Германської, коли не вища за неї. Київську культуру заморозили Азіяти своїми наїздами та їх родичі Москвини — Германська ж культура тим часом росла розвивалася і стала вищою. Бунаков, якого ми цітували, змалював правдиву картину Київської Руси.

Норманська теорія все минуле на Вкраїні покриває туманом і вносить плутанину та неправду в знання й розуміння історії. Де хто з московських учених старається, де не можна инакше, пояснити українську культуру польськими впливами, аби тілько вона не була українською. Це не тілько суперечність з істиною, а негація науки і правди. І тут цітований раніш Бунаков є виключкою, бо старався стати на грунті історичної правди. Вже проф. Линниченко в своїй праці: „Взаимныя отношенія Руси и Польши до половины XIV столѣтія“ — довів наочно фактами, що землі Лядські, а далі й Польща черпали культуру з України і через Україну з Візантії, а пізніш з Чехії та з Германії. Досить розглянути українське і польське право, щоб стала очевидною нісенітниця тверджень про впливи польської культури на стародавню Україну. Ці впливи, виключно шляхетські, почалися з XV віку і були насильницькими, неґативними і шкідливими вже з цієї причини. Насильництво псувало і те добре, що могло бути з того впливу. Так само було і з Московією, в якій вирішувала все в житті і взаємовідносинах перевага грубої сили, прінціп прімітивизму, а не прінціпи права, справедливости, моралі, людської гідности. Цей світогляд є і тепер пануючим майже у всіх, хто нині зве себе „русским“.

Кельти ходили на Вкраїну здавна, а з VI віку цей рух побільшився і в VII чи в початку VIII віку виріс у рух Кельтів-Русинів на переселення на Вкраїну. Прийшовши з Норіку масою в кінці VIII чи в початку IX віку в великій кількости з домішкою Придунайських Славян, Кельти-Русини застали на Вкраїні не порожнє місце, а Українську славянську націю з античною культурою, яка, окрім славянської, включала в себе впливи елінської, римської, кельтської і ін. культур, спільних з культурою Русинів. Археологи установили, що Український нарід жив на нинішній теріторії вже з доісторичних часів перед Христом (Проф. Данилевич) .Пояснити культурні придбання тільки теріторіяльною спадщиною ніяк не можна. Український могорич, як форма завершення договору, стоїть в генетичному звязку з формою договору у царських Скифів, описаною Геродотом в V вікові перед Хр. Геродот розповів також, що Неври і Гелони в нинішніх Київщині, Полтавщині, Черниговщині були хліборобами

і, окрім своєї грецької, балакали також мовою місцевого населення, з яким злилися антропологично. Археологичні знахідки монет доводять, що Київ мав торг з Азією, Грецією, Римськими землями вже перед Хр. (Левассер де Боплан, В. Антонович, Армашевський, В. Ляскоронський).

Іордан (VI в.) описав війну Антів-Українців на чолі з кн. Божем проти Готів на чолі з королем Вінітаром в 390 р. Прокопій (VI в.) розповів про походи Антів-Українців на Фракію, Македонію, Ілірію, як це було і за Київських часів. Про війну з Готами жили традиції на Вкраїні ще і в XII в. — вони увійшли і в „Слово о полку Ігоревім“ згадкою про часи Буса. Це було вже державне істнування Українського народу, очевидно, державне в тодішнім значінні й розумінні держави. Прокопій коло 530 р. писав, що Славяне і Анти не мають монархії, бо з найдавніших часів живуть народоправством; щасливі чи нещасні випадки скликають їх на „віча“. Другий письменник VI в. Маврикій те ж описав, як у Славян ведуться віча і що уявляли собою їх народні зібрання. Все отсе Русь, прийшовши на Вкраїну, застала і все це істнувало при ній — вона тільки старалася внести в його своє і переробити на свою користь. Вона застала на Вкраїні місцевих князів, але боролася проти них за владу. Вона, внісши в Київську державність своє, цим запліднила її до активнішого поновленого життя. І все це, коли ми розглянемо явища в подробицях проявів і взагалі, виходить Кельтським, а не Норманським.

Поляне і до приходу Руси були активними, чим і здобули собі імя Полян. Вони здавна воювали не тілько проти наїздників, а і проти Древлян, Тиверців, Угличів. Норманизм та засліплення авторітетами перекрутили літописне оповідання і про Полян. Норманист Полевой писав: „До приходу Норманів наші східні Славяне не пускалися ні в які звитяжні подвиги... Наше історичне життя почалося з приходом Норманів з Скандинавії“, то б то од 862 року. Так твердять і досі, викреслюючи звістки Іордана, Прокопія, Маврикія, перекручуючи літопис, оповідання про Полян і т. ін. Російська школа унітаристів так отруїла наукове думання, що і український історик Крипякевич пише: „Над Дніпром на широких полях жили Поляне“ (Історія України“, 1918, с. 5). Так муштрується думка з малку і набірає собі такої інерції думання до могили. Але, ще й тепер, коли на невеликій теріторії Полянської землі винищено ліси, на ній все таки немає „широких полів“. Крипякевич, як і інші, пише: „В їх (Полян) були широкі поля... Поляне жили з хліборобства, годівлі худоби, рибальства, ловецтва“ (с. 6). Виходить, що Поляне якесь тихе, мирне, хліборобсько-пастуше населення, таке безборонне, що його могли звоювати 30—40 захожих авантурників з Новгороду, після чого Новгород чомусь став платити данину Київу, як завойовнику, хоч він був заво-

йованим. Так, по оповіданню норманиста Крипякевича, і зробили Варяги, які, по його науці, були „з Швеції... люде войовничі і відважні... Вони вигнали диких Хозарів, а звали себе Руссю“ (с. 8—9), хоч Руссю ніхто з Шведів ніколи себе не називав і хоч Козари мали високу культуру, навіть добре організований суд. Очевидно, що таке оповідання, щоб уникнути очевидної нелогичности, мусить багато замовчувати, обминати, подавати не в правдивому світлі. Тому у норманистів зостається абсолютно не зрозумілим, як це смирні та покірні Поляне мали своє народне зібрання-віче, якому в державі належав суверенітет, яке закликало і проганяло князів, судило їх, карало, чого ні над одним завойовником покірний та рабський нарід не відважився б зробити. (С. Шелухин, „Монархія, чи Республіка“, 1925 р., „Український Голос“, Вінніпег, ч. 34, 35, 36, 37. 38). Русь, підшившись під Козарів, хитрощами всілася в Київі в ролі завойовника, бо завоювати Полян вона, як слабша, не могла. Деревлян вона довго не могла завоювати навіть в гурті з Полянами.

В системі чужого неясного, чужого і плутаного думання натурально, що норманист Крипякевич не поставить питання, чому ж це він сам називається одночасно Галичанином, якими Київський літопис називав Галів (Іпат. с. 4), і Русином, якими називалися Кельти на півдні тієї-ж Галії, в Провансалі нинішньої Франції?

В дійсности Київського літописця перекручено ради норманизму, бо він розповідає, що Древляне, хоч прозвалися Древлянами, „зане сідоша в лісах“ (Лавр., вид. 192 р., с. 5), але вони „ділають ниви своя и земли своя“ (с. 57, під 946 р.), то б то: хлібороби. І от, хоч вони „ділають ниви своя и земли своя“, а про те вони не Поляне, а Древляне. Про Полян же літописець розповідає: „Поляном же живущим особе по горам сим и бѣ путь... по Днепру... и владіющим роды своими... Створиша городок... и нарекоша и Киев и бяше около города лес и бор велик и бяху ловяще звѣрь, бяхуть бо мудрі и смыслени и нарицахуся Поляне, от них же суть Поляне Кияне и до сего дни“ (Іпат. 6—8, Лавр. 8—9). Як бачимо, про широкі поля ні згука, а вказується, що Поляне живуть на горах в лісі та в бору великому і ловлять звірів, а не „ділають ниви своя и земли своя“. Далі дознаємося, що Поляне були народом войовничим і Козарам на вимоги данини послали: „меч... оружьє обоюду остро, рекше: мечи сіи имуть и на нас дань“ (Іпат. 13, Лавр. 16). Поляне войовничі, живуть на горах в лісі та в бору і „ловяху звірь“, то б то полюють на звіра, через що і звуться полянами, а земля їх Польською, Полем (Іпат. 16, Лавр. 20, під 862 р.) Польською од Поля, од місця полювання на звіра, з якого здирали шкуру й продавали її, а разом і на людей, яких продавали в рабство. Поле — це місце лову, боротьби, війни, це арена ловів на звіря і на людей для брання

у полон, на ній исполчаются, то б то строяться до бою за землю, за свободу, за здобич, за існування. Ті, що тепер звуться Поляками, тоді звалися Ляхами, а земля Лядською. (Лавр. 3, 11, 25, 140, 141, 146). Поляки — це од „по-Ляхові", як Пруси в Новгороді од „по-Русові".

В літопису „Поле" — це місце бою, а „полк" — віиско, бій, війна. ‚Исполчишася Русь... стразистася полка" (Іпат. с. 59, під 971), „мнози погибли на полку", то б то на війні, в бою (с. 59), „заутра исполчив дружину" (с. 128, під 1016 р.), „покрыша поле... і бысть січа зла" (с. 131, під 1020 р.). „Ярослав же собрав воя многи... выступи из града, исполчи дружину... и сташа перед городом, а Печенези приступати начаша и соступишася на месте, идеже есть ныне св. Софія митрополья Руская, бѣ бо тогда поле вне града (с. 137, під 1034 р.). Ясно, що поле — це не ниви, а місце бою, бій. Од того полк, полонити, полонений, полон, польний гетман, полевий суд, то б то військовий суд, од того ж і місце судового поєдинку зветься полем. З літопису знаємо, що Полянська земля була місцем неперестанних наїздів, боїв, війн, військових операцій, тому вона поле, звідси і назва її Поле, а населення по ній Поляне. Це люде войовничі, ловці, полювальники. Константин Порфірогенет описав дуже красномовно, як вони полювали на всяку здобич і торгували хутрами та невільниками, медом, воском і ін.

Це населення має мечі і мусить бути войовничим, хоробрим, бойовим. З „Рус. Правди" бачимо, що воно постійно при мечі, тому багато статів за поранення, каліцтва, бої мечем у сварках, нападах і т. ін. Взяти таке населення голими руками зайшла Русь не могла. Треба думати, що для того вжито було обману, мабуть Русь підшилася під Козарів, у яких була на службі і це в Київі було відомим (Аль Масуді, „Жерела", у Грушевського с. 49). Що був якийсь обман, на це є вказівка в оповіданні про Аскольда і Дира, які не були „племени его", Рурика (Іп. с. 16), то б то були не з Русинів. В Тмутаракані своїх старших Русини називали каганами, перейнявши цю назву од Козарів, у яких служили. Так цю назву каганами перенесли і в Київ на князів.

Поляне старіша назва ніж Русь (Іпат. с. 19, під 898). Полянська земля була малою, тісною. Підсилившись Русю, Поляне далі мечем украювали собі землі все більше та більше і їх більша теріторія, вкраяна мечем, виросла з Поля в Україну, Вкраїну. Весільний коровай — сімвол теріторії, землі народу, його крають: „Дружба меча (ножа) не має, нам короваю не вкрає, дайте му колодача — най нам украє калача" — співають на весіллі. По народній примовці: „У нас Україна — треба самому собі хліба вкраяти" (словник Уманця, с. 570). Земля, яку народ украяв для себе мечем, є Вкраїною, Україною, Країною. Як по Полю — Поляне, так по Україні — Україняне, Українці (Іпат.

під 1268 р.). Очевидно, що ці назви для Українського народу промовляють про цілком іншу вдачу й історію, ніж її малюють дотеперешні історики, що держаться норманської теорії походження Руси. У них Україна — це окраїна, коли не Росії чи Московії, то Польщі. Україна, Вкраїна, Країна — це слово славян адріатичної раси, воно означає теріторію, на якій або за яку йдуть бої, ведуться війни. Це поширене поняття про Поле. Для назви окраїни є в українській мові слово окраяти, окраїна. Значіння цілком інше ніж украяти, вкраяти, Україна, Вкраїна. Більші подробиці ми подаємо в спеціяльній праці про назву Україною, Вкраїною, а військових частин країною, кравчиною, як од полювати — полк, бій, війна, війско.

Цікаво, що так це розумів і царь Петро І, який в цім значінні вживав назву Україною, а не в Московськім значінні слова. В Московській мові є багато слов, які вимовою схожі з українськими, а значіння мають цілком інше. Після нещасливого бою для Українців і Шведів під Полтавою 10 липня 1708 року царь Петро І страшенно катував українське населення в Полтаві, Ахтирці, Лебедині і інших місцях. Ці катування за стремління до визволення і свободи були такими, що французький історик Лесюр, 1811 р., на підставі французьких донесень, охарактеризував Петра І кровожадним тіраном, який „жаждав крови всієї Української нації". Австрійський же цісар Іосип І радив Петрові „винищити всіх Козаків на Україні і завести по всій Україні Німецьку колонізацію" (Арх. фран. М. З. справ). Як відомо, цей політичний план, як заповіт Петра І, почав виконуватися з Катерини II. Петро І грав комедію визвольника України і улаштував урочистий в'їзд в Москву після Полтави. Цей в'їзд описав Rousset (Ceremonial des Cours. Amsterdam, 1710). Було поставлено три колонни на дорозі в Москву з написами на них: 1. Польща — Te duce stat defensa, оборонена. 2. Швеція — Victa, переможена і 3. Ukraina in priscas iterum respirat libera leges — в дійсности з цього часу пішло рішуче нищення свободи і права. Руссет завважив, що „три колонни — це три держави" (trois états). Українська історія розповідає інше, ніж ми читаємо досі.

XIII.

Нові праці про Русь.

В умовах мого життя за кордоном мені тяжко здобувати потрібні книжки і слідкувати за всією літературою. Праці проф. Пархоменка і проф. Смірнова я прочитав, коли вже половина моєї книжки була надрукованою. Я не міг би ручитися, що мені відомі всі новіші праці про Русь. Про де які з них, як Шахматова, Бунакова, Ростовцева, Янушевского, я вже згадував. По

науковій обгрунтованности я вважаю дуже цінною надруковану в 1925 р. в Київі книжку проф. В. Пархоменка: „Початок історично-державного життя на Україні“. Автор її противник норманської теорії походження Руси. Він вважає, що Русь прийшла в Київ у IX вікові з Тмутаракані, з Приазовщини та од Чорного моря. Якого вона походження, як і звідки вона появилася в Тмутаракані — відповіди на це у Пархоменка немає. Він обмежився заявою, що „тут не ведемо суперечки про те, що таке була Русь“. Ця Русь у всякому разі не Славяне і не Нормане, але так плуталася з Славянами, що арабські письменники Ібн-Хардадбег, Масуді та ін. „раз у раз плутають Русів і з Славянами“ (стр. 12).

Проф. Пархоменко відкидає єдність Київської дінастії (с. 3, 26), вважає Київську генеалогію „цілком неправдивою“ (с. 33), як і схему сучасної історичної науки, і пише: „щоб збудувати нову історію, потрібно зруйнувати старий історичний консерватизм“ (с. 4). Покликання варягів, події 862—882 р., оповідання про Рурика, Сінеуса, Трувора — це легенди. (с. 8—10).

Східне Славянство автор ділить на 3 прупи: 1) Північно-Західня група — Новгородські Славяне та Кривичі; 2) Південно-Східня група козарська — од Тмутаракані до Дніпра, вона потім звалася Поляне, Сіверяне, Радимичі, і 3) Південно-Західня група — з нижнього Дніпра до Дністра — Деревляне, Уличі (Угличі). Ця група була в постійній боротьбі з Полянами (с. 11). Північно-східня частина Європи — Московська, Костромська, Владимирська, Ярославська і інші губ. північного сходу — залюднена не Славянами, а фінськими племенами.

Поляне, Сіверяне, Древляне, Уличі, Тиверці — це східня і західня Україна. На цій Україні, що йшла од Тмутаракані до Дніпра і далі до Дністра, пише проф. Пархоменко, були впливи культур: іранської, кавказької, грецької, „яка об'єднувалася з впливом з заходу первісної Гальштадської і потім Латинсько-Кельтської культури“. До IV віку в східній частині України був великий вплив Босфорського царства.

Поділ на ці три групи проф. Пархоменко обгрунтував історичними, археологичними, археологично-антропологичними і лінгвістичними доказами. (с. 12—13).

Посилаючись на схожість Української мови з Сербською і Українських пісень з Сербськими, проф. Пархоменко констатує рух Славян з Подунавья на Україну (с. 14). В IX вікові, одначе, почався поворотний рух старого українського племени Деревлян, Угличів, Тиверців от Дніпра на Захід по Дніпровсько-Дністрянській теріторії, бо тиск з Сходу Болгар, а потім Угрів та Печенігів зрушив народи. Південно-Східні Славяне налягли на Уличів, Тиверців та Деревлян і вони мусіли рушити на Захід і Північ. Уличі коло Дніпра мали місто Пересічень, а Деревляне на Волині Іскоростень. (с. 14—15). Та частина Південно-Схід-

них Славян, що у літописця зветься Полянами, натиснувши на Древлян, зайняла Київщину. „Можна гадати, пише проф. Пархоменко, що разом з цим приходом Полян було занесено з Подніпровя і те імя Русь, яке й досі викликає багато суперечок і яке у кожному разі раніш появилося на півдні, недалеко від Візантії, що, мабуть, і почала перш за все вживати цієї назви“ (с. 18). В звязку з цим приходом козарської групи Південно-Східного словянства в Київ перейшла і назва князя коганом (18—22). Тут в Київщині протяглася боротьба пришельців з Тмутаракані Поляно-Сіверяно-Козарської Руси проти Деревлян, яка скінчилася побідою Полян над Деревлянами. В потвердження цього, між иншим, посилаючись на працю Талько-Гринцевича, проф. Пархоменко констатує, що коло IX віку на Полянській теріторії Київщини“ знайдено ознаки зміни одного типу населення, близького до Деревлян, новим, подібним Сіверянському“ (с. 13, Талько-Гринцевич: „Опыт физич. характ. древ. восточ. Славян“, СПБ., Акад. Н., 1910). Завважимо, що роскопки на Сіверщині установили похорон, описаний над Русом в Ітілі. „В звязку з рухом Угрів і Печенігів на Дніпрі сталися зміни одних пануючих племен іншими, а разом зміна державного ладу“ (с. 19). Цьому спричинилося те, що „Полянсько-Хозарська Русь мала характер далеко не племенний, а мішаний, войовничий, що стояв на грунті шукання нових торговельних шляхів“ (с. 22). Після невдалого походу кн. Ігоря з Русею 941 р. на Греків, „як свідчить Лев Діакон, Ігорь вернувся назад до Керченської протоки“ (с. 19) — в Тмутаракань. Звідси кн. Ігорь направив „колонізаційний рух з Подоня до Дніпра“ і пиийшов у Київ (с. 19). „Факт перемоги Ігоря над Аскольдом і Диром мав своїм наслідком і етнографичні, і культурно-історичні, і державні зміни на середньому Дніпрі. В Київщину прийшло з Приазовщини „нове мішане племя“, а саме — „Полянсько-Хозарська Русь“ (с. 21—22). Частина цього населення з Руссю зосталася в Тмутаракані і кн. Мстислав Тмутараканський був не Київської, а мабуть, Антської дінастії, південно-східної, з Тмутаракані. (с. 24—26).

Сельське населення Київщини повставало проти „находників“, бо то була чужа влада. Особливо видатними були повстання селян 1068 та 1113 р., коли обрано було кн. Володимира Мономаха, який ледве угамував населення, спіраючись на своїх синів-вассалів (с. 27—30. Населення Уличів — Деревлян, відступаючи от Дніпра, вперлося в Карпати і тут в XI в. Київські князі захопили собі Галичину. Але нарід і бояре не хотіли визнавати Київської дінастії і боролися проти неї, як проти узурпаторів (с. 29).

Західно-Північні племена Новгородців та Кривичів, каже Пархоменко, з'явилися біля Балтийського моря в Східній Європі коло VIII віку“ (с. 31).

Поляне пише Пархоменко, скотарське та військово-торгово-мореплавне населення, „в першу чергу мали назву Русь і в IX-X в. придбали собі майже світову славу походами на Чорнім та Каспійськім морях. З ними було звязане славне імя Тмутаракані... Коли в IX в. почався із Сходу знов великий рух народів, продовжує проф. Пархоменко, описуючи рух Руси з Тмутаракані в Київщину, то в першу чергу вирушили з своєї теріторії Східні Русь-Анти. Вони почали здобувати собі теріторію Дніпра з Десною і Сожем (Поляне, Сіверяне, Радимичі), а також Оки і почасти Волги (Вятичі). В той же час Західно-Північні племена продовжували колонізацію на схід. „На підставі завойовування східними південно-західних Славян, у другій половині X в. будується Київсько-Полянська держава“, яка невдовзі увіходить в зносини з третьою групою племени — Північно-Західною... „Південно-Східна Русь, яко ріжноплеменна військово-торговельна організація, була подібна до... війска Мстислава Тмутараканського, що прийшов був... до Десни і Дніпра з Касогами і Хозарами коло 1024 року... Через це нова держава Ігоревичів почала утворюватися на Дніпрі уже не за типом старого племінного князівства, а на підставі влади, що утворилася „дружиною“ і „гостями“ прийшлих племен... Ця нова держава не скасувала зовсім старих племінних організацій-князівств, проте внесла в них нову течію і в спільці з ними збудувала щось нове“ (с. 32).

„Київсько-Полянська Русь, яка зайшла сюди з Південного Сходу, на Дніпрі зробила новий крок в історії державности... Але ж цей новий тип державности не був цілком принесений з південного Сходу, він був лише одним з факторів нового державного порядку, який з'єднався з місцевими факторами, між якими були впливи Дунайської Болгарії і Візантії“ (33). В творенні Київської держави, каже Пархоменко, грали свою ролю торговельні гості (Греки, Євреї, Араби, почасти Нормани і ін.), князівська дружина і стара хліборобська суто українська деревня з її смердами. Гості й дружина збудували кілько міст і в першу чергу великий Київ XI-XII в. та переробили, згідно з своїми інтересами, місцеве звичаєве право в так звану „Руську Правду“, утворили досить багату зовнішньо-міську культуру“ (с. 33—34). „Що ж до зайшлого Південно-Східнього, лише на половину Славянського елементу, то він поступово асімілювався з давнім подніпровським Українським населенням... у звязку з цим і імя Русь потім росповсюднилося по всій Східно-Славянській теріторії, хоч в X-XIII віках воно було назвою землі Полянської“ (35).

Закінчує проф. Пархоменко так: „Початок історичного державного життя України є та тема, що починає вступати в нову фазу свого студіювання і повинна мати нових дослідників у зазначеному напрямку“... На старий літопис з новим підходом до

його, „на великий жаль, ще мало звернули увагу дослідники історики“. (с. 35—36).

Ми не могли повздержатися від великої виписки з праці проф. Пархоменка. Він близько підійшов до питання про Русь, навіть вказав латинсько-кельтські впливи на корінне українське населення, на пробування Руси в Тмутаракані раніш Київа, на помісь її з Славянами, але звідки прийшла Русь в Тмутаракань і якої вона народности — на це Пархоменко відповіді не дав. В звязку з цим у його і деякі неточности та неясности. Коли внести поправки в звязку з кельтським походженням Руси в Тмутаракані, куди вона прийшла з півдня Франції етапами через Норік, Панонію, Приадріатику, Придунайщину, де вперше помішалася з Славянами адріатичної раси, до якої належать Українці, Серби, Чехи, і ін. Славянські народи, то все стане ясним. У всякому разі праця проф. Пархоменка не тільки не суперечить, а дає великі потверження теорії Кельтського походження Тмутаракано-Київської Руси з Галії, з нинішньої Франції, з Провансалю. — З другого-ж боку й праця Пархоменка знаходить собі пояснення з Кельтського походження Руси.

Повну протилежність праці проф. Пархоменка уявляє собою видана в Празі „Пламенем“ 1924 р. книжка проф. Е. Шмурло: „Введеніе в Русскую исторію“. Автор книжки, як це каже її зміст, сторонник норманизму, унітаризму й імперіализму. Все це ідеї політичні, а не наукові. Тенденція робить думання порочним, а порочне думання не може служити істині. Вже в початку книжки автор пише, що в книжці він „говорит исключительно о народности русской“. Очевидно, що потрібна ясна відповідь, що ж таке „русская народность“ з IX в. й далі. З окремих місць праці виходить, що це ріжноплеменне населення всиї східної Європи од Карпат та Балтийського моря в Азію аж до океану. Це не народність, а політична сукупність народів. „Исторія Россіи начинается с появленія Варягов — этой Скандинавской ветви Европейцев“ (с. 147), яка появилася „не племенем, а дружиной (с. 134). У Шмурло, як у Шлецера, Карамзина, Полевого і ін., історія почалася з 862 року, а до того було порожне місце. Скандинави зробили чудо: з появою дружини розбишак з нічого творилися „Русскій народ“, „Русское племя“, „Россія“, „Исторія Россіи“. Руський нарід і Россія — це тотожність (с. 69—70). Автор оперує анахронизмами, ототожненням ріжнородного і в назву „Русь“, „руський“ тенденційно вкладає неналежний зміст. Тому і „Русская исторія“ у його є тілько комбінацією, а не Руською історією. Як „руське племя“ не має едности, так ї руська історія. Побороти цього не можна і Шмурло в ріжних місцях книжки спростовує самого себя. В книжці повно суперечностей.

З циї праці ми подамо тілько головніше, що ближче торкається нашої теми і школи норманистів, яка все ще зостається

пануючою і має завданням не тілько „воспитывать поколенія, но и вырабатывать идеалы“ (с. 36). Ця школа довго не знала, що зробить з історією дійсної Руси — з історією Українського народу. Проф. Володимирський Буданов одверто заявив, що з свого „Обзору Исторіи Русскаго права“ він „в виду учебной цели“ виключає „русское право“ („Обзор“... 1909 р., стр. 3, прим.). Цим він констатує примусову необхідність з вимог урядової політики фальсіфікувати науку виключенням руського і підміною його не руським та наданням фільсіфікатові назви руського. Писати історію руського права без руського права можна тілько цим способом. Проф. Шмурло пише: „У Шлецера, Карамзина и Полевого не знаєшь, куда пристроить судьбы Литовско-Русскаго государства“ (с. 95), то б то єдиного тоді „русскаго государства“. Проф. Шмурло старається „пристроить“ Україну в Московську історію з Рурика, не вважаючи на те, що Україна за виключкою останніх 130 років, не мала спільної історії з Московією, як і Литва та Польща. Вважаючи „русским“ племенем конгломерат ріжних племен і народів од Карпат до Японії, проф. Шмурло вважає це „довершенням племенного об'єднання“ і називає „заветом будущим поколеніям“ прилучення до Московії ще „части русской народности“ — Галицької і Прикарпатської Руси! (с. 174). Таким чином, маємо справу і з політичним програмом московського імперіализму. У проф. Шмурло цій політичній тенденції підпорядкована й „Схема Русской исторіи“.

Проф. Шмурло пише: „Русь отгородилась от культурнаго общенія с Западом и культурная мысль Запада осталась вне круга русскаго мышленія, а русскій ум до Петра воспитывался исключительно на Византійских образцах и идеалах“ (с. 157, 158). „Россія отстала от Западной Європы“ і виникло нове завдання „прорубить окно в Європу“, що й було зроблено царем Петром I, і „Европейская школа для Русских“ відкрилася з 1697 року (с. 167, 171). Все це твердження не відповідає дійсности, бо дійсна Русь і дійсні Руські — це Європейці і од Європейських народів ніколи не відгорожувалися.

До XV віку включно Візантія була найкультурнішою в Європі. Русь була з нею в політичних, торгових, культурних і ін. сполученнях з найдавніших часів. Через Русь ширилася Візантійська культура і в Польщу. Русь в X—XII віках була могутньою Європейською державою і жила в сполученні зо всіма Європейськими народами. З договорів Київської Руси з Греками 907, 911, 945 років ми знаємо, що Русь вела з Греками постійний торг, творила політичні і торгові договори, їздила в Візантію вільно, служила і жила там, ходила туди на роботу. Знаємо, що і в Русь приходили чужинці вільно — про це повно свідоцтв в літописах, в памятках руського права, в хроніках чужинців. Тітмар, єпископ Мерзебургський, в 1018 році, опи-

суючи Київ в VII і VIII кн. своєї хроніки, каже, що в Київі було 8 торговиць і народу „без числа“, бо була свобода і туди збігалися на волю люде зо всіх країн Західної Європи. Єпископ Адам Бременський в 1072 році писав що Київ „метрополь“ в Руси і конкуруе з Царьгородом та перейманням грецької культури став „найславнішою прикрасою Греції“. В Київській Руси були школи з найдавніших часів. Не вважаючи на татарське лихоліття після 1240 року, коли Київ було зруйновано, як тілько в Парижі відкрився універсітет Сорбона, де наука йшла мовою латинською, з України туди вступають студенти, шукаючи науки. В списках студентів Сорбони ми знайдемо з XIV віку записи Українців, яких означають:“ ... natione Ruthena de Kiovia, de Ucrania, de Ruthenia“ — такий то, народністю Русин, Русинської народности, з Київа, з України, з Рутенії, з Руси. Були й профессорами. Ян Усевич в 1643 році подав українську граматику, писану по латині, як дісертацію, названу і славянською. Коли в 1713 році царь Петро І одвідав Сорбону і роспитався, то, як росповідає запис про той візіт, „дуже жалкував, що ніхто з Москвинів (des Moscovites) не вчився в Сорбоні“. (І. Борщак, „Українці в Сорбоні“, „Укр. Триб. „1921, ч. 112).

Стремління і любов України-Руси до освіти і до поповнення її за кордоном були такими великими, що королівською грамотою 2 Маю 1457 року Казимира Руському духовенству, дворянству, рицарям, шляхті, боярам, містичам, в § 5, зміцнювалися можливости „добровольно“ їхати за кордон в науку до чужинців. Так само арт. 8 Розд. III Литов. Статуту 1529 року узаконяв право і свободу кожному їхати для науки за кордон і гарантував маєткові права тих, що пробували за кордоном для науки. Українські епископи, митрополити в XVI, XVII століттях училися не тілько в Київській акад., а і в універсітетах в Чехії, Італії, Франції і ін. Українські учері XVI—XVII віків, як напр., М. Смотрицький, К. Сакович, П. Могила, С. Косов, І. Трохимович, І. Старушич, Т. Земка, І. Гізель, Ф. Прокопович, і т. д., після освіти на Вкраїні, закінчили свою освіту в універсітетах Падуанськім, Сорбонськім, Лондонськім, Лейденськім, Гетінгенськім, Празькім, Римськім, Гданськім і ін. (Проф. І. Огіенко, „Укр. культура“, 1923 р., стр. 35). В половині XVII віку українські козаки, як союзники, помагали Французам під Дюнкірхеном. Француз Боплан в 1650 р. в Руані надруковав опис України і підкреслив любов її до науки.

Справжня Русь, особливо в Київі та в Львові (Галичина), через свої Братства дбала про найширшу освіту в народі, од нижчої до найвищої, і була в найтісніших звязках з Західною Європою. Учений араб Павло Алеппський в 1653 році, бувши на Вкраїні, писав, що він був сам свідком того, що на Вкраїні масси грамотні і майже всі діти учяться по школах. На торгах він бачив багато чужинців з ріжних країн світу і пише, що він,

хоч і чужинець а почував себе на Вкраїні як дома, тоді як під час пробування свого в Московії „замок висів на наших серцях, а розум було до краю стиснено і придушено, бо в тій стороні ніхто не може почувати себе хоч скількось вільним“ (Павел Алеппський, переклад з арабського, Москва, 1897 року, вип. 4, стор. 185, в. 2, с. 2, 15). Арабський учений підкреслює любов Руси до науки й свободи і коли з Московії переїхав кордон на Україну, то записав: „Наші душі затремтіли од радости і втіхи, серця наші роскрилися і ми дякували Господа Бога“, бо „хто хоче вкоротити своє життя хоч на 15 років, то нехай їде в сторону Московитів“, а на Україні „сторона Козаків, як наша власна земля, а її люде нам добрі приятелі і такі ж як ми сами“. (в. 2, с. 101, в. 4, с. 185).

В Московії ще і в 1655 році вище духовенство вимагало од Українців, хрещених по грецькому обряду, щоб вони перехрещувалися вдруге по московському обряду, і не пускало в церкву, як нехристів. Московський церковний собор на чолі з малограмотним патріархом Московським Іоакимом в 1690 році віддав книжки православних українських учених „проклятству і анафемі не точію сугубо і трегубо, но і многогубо“ і нищив їх спаленням.

В Київську академію приїздили вчитися і чужинці зза кордону, як і Українці їздили за кордон за удосконаленням науки. В 1736 році на 1243 студенти Київської Академії було 127 чужинців. Але в 1790 році вже не було в Академії і тисячі студентів, а чужинців було тілько 47. (Огієнко, стор. 53). Московія старалася ліквідувати науку на Україні і її зносини з чужими краями. По перепису 1740 р. на Вкраїні в гетманщині в 1094 селах було 866 шкіл — одна школа припадала на 746 душ. В початку XIX віку з цих шкіл не було ні одної. А в 1875 році, коли земство стало дбати про народну освіту і заводило нові школи, то їх було ще в три рази менше, як за 100 років перед тим, а одна школа припадала на 6.730 душ. Цих історичних фактів про дійсну Русь уникають, бо виявилося-б наочно, що пишуть про вигадану Русь, яка нищила дійсну Русь, її культуру, свободу і державність.

Проф. Шмурло пише: „Русь географически далека от Византіи и кровнаго смешенія с Греками не было. Матеріальная культура древняго міра отсутствовала на русской почве (с. 162). До руського племени „древняя культура почти никогда не проникала“ (с. 143). Це є абсолютно не так.

Ототожнюючи Росію з Руським племенем, проф. Шмурло так собі уявляє це племя: „Четыре русскія губ. — Московская, Владимірская, Костромская и Ярославская — издавна мыслятся коренными русскими губ., не смотря на то, что первоначальное населеніе там было чисто Финское — на столь-

ко русская народность поглотила его и не оставила там ничего финскаго". (с. 128).

Таке твержения противне природі, дійсности і науці. В природі ніщо безслідно не зникає. Не мгло зникнути і фінске. Ним пересякнене там життя і тепер. За прикладами ходити далеко не треба. Російський уряд двісті років боровся проти снохачества в Московії виданням ріжних законів. Помимо церкви він боровся проти убивств на цім грунті. Невістка, яку свекор купив у її батьків для свого недолітнього сина, щоб жити з нею самому, як з своєю жінкою, мала один спосіб одчепитися од свекра в ролі заступаючого ролю чоловіка — стати вдовою і цим способом порвати з новою родиною. Для того жінка вночі задушувала свого чоловіка. Бувало, що вбивала свекра. Бувало, що на себе накладала руки. В законодавстві про це можна знайти багато (див. напр., у Буданова в „Обзорі"... с. 431—432). Московський правовий звичай снохачества, по якому батько живе з невістками, як з своєю жінкою, істнує і тепер там, де по твердженню проф. Шмурло не зосталося „ничего финскаго", а все Руське. Російський Церковний Собор 1918 року примушений був ввести снохачество в законні приводи для розводу і надав право невістці вимагати розводу, коли свекор ставить вимоги жити з ним, як з чоловіком. Явище на стілько поширене, що викликало потребу спеціальної норми. У Славян цього звичаю немає.

В 1861 році Сєров, відомий композітор і музичний крітик, надрукував в „Основі", що московська народня музика різко відріжняється од української між іншим і тим, що всі московські народні пісні можна програти без чорних клавішів. Розуміється, це відноситься до справжньої народньої музики. Проф. Н. Трубецкой завважив, що у „великорусскаго" народу народні пісні складено в пятитонній, індокитайській гамі, яка є гамою у фінських, монгольських племен, і йде з Азії на захід в Європу „непреривною лінією", яка „на Великороссах обрывается". (Исход к Востоку, „Верхи и низы русской культуры", 1921 року, стр. 97). В Українців і народів західної Європи гама семитонна. Пятитонна гама у них попадається в дуже рідких старих піснях і то, як выключка. Проф. Н. Трубецкой подає ще багато прикладів фінської та монгольскої природи й культури в великоруській народності. В области Московського звичаєвого права фінських та монгольских елементів ще більше. Проф. Трубецкой констатував, що „европейское правосознаніе русскими верхами усваивалось плохо, народом совсѣм не усваивалось", не вважаючи на реформи Петра I (ст. 95). Великороси різко відріжняються од Славян. Що до правосвідомости, то проф. Гольмстен на підставі своїх спостережень над студентами мусів визнати, що „правовое мышленіе пришлось нам не ко двору". Ще рішучіше і виразніше в цій справі висловився проф. І. А. Ільїн в статі „основныя задачи правоведенія в Россіи" („Рус. Мысль",

1922, кн. VIII-XII, стр. 162-188). Правосвідомість у кожної народности своя і є виявом її національної духовної фізіономії. Цей вияв національности у Москвинів такий, що філософ В. Соловьов назвав цю особливість „восточной болѣзнью". А у проф. Шмурло твердження про „поглощеніе" руською народністю фінського населення в такій мірі, що нічого фінського не зосталося. Ця неуважність до Московського народу без краю нашкодила йому, бо рязвиваючи рідну культуру на рідному грунті, він, без сумніву, принаймній в деякій частині, стояв би на тім високім рівені культурности, на якім стоять його единоплеменники фінляндці. І в другій частині, де переважають татаро-монгольські елементи, він досяг би вищого ступеню, розвиваючи те, що йому природне. Унітаристи своїми фальшуваннями Руси тілько калічили життя народам і нищили культури. Таке ж фальшування вони творять і в славянстві Великоросів. Теперь наука знайшла способи майже без помилки по крови розпізнати народність людини. Проф. Е. О. Манойлов (Ленинград) дослідами своїми в 1925 році установив, що од шлюбу Москвина з Татаркою або Фінкою кров у дітей майже не відріжняється од батькової, а од шлюбу його з Еврейкою, Армянкою, Полькою (славянкою) кров у дітей дуже відріжняється од батькової. („Архив криминологии и судеб. медиц.", 1926, т. І, кн. І, Харьков, с. 159—160). Проти даних соматичної, остеологичної і псіхологичної (інервативної) антропології, права, розслідів над кровю і ін. категоричні твердження унітаристів виглядають тільки політикуванням. В супереч запевненням проф. Шмурло, там, де його „русская" народность все „поглотила" і нічого іншого, окрім „русского", не зосталося, після 1917 р. виникли Естонська, Латвійська, Литовська, Польська і ін. республіки, а після того і в межах СССР виникли Татарська, Мордовська, Чувашська і ін. республіки. За 130 років його „русская" народність не тільки не змогла „поглотить" старої Руси, славянської України, а не змогла вичерпати для себе і її вищої культури, як матеріальної, так і духовної. Можна з певністю сказати, що „завѣт" будучим поколінням „поглотить" Прикарпатську Русь та Галицьку Русь зостанеться тільки зоологичным бажанням та імперіялистичною мрією панмосковизму, бо будучина в історії людства належить культурі й цівілізації, перейнятім наукою, мораллю та гуманністю, — вони виховують у людей національну свідомість і творять братерське єднання й співробітництво народів на місце зоологичних ідеалів. Проф. Шмурло це сам відчуває, але стара інерція пересилює його.

Натурально, що проф. Шмурло в питанні про Русь і руську народнісь заплутався і сам себе спростовує. „Єдиная русская народность" і одна історія, а в той же час „По сравненію с Приднепровьем в Суздальском крае (Московія) все иное:... люди склад понятій, характер, взаимныя отношенія князя и на-

селенія... Вечевые порядки упрочиться здесь не могли (с. 165—166). А це саме, народоправство, і є „русскою государственностью“. „Великорусское племя образовалось под сильным вліяніем финов; в образованіи малорусскаго типа участвовали, хотя слабее, тюркскія племена“ (с. 108). Життя „руського народу“ роздвоене між Європейським Заходом і Азійським Сходом, тому „русская жизнь отнюдь не цельный поток, но два теченія... в общих берегах два самостоятельных и враждебных русла, с вечным желаніем поглотить своего соперника... Європа — символ культуры, развитія, движенія; Азія — это застой и варварство. Вместе им никогда не ужиться“ (с. 110). Але школа норманистів та унітаристів, до якої належить Шмурло, хоч Азії з Європою „вместе никогда не ужиться“ и хоч у Азії „вечное желаніе поглотить своего соперника“, намагається забрати силою в Азію не тільки Европу — Україну, а і Прикарпатську Русь та Галицьку Русь, які ніколи ні на хвилину не мали нічого з Азією — Москвою. Очевидно, забрати на знищення, бо „сила вещей неумолимо тянула нас (Москвинів)... в сторону Азії... с Азіей мы остаемся... неразрывно связанными, и ныне, в XX ст., узел затянут, может быть, еще крепче, чем раньше, на заре нашей исторіи“ (с. 111). Це тому, що „русское племя“ (розуміти треба — московський нарід) творилося „среди безпрерывнаго смешенія с племенами азіатскаго происхожденія“ (с. 139), у яких „руководящее начало... — торжество грубой силы, жестокое себялюбіе и безжалостное отношеніе к постороннему“ (с. 150). Московський імперіялизм школи, до якої належить проф. Шмурло, не вважаючи на це, стремиться „довершить племенное об'единение“ і для того творить „завет будущим поколеніям“: окрім України, забрать до Москви Прикарпатську Русь та Галицьку Русь, щоб потопити їх в морі Азійської культури і знищити їх славянство. Такий програм пропагує проф. Шмурло, не вважаючи на те, що „переворот 1917 года показал, что путь предстоит нам еще далекій, что в націю мы еще не превратились и до національнаго самосознанія еще не доросли“ (с. 175). Таким чином і для Шмурло не відомо, яка то буде „русская нація“, а він тягне в неї силоміць славянську Україну і ін. народи.

В однім місці проф. Шмурло пише: „Бежали от русской (розуміти — московської) государственности: раскольники, староверы, протестующая сила казаков... безземельные... предпріимцы, купцы, промышленники“, тікали свої од своїх же культуртрегерів. На Вкраїні Українці од своїх не тікали ніколи. Унітаристи московські, плутаючи поняття про Русь і спекулюючи на цю назву в своїх політичних цілях асіміляторів та імперіялистів, не можуть не ставитися вороже до шукання правди про Русь, бо наукова правда їм не вигідна, вона свідчить про цілком іншу Русь, про інші ідеали і інші людські й міжнародні взаємовідносини.

Мимоволі пригадуються лекції французького професора Роберта, знавця славянських народів, про античність української нації, про її антропологичну і культурну відрубність від Московського народу. Він пише, що Українці належять „до адріятичної славянської групи народів та є справжніми Європейцями, тоді як Московський нарід монгольського походження“ (Le Monde Slave, son passé ... Paris, 1851, I, 57—60, 90—93). Роберт це викладав в своїх лекціях. Пригадується і другий французький учений. C. Delamarre в 1869 році з приводу російської пропаганди і політики проти Українців та Славян подав своєму урядові меморандум, в якім писав: „Cessons de réunir arbitrairement sous le nom commun de Russes les Ruthènes qui sont Slaves, aux Moscovites dont la slavité est plus que contestée. Cessons de sanctionner par notre enseignement le seul fait qui rend possidle le panslavisme moscovite, l'identité prétendue des Ruthènes et des Moscovites“.

Делямарр кликав свій уряд і Французів „покинути свавільне об'єднування під одною назвою Руськими Русинів, які є Славянами, з Москвинами, славянство яких є більш ніж сумнівне“, і взагалі відкинути все, що робить можливим московський панславизм, який ідентіфікує Українців з Москвинами. Українців він називає Ruthénes.

Найостанніша праця, написана норманистом, належить проф. П. Смірнову: „Волзький шлях і стародавні Руси“ (Київ, 1928 р.). В цій праці можна бачити всі характерні риси норманистів у їх дослідах над Русею. Тема Смірнова не нова. Ключевський навіть другий період Руської історії називав Верхнє-Волзьким, з центром в Владимирі на Клязьмі. Акад. А Шахматов веде Русь з Скандинавії на середню Волгу. Смірнов хоче довести, що там вона сиділа з VI віку і що ця Русь скандинавська й утворила Київську Русь і Росію.

В основу праці проф. Смірнова покладено працю археолога T. Arne „La Suède et l'Orient“ (Upsal, 1914) і акад. Шахматова: „Древнейшія судьбы Русскаго племени“ (Петроград, 1919, с. 44—45), який використав ту ж працю Арне. Шахматов за Арне пише, що з Скандинавії з першої половини IX в. і до кінця XI в. йшла колонізаційна хвиля на схід од Ладожського озера. Скандинави, не рвучи звязків з метрополією, промишляли розбоем і вели торг з сусідами, але через шлюби в XI в. помішалися з тубольцями Славянами та Фінами. (Арне, 29, 33). В X вікові вони появилися і біля Смоленску, в Гнєздово, а далі вийшли звідти до річок Оки та Волги, в Владимирську та Ярославську г. (Арне, 34—37, 42, 52—54, 62). Маса арабських монет, знайдених в Швеції та на Готландіп, ромовляють про торгові зносини Скандинавів Волзьким шляхом з Хозарами, Арабами і взагалі з Азією (с. 89, 90). Ті знахідки промовляють, що Швеція почала ці зносини з країною Хозарів Волзьким шляхом

з 800-х років, з IX віку (Арне, 117, 122). Цей шлях вони натрапили раніш, як Дніпровий шлях (Арне — 90, 221, 226). Шахматов міркує, що Волзький шлях відкрили не Скандинави, які були розбишаками, а купці з Болгара та Ітілю. Скандинави ж використали його і осіли на нім островами, які асімілювалися (Шахматов, „Древ. судьбы Рус. плем.“ с. 44—45). Подаючи в друк скорочену роботу, ми викинули Волзький шлях. Після публікації проф. Смірнова тепер мусимо спинитися й на цім.

Участь Скандинавів у плаванню по Волзі можлива і напевне була в деяій мірі. Але Скандинави були народом взагалі не численим і виряжалися дружинами, а не народом. Виряжатися на Захід навіть в 100—200 душ вони могли безпечно, не ховаючись, бо там зустрічали своїх же германських соплеменників, з якими могли швидко збалакатися і порозумітися. Цілком не те для Скандинавів вирядитися на Волгу, зайняту чужими, чужоплеменними і чужомовними народами Фінів, Болгар, Козар і ін., а також торговою Кельтською Русю. З ними не розбалакаєшся, не знавши їх мови, а голими руками їх не візьмеш. Тому, коли на Волзі і появлялися Скандинави, то це могли бути невеликі ватаги розбишак, без жінок і без дітей, щоб легче було нападати, ховатися, тікати. Такі ватаги на великому просторі Волзького шляху, обсаженого народами, були каплею в морі тих народів, були мало помітними і не могли мати впливу. Та й культурно Скандинави були на низькому рівені. Очевидно, там, де вони стояли, тимчасово проживали, там археологи можуть находити їх Скандинавські сліди навіть похорону. Але, це ще не доказ осідку Скандинавів. Історики, ігноруючи правничі методи розсліду, часто роблять з археологичних даних несподівані висновки. Коли в Стокгольмі знайдено фінікову кісточку, то це ще не значить, що там ростуть пальми. Коли в Парижі знайдено Японський похорон, то це ще не значить, що там було Японське населення. Фінікову кісточку міг завезти подорожній, а Японський похорон в Франції може означати тільки, що приїздили за чимсь Японці і хтось з них умер. Правник розглядає все в причинних звязках, в відносинах та взаємовідносинах: часів, місць, явищ цілей, причин, людей, предметів, умов, обставин, думок, і т. д. Цей прінціп дає можливість правдивішого вирішення і є правничим методом. На жаль, історики в більшости ігнорують його. Це найбільше помогло б в шуканні правди про Русь.

Кельти в протилежність Скандинавам були народом дуже численим і відомим цілому світу, коли про Скандинавів ще ніхто не знав і навіть не чув. Кельти-Гали вже перед Р. Хр. були відомими у Елінів, у Римлян, в Африці — у Карфагенян, в Іспанії, в Малій Азії, в цілій Європі. З Греками вони сусідували в Малій Азії, в Фракії, в Галії, де у Греків по Середземному морю було багато колоній, між якими — Офіуса, Ольвія, Ге-

раклея. Такі ж колонії Офіусу, Ольвію, Гераклею Греки мали по Чорному морю на Українськім побережжі. Це речевий свідок звязків плавбою, в якій з Греками брали участь і Кельти, особливо найближчі їх сусіди Русини, Руси. В Малій Азії Кельти, по грецькі Галати, мали м. Прусу, яке потім кинули, просунувшись далі на схід. Кельти-Гали звоювали північ Італії і там змішалися з Етрусками. Це покручі, яких Кельти звали Влахами, по славянські Волохи, Волхва, Валахи. Назва ця поширилася потім на всю Італію, тому і тепер у Славян Італійці називаються Волохами. Тому і населення нинішньої Руминії з римських поселенців, що змішалися з тубольцями, зветься Волохами, Валахами, а їх країна Валахією. У Римлян Італійські Волохи називалися Галами Цізальпійськими, а їх країна — Галією Цізальпійською. У Київського літописьця Волохи — це Італійці. Кельти були союзниками Карфагенян в війні їх проти Римлян. Кельти, виселившись з Галії, жили в Реції, в Норіку, в нинішніх Чехії та Словакії, ширилися в Галичину, яка од них і назву Галичини має, та по Придунайщині на Схід аж до Чорного моря і далі до Азовського моря. Тому тут знаходимо багато географичних свідків кельтського проживання, як напр., р. Олта, Ізар, Дан-увій або м. Сінгідун, два міста Новіодун на Дунаї і ін. Кельтська кінцівка на donum, dun = town — означає: горб, вишеня, город. Кельти-Гали займали область і в Фракії аж до Чорного моря. Страбон (63—22 р.) пише, що в його часи Гет Веревіст, спустошуючи Фракію, от Дунаю аж до Македонії та Ілірії, зруйнував область Кельтів, які через це змішалися з Фракійцями та Ілірійцями (Геогр., кн. VII, гл. 3, § 11). Він же пише, що от Дунаю до Дніпра стояли римські гарнізони (кн. VI, 4, § 2). В римському війську було багато Кельтів. В Фракії знайдено монети Кельтів-Арвернів (Ренан). Страбон пише також, що для вступаючого в Каспійське море між Доном та цим морем вправо жили Сармати, вліво Скифи, а в сусідстві з ними народи, які звалися у Греків Скифами і Кельтоскифами (кн. XI, голова VI). На середнім Дніпрі сиділи Кельти Амадоки. Це вже Кельти на Вкраїні. Про Кельтів-Русь на Вкраїні Греки в IX вікові писали, як про нарід, який „всім відомий“, „як то всі знають“. Про Скандинавів так не писали, називали їх Шведами (Суеос), а Русь Шведами, як і Шведів Русю ніколи не називали. Навпаки, як ми вже подали, Греки називали Русь „ґенос кельтікон“, родом Кельти, народ кельтський, а в X вікові Логофет називав їх і Франками родом, народом з Франків, Французами, бо в X вікові в Франції Кельти називалися Франками, Французами і других Франків уже ніде не було. Шведи ходили на службу в Русь, наймалися в руські дружини, а Русинами не були.

Кельтська Русь, яка бувала в Козарськім Ітілі для торгу і на службі, яка була на стільки пославяненою, що Араби змішу-

вали її з Славянами, яка по річці Дону піднімалася з свого порту Росіа або casale de Ruthenis (село, місто Русинів) вгору, щоб потім перетягтися волоком човнами в річку Волгу, яка звідси то піднімалася по Волзі далі вгору, то спускалася вниз по течії Волги в Ітіль, де зустрічалася з найріжноманітнішими купцями, що вели торг і по Волзькому шляху, розуміється, добре знала і Волзький торг, і Волзький шлях, а бувши сама торговою та мавши по Волзі звязки з пануючими на ній Козарами та Булгарами, очевидно, могла по ній вільно плавати і заводити свої торгові станції, пункти, міста. Тому про Кельтів-Русь згадують і арабські письменники, а про Скандинавів ні. Було б просто неймовірним, щоб Кельти-Руси, які вже з часів Христа ходили й плавали з нинішньої Франції в Африку, в Малу Азію, в Персію, в Придунайщину, в Фракію, в Причорноморщину та знали ті краї і Волзький шлях раніш Скандинавів, щоб вони не поцікавилися та не використали для себе Волзького шляху. Ми на підставі хронології історичних звісток про Русь в Сурожі та Амастрі думаємо, що Русь мала сталий осідок коло Азовського моря, коло Дону, в Тмутаракані вже в VIII вікові. Але не виключено, що Кельти Русини частинно перейшли туди в VI—VII віках, потім підбавлялися хвилями переселень з Придунайщини, а може і Галатами з Малої Азії, доки число їх виросло так, що арабські письменники стали писати про них, як про нарід великий. Домішка з Малої Азії Галатів не є виключеною, як і домішка Кельтів з Фракії та Македонії, що там тоді ще заціліли. Пригадаймо, що сталося з Печенігами в Малій Азії, коли вони там зустрілися з Сельджуками. В половині XI в. Печенігів було повно на правому боці Дунаю, починаючи од Дерстра (кельтського Дуростора) аж до Чорного моря. В 1049 році Візант. імп. Константин Мономах, щоб спекатися та використати їх хоч трохи, намовив кільки орд на чолі з Сульгу, Селте, Карамою та Каталимом у похід в Малу Азію проти Сельджуків. Коли їх туди переправили на суднах, то вони побачили по мові, що Сельджуки їх племени, а тому повернули назад. Суден на переправу вже не було. Тоді Каталим кинувся на коні вплав, а за ним орди і всі перепливли через Босфор назад. Русь яка ходила на Амастру, могла там в Малій Азії спіткатися з Галатами, такими ж Кельтами, як і вона. До неї могли пристати соплеменники з Галатів, між якими були і християне ще з часів ап. Павла. Те, що св. Кирило в 858 році зустрів Русів християн, а у одного з них і Євангеліє та Псалтир „рушкими“ словеси, русинською мовою, показує, що Русь тоді була вже пославяненою і що між Русю були християне. Скандинави в ті часи були всі язичниками.

Очевидно що Русь в Тмутаракані була організованою. Инакше, вона не могла б робити таких походів, як на Сурож або на Амастру, та ще великим військом. Була вона такою численою,

що ходила на службу і до інших. Знаємо з літопису і од грецьких хронікарів, що Руси було багато на службі у Греків. Аль Масуді (половина X віку) пише, що з „Русів і Славян складається військо царя Хозарського і його служба“ („Жерела“, М. Грушевського, с. 50). Русь, яка служила у Хозарського кагана, звала його каганом. Прийшовши додому, ці Русини по звичці з Ітілю звали і свого князя каганом, коганом. Отсе і є той „Руський каганат“, яким цікавляться учені. Він мав своїм осередком Тмутаракань, в яку Київський князь Ігорь в 941 році вернувся з походу на Царгород, з якої кн. Мстислав Тмутараканський ходив походом на Черниговщину та Київщину, в якій Руські князі ізгої з Київщини та Черниговщини шукали собі притулку та підпори, як дома. Проф. Пархоменко став на цілком правдивий історичний шлях Руси. Ця Приазовська Русь торгувала і по Чорному морю, яке, як і Азовське море, навіть звалося через гегемонію на нім Руси Руським морем, і по Волзі, в яку ходила Донським шляхом. Візьмім ґеографичну карту і ходімо цим шляхом.

Коло гирла Дону був порт, який звався Руським селом, портом переправою, по грецьки Росіа (Ῥωσία), у романських народів Casale de Ruthenis. Про це ми вже казали, вказавши документи 1169 і 1253 р. Руським його звуть і арабські письменники (Едрізі — див. у Грушевського „Історія Укр.-Руси“, т. I, 1898, с. 378—379). Rutheni — це Кельти, Гали і назва кельтська.

Річка Сіліс стала у Греків зватися Танаїс. Євстафій (XII в.) в „Коментаріях до землеопису Діониса“ (II в.) догадується, що це Греки переїменували од тихої течії (Τεταμένως — тихо, ростягнено). Танаїсом і Танаїдом вона звалася у Греків уже за кілька сот років перед Р. Хр. Напр. у Геродота (коло 484—425 р. перед Хр.), в його Історії (кн. IV, гол. 20, 47, 57 і ін.). Сусідня річка з Танаїдом у його Іпакір, Гіпакір — це, мабуть, Кальміус. Як ми вже казали, Кальміус кельтська назва (див. стор. 59). Кальміус, як і Дон, тече в Азовське море, що звалося у Греків Маіотіс, а у Арабів вимовлялося Найтас. Танаїс став зватися у Руси Дон, Рута — обидві назви кельтські. З Рута — Руська, Рус, Рос річка (див. стор. 58, 59, 50, 51, 60, 62—64). У Славян, Булгар, Козар, Арабів кельтське рут, рута, рус, рос, як чуже для них слово, легко перетворилося у власне імя Рута, як з кельтського дан, дон стала назва тієї ж річки Дон.

Аль Масуді в 944—948 роках писав: „В верхів'ї Хозарської річки (Волги) є протока, сполучена з протокою моря Найтас, а то є море Руське, бо окрім їх (Русів) ніхто по ньому не плаває, а вони (Руси) живуть на одному з берегів його. То є великий нарід,... між ними є купці, що мають зносини з краєм Булгар. („Жерела“, с. 50). Найтас — це Маіотіс, Азовське море — Руси живуть на його березі, володіють ним і воно є Руське. Тому і річка Дон є Руська річка. Тому і

Чорне море звалося Руським. Вирядившись з порту Росіа, з Руського порту, з порту de Ruthenis вгору по річці Дону, Руті, Рус, Рос, кельтська Русь піднімалася вгору до тих притоків р. Дону, по яких, як це каже і Аль Масуді, переходила в р. Волгу. Це було приблизно проти Царицина на Волзі. Такими притоками Дону були: Карповка, що верхів'ям своїм коло Бекетова майже підходить до Волги, Талова та Тишанка, нарешті р. Іловля з її притоками коло Камишину та Николаєвки, де цілковите зближення з Волгою. Як р. Дон так і р. Волга мала там свої притоки і цим себе зближували. Тут треба було перетягти човни волоком кілометрів 3-4-5, що б з Дону опинитися у Волзі, в Хозарській річці. Далі по р. Волзі, Ра, Атель Русини спускалися в Козарську столицю Ітіль, Атель. Назад піднімалися вгору по Волзі, перетягали човни волоком в р. Дон, Руту, спускалися по Дону в Руський порт. Очевидно, що в місті Ітіль, коли туди приїздили Русини, спускаючись по течії за водою, або від'їздили з Ітілю, піднімаючись проти течії вгору по Волзі, була уява, що земля Руси десь вгорі по Волзі і що річка Рута, Рус, Рос, Дін, по якій вони пливуть в Ітіль по Волзі, десь вливається в Хозарську річку Атель (Ітіль) і є частиною Волги, а річка Волга тече од Руси. При стані тодішнього ґеографичного знання це вносило велику плутанину в уяву й описи арабських письменників, як про Русь, так і про річки Волгу (Ра, Атель, Ітіль) та Дон, Руту. Розпитування у Русинів та Славян не могли дати арабським письменникам повної ясности хоч би вже через ріжноманітність бесідників.

Та самісінька Русь оттак перетягала свої човни і коло Дніпрових порогів. Ця важка процедура перетягання човнів в обход Дніпрових порогів добре описана в X вікові Константином Порфірогенетом. Тому то і подані ним руські назви порогів є кельтськими, бо Русь була Кельтами. Скандинавських назв порогів не існує: хто бере ті назви на філологичні диби, у того вони кричать і по голандськи, і по славянськи, і по угорськи, і по скандинавськи. А просто, без диб, ті назви кельтські, як кельтські назви: Дан-апер (Дніпер) і його притоки Олта, Алта, Самара, Орель, Олтава, Олтва.

Од переволоки з Дону у Волгу Русини мали плавбу не тілько вниз по Волзі, а і вгору. Туди вони везли не тілько свій крам, а і той, що придбали в Ітілі. Так і в Ітіль вони возили не тілько свій крам, а і той, що придбали од народів у горі Волги та її притоків. Ось через що по краму можна сказати тілько, од кого й кому Русь возила крам, з ким торгувала, а не можна по цій прикметі сказати, де саме вона мала свій постійний осідок. В Ітіль вона привозила не тілько Приазовський крам, що здобувала там, а і крам з Ками, Оки, Волги, з Ростова, з Новгородського краю.

Од переволоки вгору по Волзі Русини мали торговий пункт

з природою укріпленим місцем, який зветься містом Саратов. Що це за назва? Ми не знаємо, але зовсім можливо, що це кельтська назва. Далі побачимо, що в Галії Бельгійській у Кельтів річка називалася Сара, Сар, Сарре. У Кельтів попадаються і назви міст по річках, як, напр., Самарабріва. А що до кінцівки в Саратов — „тов", „тоф", то маємо кельтське town з dunum, dun, tun — гора, вишина, город. Про перехід U в O і O в U ми вже казали (ст. 58, 59, 62—64). Дійсно, Саратов на вишині.

Завважмо, що з Novio-d-unum — Civitas Novio-t-unensis (Іордан). У всякому разі назва Саратов не має нічого спільного з скандинавським, а з кельтським має.

Ідемо по Волзі вгору далі і маємо річку Самара і місто Самара. У Кельтів в Галії те ж маємо річку Самара, нині Сомм, що вливається в Ламанш, а місто коло неї, одмічене і Ю. Цезарем, Самара-бріва. Кельтська кінцівка — бріва — означає: міст, переїзд через річку, переправа. Маємо річку Самара і притоку Дніпра, а коло гирла її м. Катеринослав. Таким чином, маємо річку: Самару в Галії, Самару, що вливається в Дніпро, і Самару, що вливається у Волгу. Всі три Самари течуть зі Сходу на Захід. Коло Кельтської Самари місто Самарабріва, а коло Волзької місто Самара. Назва Самара кельтська, про неї згадано вже у Цезаря кілько разів. Аналогія в псіхологичних процесах творчости відограє велику ролю. Тому звертає на себе увагу і те, що всі три Самари течуть зі сходу на захід. Вище Казані з півдня у Волгу впадає річка Сура. В Дніпро нижче Катеринославу біля порогів, те-ж впадає Сура. Там, де р. Самара впадає у Волгу, з другого боку у Волгу впадає річка Уза, яка тече зі заходу на схід. Так само з заходу на схід тече і вливається в оз. Ільмерь, на південь од Новгороду, те-ж річка Уза, коло якої місто Руса. Так само маємо р. Узу і в Англії, де жили Кельти (див. стор. 57). Вона те ж тече з заходу на схід і в неї там вливається р. Дон, Дан. Далі на захід по Волзі м. Ярослав, а на південь од його озеро, яке протокою сполучається з Волгою, і коло того озера місто Ростов, про кельтське похождення його назви ми вже вказали (див. с. 43). На південь од Ростова — м. Переяслав, а на захід — м. Прилуки: на Вкраїні теж уже в княжі часи були Переяслав і Прилуки. Низче м. Ростова річка Сарра, Сара, а коло неї Городець. Тут Савел'єв та Уваров зробили археологичні розкопки і, як пише Смірнов, прийшли до висновку, що „у Сарському Городці колись то жили Мерь та Нормани" (стр. 21). Але річку Сарру (Sarre) маємо і в Кельтів, в Бельгійській Галії, в Ельзасі. По фр. Ельзас — Alsace, походить од латино-кельтського Ill-sass, Ellssas, що означає: країна острову (ill — остров, див. про Ельзас в словн. Petit Larousse, 1924, Париж, с. 1120). В Галії Сарра (Sarre) вливається в р. Мозель. В тій же частині Галії у Кельтів є також річка Isar, Isara, I-Зар, I-Сар, або Зар, Сар,

що вливається в р. Сену. На захід од Ростова йде Новгородська земля, де, як ми вже вказали, повно кельтських назв. Маємо Галич, Русу, Новгород з кельтського Новіодун. На Вкраїні маємо Галич, Галичане, Русини, Русь і кілько Новгородів. В Галії, нині Франції, маємо Галів, яких Київський літопис називає Галичанами (Іпат. с. 4), Рутенів, Русинів, яких той же літописець називає Русь (Іпат. с. 4), Роус, Рус, і аж пять Новіодунів, в перекладі — Новгородів! Ця трійця однакових назв в трьох ріжних місцях свідчить, що для них був один автор, а як всі ці назви кельтські, то і автором їх були Кельти, як в Новгородщині, так і на Вкраїні, так і в Галії, нині Франції. Все це назви історично кельтські. Таким чином, маємо по Волзькому шляху низку кельтських назв, які пішли од кельтської Руси. Русь занесла їх туди з півдня та з Київа. То назви не скандинавські і на Волзі назв скандинавських ми не маємо. Похорон трупоспаленням, визнаний Уваровим та Савел'євим за скандинавський, не був неодмінно скандинавським. Трупоспалення було поширене і дуже урочисто справлялося у Галів, у Кельтів (див. с. 37). Кельти палили з півнем. Таким був похорон Руса в Ітілі, описаний Фадланом в 922 р., похорон Русинів кн. Київським Святославом в 971 р., описаний Л. Діяконом. Півень — це кельтське, гальське, а ніяк не скандинавське. Маємо підстави думати, що на Волзькому шляху торгувала, плавала і мала свої сталі осідки кельтська Русь, що прийшла в Тмутаракань з Придунайщини. Тому то Київських князів і тягло на Дунай, на Дін, на Волгу. Але ніколи не тягло в Скандинавію. Ці князі, беручи на службу чужинців, брали в дружину і скандинавів. Але панували Кельти, а не скандинави, які в них служили.

Розуміється, Скандинави не творили б кельтських назв. Шахматов, одначе, гадає, що Русь IX віку була Скандинавами. Він пише: „В Итилѣ, как видно из сообщенія Аль Бекри, знали, что Волга течет в сторону Хозар из страны Русов — это может служить лишним указаніем, гдѣ искать древнѣйшую Русь" (Шахм., ціт. пр., с. 55-56). Аль Бекрі датується 1040—1094 р., XI віком. Ця посилка є непорозумінням. „З краю Русів" — це така ж ілюзія, як сонце „сходить і заходить". Ми вже описали, як і чому це в Ітілі думали, наче р. Дон є частиною Волги, і як це виходило, наче Волга тече з краю Руси. З цієї помилки в арабських письменників безліч й інших помилок в залежности од неї. Норманисти-ж приймають, що дійсно сонце „сходить і заходить". Шахматов порадив використати арабсько-перських письменників, проф. Смірнов послухав поради, але махнув рукою на інших письменників — грецьких та латинських, додав до того своїх помилок і, продовжуючи одстоювати Скандинавське походження Руси, на підставі фантастичних даних проголосив Русь з Скандинавії на Волзі вже з VI віку, творення нею Волзького каганату і потім заснування нею ж Київської держави.

Русь ця була у його десь коло Оки та Ками. Плутаних арабських звісток він не тілько не розплутує, а ще й сам вносить в них і в літопис свою плутанину, аби підпорядкувати все тенденції. Тому, напр., подавши з Логофета міф про Роса, він не подав того, що Логофет називав Русів „народом з Франків", якими в X в. вважалися колишні Гали, Кельти (Смірнов, с. 226 і 144). Не згадав він і Кедрина та Скіліци, які писали, що Київська Русь „нарід кельтський". Не навів і того місця з Масуді, в якім він пише, що Русь живе на березі Азовського моря і звідти по Дону протоками їздить у Волгу, Подану ним же цітату з Константина Порфірогенета (905—959 р.) він витлумачив для іншої цили і зробив це анахронистично, тоді як тут ясно вказано Донський торговий шлях Руси. Константин Порфірогенет пише: „На північ од Меотійського (Азовського) моря є річка Дон, з якої Роси вирушують у Чорну Болгар, Хозари та Сірію" (с. 190). Ясно, що це описаний нами шлях: вгору по Дону, переволока і в Волгу. Це у Порфірогенета те саме, що у Масуді.

Історію „Росії" проф. Смірнов хоче починати не з 862 р., а з VI віку, і не з Новгороду та Київа, а з Волги, од Оки та Ками, де корінні маси населення Фіни. Його цікавить сформовання „великоруської народности", а не Фіни. Ця народність у його склалася „з двох етничних елементів", що „злилися" в один, з чого і вийшла „окрема руська народність". Ці два елементи у його — Скандинавська Русь та зайшлі пізніше Славяне. Але культура у них „складна скандинавсько-фінсько-славянська культура", яка зветься „руською культурою" (с. 6, 223). Виходить, уже не два, а три етничні елементи, з яких основний числом і тубільністю — Фіни. Як сформувалася з цих трьох елементів „великоруська" народність, автор не виясню́є, але це у його „великоруська" народність. Розігнана з Волги, вона прийшла в Київ і утворила нову державу з Волзького руського каганату. Цим Смірнов, не кажучи цього, хоче підновити твердження Погодина та Соболевського, що до XIV віку в Київщині населення було великоруським, яке потім ніби то вимандрувало звідти на північ в Московщину. Та ще так дивовижно, що нічого не занесло з собою Київського, а в Київі нічого не зоставило великоруського.

Свої твердження про Волзьку Русь VI віку Смірнов засновує на Хозарсько-Перській легенді про розселення народів, складеній в IX—X в., та на „церковній історії" 555 року, з додатками. Отже, про легенду він сам пише: „ми ні однісінької хвилини не надаємо їй значіння поважного історичного джерела" (с. 90). На що ж тоді возитися з нею! В ній, між іншим, сказано, що Рус „після довгих мандрівок" прийшов до брата Хозара і попрохав місця для осідку. Цей дав йому „теплу землю", Рус поселився на ній і установив суд (с. 84—90). Довга мандрівка була у кельтської Руси, а у скандинавської її й бути

не могло. Тепла земля осідку Руси — це у всякому разі не Ока та Кама. Смірнов добачає в легенді деякі події VI в. Але писавши легенду в IX вікові, можна було в неї включити події і I віку. Включено ж в „Слово о полку Ігоревім“ 1187 року події за 390 рік про Буса та Готів. Що до „церковної історії“ 555 р., то в ній про Русь немає нічого. Смірнов сам так поцінував її: „кожна з окрема ця звістка викликає законний сумнів і немає в науці кредиту“ (с. 91—92). В цій історії між такими народами, як амазонки з одною жіночою грудиною, песиголовці з собачою вдачею, карлики і ін. названо великанів Гросрос. В них Смірнов хоче бачити Росів, Русь! Гросрос така ж фантазія, як і амазонки, песиголовці... Карлики малі для амазонок, песиголовці злі. Автор легенди і вигадав ще добродушних, миролюбивих, безоружних великанів Гросрос, які фізично підходили б до амазонок і були б у них в послусі. Гросрос і амазонки сусідують. З наказу амазонок Гросрос один місяць на рік служать їм за чоловіків для продовження роду (с. 92—95). Тут випадкова созвучність казкового імени Гросрос з назвою народу Рос, яку Смірнов трактує серйозно, хоч сам же визнає це „теревенями“ (с. 93). Та й основна назва не Рос, а Рус, Русин, Русини. Руси і сами себе звуть Русь, Руси, Русин, Рус, Руський, і так їх називають всі Західно-Європейські народи, взагалі всі народи римських звязків. Рос — це тільки у греків в їх вимові, або хто од них перейняв. Значить, і виходити треба од Рус, а не од Рос, яке утворилося з Рус. В договорах Олега, Ігоря з Греками і в літопису Роусь, Русь, руський.

Виводити назву Русею од Гросрос і т. ін. созвучій також не серйозно, як з записаної в 1652 році арабом Павлом Алепським в Москві легенди, що назва Росії пішла вже з першого віку од того, що апостол Андрій, подорожуючи в Новгород, парився в лазні і кричав од спеки: „гід — росса“ — парко!

Взагалі після рецензії проф. В. Пархоменка цю працю можна було б поминути („Україна“, Науковий журнал українознавства. Вид. Всеукраїнської Академії Наук, 1929 р., Січень — Лютий, стр. 94—95). Ми не будемо повторювати написаного Пархоменком, цілком прилучаючись до його, тільки вважаємо потрібним зробити додаткові зауваження, з яких видно було б, як автор-норманист поводиться з літописом для своєї тенденції, хоч сам же кинув докір, що інші „в словах літописця чули не те, що він казав, а те, що проказувала наперед засвоєна теорія, дарма, що для цього довелося буквально перевертати догори ногами найясніші уяви літописця“ (с. 38). В цім дуже грішний і Смірнов, як і інші норманисти.

У літопису маємо такий текст:

„В Афетові же части седять Р у с ь, Ч у д ь и вси языци: Меря, Мурома, Весь, Мордва, Заволочськая Чудь, Пермь, Печера, Ямь, Угра, Литва, Зимгола, Корсь, Летгола, Либь; Л я х о-

ве же и Пруси, Чудь пресідять к морю Варяжьскому; по сему же морю седять Варязі сімо ко востоку до преділа Симова; по тому же морю сідять к западу до землі Агнянськи и до Волошски, Афетово бо и то коліно, Варязи: Свеи, Урмане, Готе, Русь, Агняне, Галичане, Волхва, Римляне, Німци, Корлязи, Венедици, Фрягове и прочии ти же присідять от запада к полуденью и сосідяться с племенем Хамовым" (Лаврент. сп. літ., Истор. Археогр. Ком. Ак. Наук, Ленинград, 1926).

Смірнов розбив цей текст на шматки і розкидав по книжці, але покалічивши все для тенденції.

Знаків розділових в літопису немає. Їх треба розставити відповідно тому, що хотів сказати літописець, як він те розумів. А Смірнов зробив так, щоб виходила не літописцева, а його власна думка. Тому в двох місцях, напр., він цітує текст літопису так: „Афетово бо і то коліно: Варязи — Свеи, Урмане, Готе, Русь, Англяне, Галичане, Волхва, Римляне, Немци, Корлязи, Вендици, Фрягове и прочии" — далі обриває (стр. 57, 73). В початку він не подав: „по тому же морю сідять" і т. д., а в кінці не подав: „тиже присідять... и сосідяться с племенем Хамовим", чим цілком покалічив дійсний змисл слов літопису. Це все зроблено для того, щоб Варягами зробити наче б то по літопису тільки Шведів. Ради цього, в супереч істині, поставлено і дві крапки після „коліно", перед „Варяги", а не після „Варяги", як того треба по змісту тексту і розумінню літописця. Для того ж Смірнов зробив і сполучення „Варяги" та "Свеи" знаком „—" в одноцілість, аби вийшло „Варязи — Свеи". Літописець цього не писав і не думав. Для його Варяги — це не тільки Шведи, а і всі чужі Західно-Европ. народи, в тім числі: Русь, Шведи, Нормани, Англичане, Готи (Лавр. с. 18, 19). Так і в переліковi народів по Варязькому морю, які Варяги, бо по них і море Варязьке (Лавр. с. 3. 4). Так в часи літописця це розуміли і інші, тому в договорі Новгородців з Німцями 1195 року Варягами названо Готів, Німців і „весь латинський язик". Смірнов же самовільно виключив Норманів, Англичан, Готів з Варягів, аби виставити Варягами тільки Шведів, і для того препарував текст літопису. Ясно, що дві крапки треба поставити після „Варязі:", бо далі йде перечислення народів, що належать до Варягів. Але Смірнову потрібна монополія Шведів на варязтво, тому він, по його ж виразу, „перевернув догори ногами" слова і думку літописця. Для того в початку не подав і речевника „сідять", а підміняв його в підрозумінні словом „суть", чим цілком покалічив змисл. Але, коли йому треба, щоб цей самий текст літопису заговорив йому ще інакше свідоцтво, то він його цітує ще інак, а саме: „Афетово бо коліно і то: Варязи, Свеи, Урмане, Готи, Русь; Агляне, Галичане, Волохове"... (с. 43). Після „Варязі" поставив протинку, яка відділяє од слова „Свеи", а сполучного знаку „—" вже не-

має, за те далі появилася, замісць колишньої протинки, крапка і протинка після „Русь“! Попереду треба було, щоб Варягами вважалися тільки Шведи, тоді цітувалося „Варязи-Севи“ (с. 57, 73), а потім треба стало, щоб „Варяги — це Шведи, Норвезці, з Данцями, Голандці й Русь“, тоді знак „—“ раптом зник і на його місці виріс уже знак „ , “. Так літописне свідоцтво автор перетворює в лжесвідоцтво на користь норманизму.

Так і в інтерпретаціях. В поданій нами виписці з літопису стоїть в початку: „... Русь, Чудь и вси языци: Меря, Мурома, Весь“ і т. д. Смірнову треба вказівку на Русь однести хронологично на часи до переселення Славян. Тому він каже, що тут не згадано Славян, а тілько Русь, з тої причини, що Славян тоді ще не було, тому ця Русь в гурті з Фінами була ще до приходу Славян.

Справді ж, далі зараз же і там же згадано і за Славян: „Ляхове же“ і т. д. Значить, Славяне в ті часи вже прийшли, коли їх названо, і казати, що Русь була раніш за Славян, не можна. У виразі: „Русь, Чудь и вси языци“ згадано і за Славян, бо це вже за часи літописця, коли назва Русею відносилася і до Славян, які набрали собі імя Руси. Подана нами з літопису повна цітата писана одною особою і одночасно вся, але відомости в ній з ріжних джерел: те, що відноситься до Західної Европи, літописець взяв з грецьких та латинських джерел, а для перечислення східно-північних народів літописець не мав інших джерел, окрім свого власного знання й спостереження. Звідси у його і звістка про дві ґеографично ріжні Руси, з яких кожна в комбінації з цілком іншими народами: одна з Славянами, Чудю, Мерю, а друга з Англичанами, Галами, Волохами, Німцями і ін. народами Західної Европи. (Див. стор. 14—20). В початку в поданій нами цітаті: „... Русь, Чудь и вси языци... к морю Варяжьскому“ — це власне свідоцтво самого літописця, а далі: „по тому же морю седять к западу до землі Агнянськи... Готе, Русь, Агняне, Галичане, Волохове... и сосідяться з племенем Хамовим“ — це літописець подав на підставі грецьких і латинських джерел. Відомости, подані од себе („... Русь, Чудь и вси языци...“), були сучасними літописцеві, тому відносяться до XI—XII віків, а не до VI віку, як цього хочеться Смірнову. В XI—XII віках, коли складався літопис, Русь в Києві уже була своя і не звалася Варягами. В цітаті „Русь, Чудь...“ — Русь — це і Славяне, які вже придбали собі назву Русю, Руси, Русини. Досить прочитати договір Новгороду з Німцями 1195 року: тут Німці, Готи, Латинський язик — це Варяги, їх названо „Варяги“, а Русь — це Новгородці, Славяне. Тому, що Русь в тім договорі Славяне, Новгородців у договорі більш Славянами не називають, цієї назви не вжито, а названо Новгородців просто „Русь“ (статі 1, 9, 10). До речі, тут же в ст. 2 знайдемо пояснення і до літописного виразу „за море“, „посел за море“ до

Варягів — це і до Німців і до Готів, і до Латинського язику взагалі. Це момент, коли назва Русею стала поширюватися на Кривичів і на Новгородців.

Цим цілком повалюється тенденційна побудова Смірнова що до Руси в гурті з Фінами коло оз. Ільмерь, Волги, Ками, Оки раніш появи Славян. В поданій цітаті, де згадка про Русь, Чудь, Мерь і ін., маємо відомости XI—XII віків і Русю названо й Славян, бо в ті часи „находници" Руси вже змішалися з Славянами і стали антропологичною цілістю, єдністю, з ними.

Вираз „ко востоку до преділа Симова" вказує не межу, а напрям. „Преділ", як і „жребій" — не межа, а то, що „преділено" богом нащадкам Симовим. Вони кочували, меж їх певно ніхто і знати не міг, коли б розселення синів Ноя навіть не було вигадкою, фантазією. Тому, „до преділа Симова" має те ж значіння, як і „ко востоку", „к полуденью". В мові літопису „до Рима" і „к Царгороду" значіння „До" і „К" показує напрям. Це потвержується і кінцем цітати „сосідяться с племенем Хамовим", то б то перечислені Варязькі народи ширяться до сусідства з Африканськими народами.

Щоб не пустити Русь з Прибалтики, Смірнов твердить, наче-б то літопис вказав, що Русь ішла не далі, як до Франції. Для цього Смірнов переробив Волохів на Французів і пише: „під землею Волоською можна розуміти тілько Францію і в жадному разі не Італію" (с. 41). Але Волохи-ж не Французи, а північні Італійці. В поданій нами цітаті Французів названо Галичанами, Галами. Смірнов зігнорував це. Літописні Галичане коло Варязького моря — це Гали, Французи. А Волохи, яких літопис назвав там же в тім же перечислені народів: „Русь, Агняне, Галичане, Волхва, Римляне, Німці", в сусідстві з Галичанами (Галами, Французами) — це північні Італійці. З ними син Карла Великого Пипин в 791, а потім в 795 р. ходив з північної Італії в Панонію проти Аварів. По італійцях і частина нинішньої Руминії назвалася Валахією, а населення Волохами. Навіть такий ясний текст літопису автор для тенденції „перевернув". Для тої ж ціли він свавільно поставив у поданій ним цітаті крапку з протинкою (;) після Русь, перед Агляне, щоб написати: „Тут поняття „Варяги" в жадному разі не може йти далі от „Руси", бо тілько до землі Аглянської сидять Варяги" (с. 43). Але, в супереч цій інтерпретації, літописець і Англичан називає Варягами (Іпат., стр. 15, Лавр. с. 18-19), тому і в землі Англянській Варяги. По літопису, море, коло якого сидять Англичане, Німці, Готи, Галичане, Волхва і ін., є морем Варяжським, а це тому, що ті народи, в тім числі і Англичане та Волохи, для Киянина Варяги, бо то Західно-Европейські чужинці. Так по назві народу море „Руське", „Козарське", озеро „Ільмер", море „Німецьке". Смірнов поклав текст літопису на Прокрустове ложе своєї тенденції та й пише після цього: „Літописець твер-

дить, що на Заході Варяги живуть од берегів Балтийського моря до землі Англичан (Агнянськи) і Волоської, а не в самих цих землях“ (с. 42), тоді як в дійсности це він сам твердить, а не літописець. „До землі Аглянської — це напрям, включаючи і землю Англян. От, „и сусідяться с племенем Хамовим“ — це ясно, що племя Хамове не є Варягами і що Варяги з племенем Хамовим тільки сусідують, а ріжноплеменні — одні Афетови, другі Хамови. В Афетовім коліні одні для літописця свої, а другі чужинці, варяги.

Оттак проф. Смірнов приносить в жертву тенденції і літописний переказ про призвання Руси, надаючи йому вигляд, наче б то Волзька „Русь-Скандинави“ втікла з Волзького каганату, а тоді її покликали назад. Цим втікачем, розуміється, могла бути і Кельтська Русь, але у Смірнова це Скандинави, а більш ніхто.

Текст літопису по Лавр. сп. такий:

859 р. Имаху дань Варязи из заморья на Чуди и на Словѣнах на Мери и на Всѣх [Весь] и на Кривичѣх, а Козари имаху на Полянѣх и на Сѣверѣх и на Вятичѣх...

860 та 861 без запису.

862. Изгнаша Варяги за море и не даша им дани и почаша сами в собѣ володѣти и не бѣ в них правды и вста род на род быша в них усобицѣ и воевати почаша сами на ся. И рѣша сами в себѣ поищем собѣ князя иже бы володѣл нами и судил по праву. И идоша за море к Варягом к Руси сице бо тіи звахуся Варязи Русь яко се друзии зовутся Свее друзии же Урмане Англяне друзіи Готе тако и си. Рѣша Руси Чюдь и Словѣни и Кривичи и Вси земля наша велика и обилна... поидѣте княжить... И избрашася 3 братья с роды своими и пояша по собѣ всю Русь и придоша.

В списках Суздальс. та Троїц. стоїть „Рѣша Русь“, а в списк. Академич. та Радзивиловс. стоїть „Рѣша Руси“, сказали Русі. В Іпат. сп. літопису стоїть: „Ркоша Русь Чюдь Словенѣ Кривичи и Вся“... Редакція пілком інша: стоїть Русь, а не Русі, і немає сполучників „и“. Де ж правдивий запис? Як треба: Русь чи Русі? Рекоша Рус чи Рекоша Русі?

Постараймося розкрити змисл тексту методами, виробленими для інтерпретації документів юридичними наукою і практикою.

В запису 859 р. сказано, що Варяги з заморря брали данину з Чуді, Словен, Мері, Весі, Кривичів. 860 і 861 роки пропущені. Треба думати, що данники покірно платили Варягам ще в ці два роки і все було тихо. 862 рік починається з запису: „Изгнаша Варяги за море и не даша им дани“. Натурально, що вигнанння було бунтом проти Варягів, коли вони прийшли за даниною. Хто ж це забунтував, не виплатив данини і прогнав? А ті, хто платив: Чудь, Словени, Мерь, Весь, Кривичі. Вони повстали, зреклися платити і прогнали Варягів, які вимагали данини. У кого ж настало безладдя? А в тих, хто прогнав, бо прогнані

не зоставили данників у покої, бажаючи відновити своє панування, а повстанці не могли сами організувати одсіч і мали нужду в допомозі. Хто ж послав за поміччю по других Варягів, по Русь, проти перших Варягів? А ті, хто прогнав і у кого з цього виникли трудноці. Виходить, що послали до Русі і звернулися до Русі з річчю: Чудь, Словени, Кривичі, Весь, як і сказано в літопису. Чудю звалася і Мерь — її з цієї причини можна було і не назвати. Руси тут не було і бути не могло, до Руси і посольство було виряжено. Це легенда, але і в легенді мусить бути певна логика, належна розумові, який і легенду творить. До Русі прийшли і до Русі звернулися з промовою ті, що прогнали Варягів-насильників: Чудь, Словени, Кривичі, Весь. Таким чином, треба читати „Рѣша Русі", а не „Русь". Русь в компанії з повстанцями не була. Таке читання потвержується і тим, що після „Русі" немає „и" перед „Чудь", як стоїть перед Словіне, Кривичі, Весь. Звернулися з промовою до Русі „Чудь и Словіне и Кривичи и Вси". Як би зверталася і Русь з ними в гурті, то було б: „Русь и Чудь и Словіне...". Те, що після „Русь" немає „и", вказує, в звязку зо всим наведеним текстом за 859—862 р., що „Русь" — це помилка, що треба „Русі", як того вимагає логика речей. Посли прийшли до Русі, а тому і „Рѣша Русі". Нарешті, „вся Русь", — це „с роды своими". Тому то і „пояша по собі всю Русь". Ясно, що з трьома братами була вся Русь без останку, інакше, як же вони могли б іти „пояша по собі всю Русь"! З Чудю, Мерею, Славянами Руси в посольстві не було і бути не могло по опису тієї події.

Смірнову треба, щоб Русь була і в посольстві до Русі, тому він пише, що в літопису „Русі" є помилкою, а треба „Русь". Аргументується він так: Одні учені з Шахматовим вважають авторітет Лаврент. списку літопису вищим за Іпатєвс. список, а Істрін навпаки „прийшов до висновку", що авторітет Іпатєв. списку вищий. А як в Іпат. списку „Русь", то в Лавр. списку „Русі" помилка. Але ж це не доказ. Інших аргументів, як цей та те, що і в пізніших списках є „Русь", він не подав. Цікаво, одначе, що коли Смірнову треба для тенденції, то він тоді ставить авторітет Лавр. списку вище за Іпатєвський. Напр., він цітував з Лаврен. літ. „сідять к западу до землі Агнянски и до Волошьскии", а не цітував з Іпатєвс. літ. „сідять к западу до земли Агарянськи и до Волошькие", бо „Агарянськи" відповідало б „сосідяться с племенем Хамовим" і позбавило б можливости виставляти Волохів Французами, а для Руси вказувати місце коло Балтийського моря і твердити, що Варяги ніяк не далі Руси, а Руси ніяк не далі, як до Франції (с. 43).

Тенденція завше засліплює і перечить бачити правду, до пізнання якої перегороджує шлях. Як ми знаємо, бо всі є і сучасними свідками, Українці при переселеннях навіть з найглухіших закутків України занесли в Азію, в далеку Приамурщину,

в Американську Канаду і всюди в місця своєї колонізації назви сел, річок, місцевостей з своєї батьківщини. Це саме ми спостерігаємо у Німців, які з Германії переселилися на Вкраїну і перенесли на свої колонії назвиська з своєї метрополії. Так було і у Кельтів, як це ми вже показали. Так воно у всіх народів. Ясно, що як би Скандинави мали по Волзі та її притоках свої сталі осідки, то тут ми знайшли б і дублікатні назви річок, сел, міст, такі, як в Скандинавії. Але таких двійчаків для Скандинавії і Приволжжя проф. Смірнов, та й ніхто ще не знайшов. Назви, як Ростов, Русаново, Русилово, Русилов, Росиня і ін., од пня Рус і од слова Русь, якого в Скандинавії не існує, потверджують не Скандинавське, а Кельтське походження Руси: у Кельтів таких назв видимо-невидимо. У Скандинавів нема.

Проф. Смірнов передає з рукописного хронографу, який належав Румянцеву і був використаний Калайдовичем, переказ про давнішу історію Ільмерських Славян і каже, що в нім розповідається, як „по сих же [Уграх] паки придоша с Дуная Россы и сѣдоша около озера". Далі він же цітує з другого хронографу, як „Руси й Словяне, що прийшли з Дунаю", заселили країни північно-східної Європи (с. 142). Смірнов указав джерела: „Опыт о Новгородских посадниках", с. 4, і А. Попова „Изборник слав. и рус. соч. и статей внесен. в хроногр. рус. ред. (Прилож. к обзору хроногр. рус. ред.", Москва 1869, с. 44 — 447). Це він навів для констатування традіції про Угрів, але ігнорує вказівки, що Русь по тих же переказах прийшла не з Скандинавії, и з Дунаю в гурті з Славянами. Ми вже казали, як митрополит Кипріян в XIV вікові на підставі таких переказів звязав Рурика з Римською імперією. З Скандинавами цього ніяк не звязати. Переказів про прихід Руси з Скандинавії те ж немає.

Проф. Смірнов подав величезний джерельний матеріял, але правильно висвітлити його перешкодила йому тенденція, яка примушує його також пропускати з тих матеріялів явно противне його тенденції. Щоб висвітлити ролю Угрів у руйнуванні Волзького каганату, Смірнов між іншим подав з анонімного нотаря короля Бели (XI в.) його оповідання про те, що він читав у хроніках, як Унгари в кінці IX в. (884 р.) пішли з Азії, перепливли на шкуратяних мішках через Ітіль [Волгу] в землю Скифів і направилися далі на захід. Так вони дійшли до землі „Рутенів" і до міста Куен (Київ) і „підбили під себе землі Рутенів", в наслідок чого князі з Київа і з Суздаля дали закладників їх ватазі Альмові і 1.000 коней з кульбаками та уздечками, прикрашеними рутенським звичаєм" (стр. 140). Вказавши на те, що в Дніпро вливається права притока його Рудка, названа в Іпат. літ. під 1151 роком Рут Великий і Малий (с. 140), а також подавши, що річка Дон у Арабів в „книзі границь світу" (983 р.) названа Рутою, Смірнов пише: „Мож-

ливо, що звідси походить і назва південної частини східних Славян і Галичан Рутени (Rutheni), яку зустрічаємо у середневічних хроністів“ (стр. 130). Вже це одно: назва Русинами (Rutheni) населення України з давніших часів і ця ж сама назва населення в Галії, в Провансалі, коло р. Родану та Середземного моря і в Придунайськім Норіку — мусіло б навести на розслід над цим історичним явищем. Але тенденція норманизму Руси паралізує допитливість і атрофує стремління до істини, на місце якої ставиться вигадка, факти підмінюються фікціями, а фікції підносяться за факти.

Це є характерною рисою російської старої школи, яка, підпорядковуючи науку політиці, натворила й за кордоном безмірних баламуцтв і шкод в уяві чужинців про дійсність. Фальшиве ототожнення в імени Руси ріжних народностей, як одної, з проголошенням їх проти істини „единой русской народностью“ славянського походження, привело до неправдивих узагальнень, баламуцтв, неправд. Цьому помагала піддержувана політикою неясність самої назви Руссю і її походження. Назву Руссю стали вважати навіть псевдонімом для ріжних народностей. Українцям і Славянам од цього, прийшлося найгірше. Українська культура, як українська, винищувалася навіть з іменем її, а всі її надбання присвоювались московській культурі, що має псевдонім руської, як її власність. З другого боку Українській нації і Славянам приписувалися такі неґативні речі, яких ні в Українців, ні у Славян не істнує. І це робиться вже двісті років ріжними способами для цілей російського унітаризму.

В 1794 р. в Парижі видано книжку „Voyage en Russie“ з очевидною ціллю ширення похвал урядові. Автор її якийсь Шантро пише, що це він не од себе, а зробив переклад з голандської мови. L'Ukraine у його тільки провінція російська з тим же „руським“ населенням, як і де-інде в Росії, основоположником якої був Рурик (ст. 305). Населення її, історія, культура і все — одно і однакове. Царицю Катерину він прославляє особливо усердно (с. 279, 318, 329, 330). За те старається оганьбити Вольтера, який писав про Українців (с. 279, 280, 308, 311—312). Московський і Український народи він ототожнює в одній назві Руськими, а в назві Славянами ширить єдність з Росією на „Богемію, Моравію, Кроатію, Сербію“, після чого подає, як славянську прикмету й особливость, цінічні московські лайки, як руські і славянскі, додавши, що він вважає непристойним „давати ім інтерпретацію по французькі“ (с. 325—326). Таким чином, спеціяльно московське приписано і Українцям і всім Славянам. В уяві чужинців мусить бути, що у них лайки цінічні такі, що й переказати їх непристойно. По руські ті лайки автор переказав. Але таких лайок в Українців і у Славян немає. В Українців лайки міфологичні і ні єдиної цінічної і взагалі

соромницької. За пропаганду „единой русской народности“ платяться своєю репутацією і Українці, і Славяне.

Так і відомий австрійський професор-правник Унгер в своїй праці Die Ehe in ihrer weltgeschichtlichen Entwickelung (шлюб в його всесвітному розвитку) надруковав, що Славяне відносяться до полігамічних рас. Це він зробив на підставі свідчень про народности Московії, а поширив на всіх Славян, виходячи з „единой русской народности“. Мало того, він на підставі тих же російських узагальнень, підкреслив многоженство на Запоріжжі у козаків Українських, тоді як в дійсности на Запоріжжя женщини навіть не допускалися під загрозою найбільших кар. Цього було мало. Проф. Богішіч, не знаючи, як все це пояснити, бо сам повірив у існування „единой русской народности“, обмежився голословним відкиданням твердження Унгера і цим поширив його, а Демелич передав це в французьку літературу, видавши в 1876 р. по французькі конспект праці Богішіча з висновками Унгера.

В журналі Le Monde Slave, за Ноябрь 1926 року, проф. Мякотин для переконання чужинців в існуванні „єдиной русской народноси“ так поусердствував, що ототожнив Малоросію з Україною, Гетьмана з Атаманом і подав сфальшовану цітату, наче Український нарід мотивував договір 1654 р. з Московським царем належністю їх до „одної релігії і до одної раси“ (він цітує: „de même religion et de même race“ — стр. 161—162), тоді як в дійсности Український нарід ніколи не визнавав себе одної раси з Московським народом та його царем, і в документах про договір 1654 р. сказано виключно про спільність релігії. В цітаті Мякотина частина „de même race“ є свавільною припискою для пропаганди під плащем науки політичної вигадки про „єдиную русскую народность“, основану на ренегатстві й асіміляції. Так за кордоном препарується опінія в цілях московського імперіялизму та осоруження чужинців проти визвольних змагань Української нації. Деламар, якого ми цітували, цілком правдиво охарактеризував це явище.

Проф. Шмурло нового нічого не подав. Він тільки повторив стару фальшиву пісню царської політики, яка підпорядковувала собі науку і не шанувала правди. „Азія — это застой и варварство“ — повторює Шмурло (стр. 110). А Японія? Джерелом всіх лих для Московського народу не його уряд, який старався держати нарід в темноті та рабстві, а „татарское иго“ (с. 130 і сл., 167 і ін.) та приналежні татарщині „торжество грубой силы, жестокое себялюбіе и безжалостное отношеніе к постороннему“ (с. 150). Отсей вплив на Московський нарід є виною всьому: „с татарщиной, с народностью, стоявшей ниже нас по своей духовной культуре и идеелам, пріостановился духовный рост“ (с. 169). Тут читаємо давно і без числа повторюване: „Ми святі, всьому виною Татари“. І Татари, попавши

в Московське ярмо безмірно гірше, як було їх ярмо, мусіли все те слухати, читати й мовчати. Ніхто не смів спитати: як же це так сталося, що 200 років данництва не могли бути зліквідованими більш як 500 роками московського панування і уярмлення Татар Москвою? Чому ж це татарин Борис Годунов був одним з найосвіченіших московських царів, а Татаре за 500 років панування над ними Москвинів культурно навіть понизилися? Що саме Татари заводили гіршого, ніж було в Суздальщині та Московії? Це питання завше обминається, бо „об'єктивній науці", яка поступила на службу до політики, треба, щоб у всім винуватим виходив Татарин, як в українському рухові — Поляк чи німецька інтріга.[3]

Твердження про Татар в цім випадку відкидає правду і має ціллю обілити уряд, політику, державність. В дійсности татарска влада і культура були вищі за московську і тому Євразійці ставлять Монгола Чінгісхана ідеалом, а монгольську культуру кладуть в основу дальшого розвитку Московського народу. Татари не винні, що Московські князі й царі брали од них не краще, а найгірше, і поклали це в основу і всієї послідуючої російської політики.

Татарська влада визначалась повною релігійною терпимістю і пошаною до чужого вірування, чого в Московії і в Росії ніколи не було, навіть до самої революції 1917 р. Ханськими ярликами XIII віку духовенство оборонялося од свавільства та тиранії Московської влади навіть в XVII вікові (В. Сергеевич, Лекціи и Изслед. по древ. ист. рус. права, СПБ, 1910, с. 45, 46). Московія і в кінці XVII віку вимагала од православних Українців перехрещуватися в друге, а в 1690 році Московський Собор постановив палити книжки Київського видання. Про релігійні переслідування в Росії всім відомо. Про Московські вирізування та „истребленія" Славян Кривичів, Новгородців, Псковичів усім відомо. В кінці XV віку Московський князь Іван вступив у союз з Менглі Гереем і підкупом схилив його пійти на Вкраїну і спустошити, а її населення славянське винищити. Весною 1482 роцу Менглі Герей з татарською ордою несподівано напав на Вкраїну, захопив у неволю таку масу людей на продаж, що й досі ще на Вкраїні співають думу, як „невільницьким плачем" тоді наповнилося все на Вкраїні. Щоб догодити союзникові, Менглі Герей, спустошивши Київ, послав Московському князеві в дарунок пограбовані ним для того з православної Київської церкви св. Софії золоту чашу і золотий діскос. В православній Москві цьому були дуже раді. Царь Петро I з такою жорстокістю винищував нарід на Вкраїні, особливо після 1708 року, що французький історик Лесюр не зміг знайти для цього іншого пояснення, як те, що царь жадав крови всієї Української нації і що жорстокість є природою його нації (Лесюр, Історія Козаків, Париж, 1812 р., стр. 443, 458).

Очевидно, що Татари і татарщина тут ні, при чім, як ні при чім і в вирізуванні та винищенні населення Торжка, Пскова, Новгороду, Батурина і ін. славянських міст.

У Татар все таки була певна пошана до права. В Московії писаного матеріяльного права не було, а звичаєве право влада забороняла, навіть спеціяльною 97 ст. Судебника 1550 року. Панувало свавільство і узгляднення влади й дужчого. Це було школою і для населення. Проф. Сергеевич, який над цим студіював спеціяльно, пише, що в Московії ,все зависело от личнаго усмотренія"... „Усмотреніе шло впереди всякаго закона", „усмотренію все должно было подчиняться". Навіть в XVII вікові був наказ по Томському воєводству крестянам силою „выдавать своих дочерей замуж за ссыльных преступников, чтобы тѣм унять преступников от бѣгов" (Сергеевич, с. 247, 248). Це право Московське. Татарське ж право вважалося о стільки вищим, що „высшій класс" в Московії замінив своє звичаєве родинне право звичаєвим татарським правом. (Проф. Вл.-Буданов „Обз. Ист. Рус. права", 1909, с. 456).

З другого боку на Україні було високо розвинене славянське звичаєве право, Європейське писане законодавство і правове думання населення в справах взаємовідносин. Якою широтою духовного льоту дихає лист Гетьмана Б. Хмельницького і Війська Запоріжського 1 Падолиста 1650 року до Волинського сойму, де річ іде про права і охорону їх, про повну віротерпимість, яка доходить до української заяви: „Хто хоче і як хоче хай вірує, нам це байдуже", не треба тільки насильства (Вячеслав Липинський, „Україна на Переломі", т. III, Київ-Відень, с. 68—71). Там же наведено і другий документ, виданий Б. Хмельницьким 28 Червня 1657 р. Пинській шляхті. В цім акті забезпечуються права і ставиться вимога, „щоб по судах скорочена була процедура правна" і „щоб не було лишньої тяганини", а справи вирішувалися б швидко (с. 14—16). Це те, про що в Росії було проголошено тільки в 1864 році формулою: „Суд скорий, правий і милостивий". Подавши цей історичний документ, Липинський пише: „Тільки усвідомивши собі весь розмах нашої історії, широкі державні організаційні замисли предків наших, ми зможемо зрозуміти поодинокі діла тих предків, згідно з правдою науково оцінити поодинокі факти нашої минувшини" (с. 17). Увага історика, якому наука зобовязана публікаціями нових документів, цілком слушна і правдива.

Московські унітаристи таких українських документів не публікують і не згадують про них. Така їх і наука. Правда про Русь їм не вигідна.

Очевидно, стара школа россійська зникне не раптом. Тому ще й тепер П. Сакулин в Москві видав в 1928 році книжку „Русская Литература", де „для единой русской народности" звалює в московську купу все українське і підносить тенденційну

плутанину. За кордоном емігрантська російська профессура для тої ж цілі утворила організацію, яка, як видно з її публікації, поставила своїм завданнями боротьбу проти українських визвольних стремлінь до свободи, культури, незалежности і рівноправія з народами світу. Але в Москві представник нової школи Н. К. Піксанов, старий учений, в 1928 р. видав книжку „Областные культурные гнезда“, в якій пише, що „Русской литературы нет и под этим псевдонимом скрывается литература вевеликорусская“. Так він кличе до правдивого розуміння поняття Русь і руський. Істинне знання, що таке Русь в ріжні періоди історії, дасть можливість науці і знанню, визволеним од ярма політики й політиканства, вийти на правдивий шлях.

Тільки що появилася брошура кн. Волконського: „Имя Руси в домонгольскую пору“, то б то — до 1224—1240 р. В ній, одначе, про походження назви і зміст немає нічого. Праця виключно політична, з наукою не церемониться, правди не шанує і тільки тим звертає увагу, що звязана з іменами російських учених А. Кізеветера, І. Лаппо, П. Струве, Е. Шмурло, В. Мякотина, С. Завадського і ин. З кн. Волконським, який прославився україноїдством, вони утворили т-во „Единство“ для пропаганди проти прав, свободи і розвитку Українського Славянського народу. Цим самим і проти Славян, бо Українська нація разом з Сербами, Хорватами, Чехо-Словаками, Словінцями належить до адріятичної раси. Цілі „Єдности“ компромітуючі. Виступи проти свободи народу не можуть бути моральними.

В 1920 р. кн. Волконський надрукував трьома мовами книжку: „Историческая правда и украинофильская пропаганда“. В ній автор за наукову правду вважає свої вигадки. Ідеологію ненависти до Української нації і Славян він перейняв од Німця П. Струве. Про німецьку протиславянську роботу Струве я вказав у своїх двох книжках, в 1913 і 1915 р. Там же я подав доказ, що Німці в 1906 і слідуючих роках оплачували з Херсонського банку в Одесі протиукраїнську пропаганду для полегчення колонізації Німцями Причорноморської України.

Волконський з 1919 року занепокоївся здійсненням славянських ідеалів Чеських Будителів і Українського Кирило-Методієвського Братства 1846 р. У його наукові погляди акад. М. Грушевського „наивны“, твердження Українців „ложь“ і „политическій обман“ а український рух утворено Германією. Існування „єдиной русской народности“ і тотожність Українців з Москвинами Волконський доводить, напр., перекладом своїм „Віють вітри“ на московську мову. Цей спосіб доказу взято ним од проф. Флоринського, якого в свій час висміяли, кажучи, що по таких доказах російська мова утворилася з польської, бо в перекладі віршу Пушкіна: „Буря мглою небо кроет, вихри снеж-

ные крутя, то, как зверь, она завоет, то заплачет, как дитя“ — всі слова по польськи ті самі, що і в Пушкина.

В брошурі Волконський твердить, що до 1240 року „всѣ разноименныя части Русскаго государства имѣли обобщающее название“ Русею, бо то було „єдиное государство“: 1) „в силу единства этнографическаго состава... господствующаго (славянского) племени, принявшаго здесь общее имя „русь“; 2) мовно; 3) релігійно; 4 і 5) дінастично од Рурика з головенством Київського князя; 6) правно, бо „с XII в. по всей Руси господствовало одно и тоже обычное право, именно то, которое изложено в Рус. Правдѣ“ (стор. 10).

В цих твердженнях немає ні слова правди. В домонгольску пору назва Русею до неславянських земель не відноситься. Суздальська, Володимерська, Ростовська, Муромська, Рязанська землі та Москва не звалися Русю, і сами називали Русю виключно славянські землі Київського звязку. Це всякий може прочитати, напр., в записах Іпатієвського літопису під 898, 1148, 1150, 1151, 1152, 1154, 1175, 1178, 1179, 1180, 1187, 1189, 1195, 1197, 1202, 1226 і ін. роки, а в Лаврент. літ. під 984, 1149, 1152, 1154, 1175, 1176, 1185, 1198, 1202, 1201, 1227, 1228, 1130, 1204, 1205, 1206, 1223, 1249, 1284 і ін. Тут прочитаємо і „Руская Область“ в протилежність „Суждальская Область“, яка не Русь. З запису в Лаврент. літ. під 1257 р. бачимо, що „вся Московская земля“ це „вся земля Суждальская, и Рязанская, и Муромская“. По Воскресен. літ. в запису 1213 р. князь „иде с Москвы в Русь“. В указі Московського царя Олексія Михайловича 22 Марта 1652 р. про буття посла Іскри од Хмельницького він свою державу назвав „Московское государство“ (П. С. З. Рос. им. номер 76).

Автор літопису в XI—XII в. про свої часи писав: „Се бо токмо Словѣнеск язык в Русі: Поляне, Деревляне, Новгородци, Полочане, Дреговичи, Сѣвер, Бужане, зане сѣдять по Бугу, посліже Волиняне. А се суть инии языци, иже дань дают Руси: Чудь, Меря, Весь, Мурома, Черемис, Мордва, Перьмь, Печора, Ямь, Литва, Зимигола, Корсь, Нерома, Либь — си суть свой язык имуще, от коліна Афетова, иже живуть в странах полунощных“. В Лавр. сп. під 1226 р. записано, що Ярослав „ходи из Новгорода за море на Ємь, где же ни один из князь Руських не взможе бывати“.

„Язик“ означає нарід і мову. В наведеній цітаті сказано, що в Русі „токмо Словенеск язык“ і далі дійсно перечислено виключно тільки Славян: Полян, Древлян і т. д. Це й була в XII—XIII віках Русь, в числі якої тих народів, що стали зватися пізніш Великоросами, немає нікого. Навпаки, літопис завважив і підкреслив, що ці народи не Славяне і не Русь а тільки „дань дають Руси“ і „свой язык имуще“. Радимичів у числі Руси те-ж не названо, в запису-ж під 984 роком сказано, що вони не Русь.

Кількома строчками вище процітованого тексту вказано, що в Ростовській землі живе Меря, а по р. Оці — Мурома, Черемис, Мордва. Це фінські народи, у яких „свой язык“

Єдність релігії — це те ж вигадка Волконського. Релігійно єдности ніколи не було в Московських землях, а в домонгольські часи там панувало найріжноманітніше язичество. Св. Леонтія, що приїхав з Київа в Ростовську землю на єпископство і проповідь християнства, в 1077 році язичники там замучили на смерть. Така ж доля була у епископа Ростовського Кирила, в схимі св. Киріака, що, прийшовши в Суздаль, звідти пішов проповідувати християнство по р. Оці та Волзі і в 1230 р., як читаємо з літопису, був забитий язичниками. Читаючи літописне оповідання про хрещення Руси, треба знати, що Русь — то Київська область, а не Суздальська.

Рурик — це легенда. Коли б навіть не легенда, то можна уявити собі, які очі зробили б Волконський і його видавці, коли б хтось став на єдности Габсбургів доводити єдність народности Угрів, Євреїв, Німців, Українців, Чехів, Поляків, Хорватів Габсбургської Австро-Угорщини і казати про Габсбургську народність. Що до „Рус. Правди“, то про це ми казали на 9 стор. Ні Волконський, ні його коллеги-видавці не можуть повалити наукових висновків спеціальних дослідників проф. Буданова, що „в Московском государстве нет никаких следов действія Руской Правды“, проф. Леонтовича, що „между Рус. Правдой и Московским законодат. проходит ничем ненаполняемая пропасть“, таких же висновків проф. Беляєва і ін.

Політика засліплює думання так, то губиться логика. Проф. Шмурло, як видавець, ширить, що в домонгольську пору нинішні Московську, Владимирську, Костромську і Ярославську губ. населяли Славяне, а як автор „Введенія в Рус. исторію“ (Прага, 1924) пише, що там „первоначальное населеніе было чисто финское“ (с. 128). Правда, що тут же він пише, що „русская народность поглотила его и не оставила ничего финского“, хоч на стор. 108 писав, що „великорусское племя образовалось под сильным вліяніем Финов“. Виходить, фінське не тільки не зникло, а зоставило свої сліди „сильнаго вліянія“. Так і Волконський посилається на Ключевського, хоч Ключевський проти його тверджень пише, що населення оттих „великоруських“ губ. вирізувало, топило в річках, винищувало засланням Славян Новгородської і Псковської землі (див., напр., Ключевського „Сказанія иностранцев о Московском государствѣ“, Петроград, 1918, стр. 198, 241, 243, 299 і ін.). При такім думанні Волконського немає дивного, що у його Новодродське та Київське народоправство було існуючим і в Суждальській, Водимирській та інш. землях.

Волконського особливо непокоїть імя „Україна“. Пише він про його, бувши, очевидно, не знайомим ні з літературою питання, ні з українскою мовою, ні з науковими методами розсліду

та інтерпретації. Значіння слов „україна“ і „Україна“ він абсолютно не розуміє. Він іронізує, що при існуванні слов „україна“ і „україни“ в його розумінні може бути імя „Україна“. Але та іронія є тілько недомислом автора, який мусить сміятися і з того, що поле місце бою і бій, Поле — назва Київщини, про що в літопису сказано, що по ньому і назва „Поляне, яже нині зовемая Русь“, і поле — степ, нива, ниви. Мусить сміятися і з того, що „Русь“ одна і багато Русей: Чорна, Червона, Біла, Київська, Галицька Прикарпатська, Велика, Мала, і т. д., а гетман Хмельницький, памятник якому Волконський помістив на обкладинці, підписувався „гетман всих Русей“, бо Московія не Русь. Як Русі ріжні, так і Вкраїни — Тогобочна, Сьогобочна, Галицька, Волинська, Подільська, Козацька, Угорська, бо як Русь велика і має окремі назви для своїх частин, так і Україна. В домонгольскі часи ця народна назва була сінонімом чужомовної назви того ж предмету Русю.

До моеї теми це не відноситься, а тому я, відсилаючи до своїх праць про назву „Україною“, тут обмежуся.

Слово „Україна“ в памятках про домонгольські часи зустрічається тілько в Іпатьев. літоп. та в пізнішім Густинськім. В Лаврен. сп. цієї назви немає. Слово це є українським народним словом.

Що вийшло б, коли б хто заходився старих римських авторів інтерпретувати з мов французької, руминскої! Волконський одшукує зміст українського слова з московських пісень та памяток. Уявім собі, що хтось заходився б, напр., вираз 4 ст. догов. Олега з Греками 911 р. „Аще кто убіеть Крестянина Русин или Крестян Русина да умреть, идеже створить убійство“ інтерпретувати з допомогою 12 ст. Московського Судеб. 1550 р.: „убитого дати на поруку,... ино его поставити перед государем, а не будет по нем поруки, ино его вкинути в тюрму“. Волконський подав для пояснення „України“ московські пісні, а не подав ні одної української, яких сотні з цим словом. Цітуючи літописи, навіть ті, що не мають відношення, Волконський потаїв од читача, що в списках Іпатьев. літопису слово „Україна“ пишеться і „Вкраїна“, і „Країна“, напр. під 1189, 1280 р. Не каже і про те, що в народній мові Вкраїна, Україна, Країна, та не тілько в Українців, а і у Славян адріатичної раси.

Слово „Вкраїна“ і „Україна“ — це одно слово. Взаемна заміна У і В одно другим в українській мові робиться с вимог музичности. Тому: „пішла В місто“, але „пішов У місто“, покинула Вкраїну“, але „покинув Україну“.

Хто добросовісно розглядає значіння „Україна“ в Іпат. літ., той мусить навести з того ж літопису і „Вкраїна“ та „Країна“. Волконський цього не зробив. Слово „Вкраїна“ позбавляє розумности всю писанину Волконського, бо до „Вкраїна“ він ніяк не міг би притулити свого „près“, бо воно ніяк не може означати

„В“, а означає: біля, при. Ця граз „près“ є або неуцтвом, або ж бажанням обдурити того, хто довіриться і повірить.

Досить взяти на увагу, що „украяти, вкраяти“ означає цілком інше, як „окраяти“, і стане ясним, що й україна, вкраїна цілком не те, що окраїна. Од окраяти — окраєць, окрайка, окрайок, окраїна, а од вкраяти, украяти — україна, вкраїна, з яких і імя Вкраїна, Україна. Це назва бойового похождення, як і Поле (тому полк, полон, полевий суд і ін). Поле означає і війну, бій. Так і Вкраїна. У південних Славян бій, війско — країна, а в українській мові кравчина — війскова частина. В українській мові слово „вкраїна“, „україна“ ніколи не означає, як того хоче Волконський, окраїни, пограниччя. Для цього українська мова має спеціяльні терміни. Коли б кн. Волконський шанував правду і науку, то подав би і виписку з Густинського літопису, в якім читаємо: „различно прозывахуся,... яко же и нынѣ: Москва, Бѣлая Русь, Волынь, Подоля, Україна, Подгоря и проч.“. (Полн. Сборн. Рус. лѣт., т. 2, III. Ипат. лѣт., СПБ., 1843, стр. 236.). Тут Україна таке-ж означення, як і Москва, і Біла Русь, а не окраїна.

Закінчимо висловом жалю: соромно, що російські учені дали свою фірму неуцьким писанням Волконського.

XIV.

Заключення.

Подані нами факти показують нам, що Київська Русь походила з Кельтів, була кельтською Русею з Галії, де вона була відомою вже перед Р. Хр. і по теріторії називалася Rutheni, Русини, Рутени, Рус, Русь, а в грецькій вимові Рос. Тут вона мала і свою державу од річки Ольти, нині Лот, на південь до Середземного моря. Це Провансаль в нинішній Франції. Держава називалася Ruthena Civitas. В V вікові Русь вийшла звідти великою массою в римську провінцію Норік, в Придунайщину та Приадріатику, де жили вже Кельти. В цих краях Русь прожила коло 150-200 років, мішаючись з Славянами і з іншими Кильтами, напр., з Боями, Боерами. Через постійні заколоти в Римській імперії та навали народів, Русь з іншими Кельтами шукала спокійнішого місця. Кельти пішли звідти не разом, а партіями, частинами, певне в двох напрямках. Одні пішли через Дунай в Чехію, Словакію, Галичину, а другі вниз по Дунаю, давно відомим шляхом на Вкраїну до Азовського моря, в Тамань і до Дону. Ці Кельти були переважно з Рутенії, тому зберігли за собою назву Rutheni, Русини, Рус, Русь. Вони мали в собі таку домішку Словян з Приадріатики, Норіку та Панонії, що арабські письменники плутали їх з Славянами. З ро-

динами їх всіх було коло 100.000 душ, з кінця VIII віку вони робили великі походи, як на Сурож та Амастру, стали народом відомим, Чорне та Азовське море по них стало зватися Руським морем. Свій торг вони вели по Чорному морю, по Дону, по Волзі, і це зблизило їх з Козарами та Булгарами. Вони служили з Славянами і в війску в Козарії та в Греції. Звідси в IX вікові частина їх пішла у Полянську землю, в Київ, і тут нарід Русь влився в славянську українську массу Полян та зреформував Київську державу під назвою Руської держави, давши їй своє імя по своїй колишній Гальскій державі на півдні Франції. Друга частина, яка з Норіку направилася просто в Галичину, принесла туди свою племенну назву Галлів, Галичини, Галіції, яку й передала місцевому славянському населенню, з яким злилася. З Київа йшла Русь і в Новгород, але не народом, а дружиною. —

Про той край вона знала вже в Тмутаракані, ведучи торг з Козарами, Булгарами, Фінами по Волзі.

Кельтське походження Київської Руси відкриває нові горізонти і нові теми для науки. В цій площі історія Українського народу з найдавніших часів, його передруська і руська державність, його соціальний склад і взаємовідносини, культура, феодализм, а разом і народоправство, як складна комбінована форма, боротьба ріжних державних прінціпів, право, побут, звичаї і взагалі весь історичний актів нації набірають собі іншого освітлення, змісту, змислу, значіння. Переказ Київського літопису про Норців та про розселення Славян з Придунайщини набуває собі значіння історичної реальности. Русини, яких літописець ясно вказав у Галії і звязав з Україною не тільки назвою Русь, а і назвою Галії та Галичан, що пізніше стали зватися те ж Русью, перестають бути загадкою і чимсь невідомим. Старі українські памятки, як договори князів Київських з Греками, Руська Правда і ін., набувають собі більшого зрозуміння. Перед науковими робітниками відкриваються нові теми і питання, нові горізонти і перспективи, з якими звязана не тільки минула, а і дальша історія Української Славянської нації, історичні і загальнолюдські права якої так хотілося затерти і знищити політикам та ворогам славянства. Минуле показує шлях і будучині.

Правдивість кельтської теорії походження Руси підтверджується історичними фактами. При перевірках ми не знайшли нічого, що суперечило б їй. Навпаки, що далі, то все більше підтвержень, і можна було б навести ще багато де чого, потвержуючого. Ясно, що і тема це нова і наша праця перша на цю тему, тому напевне в ній не мало помилок. В наших умовах праці їх може бути багато. Все ж таки основне спірається на безсумнівні історичні джерела, які промовляють сами за себе. Де ми помилилися, — то добросовісно, і з великим признанням приймемо вказівки на це. Так відшукується істина.

Ясно, що праця наша вже через новину теми і через наш протест проти політики в науці зустрінеться не тілько з упередженістю, а і з ворожістю. Але істина від того вмерти не може і те, що в нашій праці є істинного, примусить звернути більшу увагу в питанні про похожденя Київської Руси в той бік, в який ще ніхто не звертався. Істину, яка потрібна і Українцям, і Москвинам, і всім народам, шукати куди тяжче, ні ж проголошувати вигадки дійсністю, а дійсність відкидати, особливо в догоду заінтересованости. Через це тілько й могла Норманська теорія похождення Руси, не вважаючи на всі наукові заперечення проти неї, займати пануюче становище. —

ЗМІСТ.

(Переклад французького).

Про походження Київської Руси на Вкраїні.

Київська хроніка росповідае, що Русь на Вкраїну прийшла од Варяжського моря. В науці затвердилося, що Варяжське море — це море Балтийське. Але перегляд тексту Київської хроніки каже, що в Київі Варяжським морем називали всю сістему західно Европейських морських вод: з півночи од гирла Неви на південь до Босфору Фракійського. Кияне Варяжським морем називали і Атлантичний океан, і Середземне море. Тому то Київський літопис шлях од Риму до Царгороду (Константинополю), що йде Середземним морем, показав морем Варяжським. Українське старе слово „варяжське" означає — чужинецьке, чуже, в противність своему морю, яке звалося Руським (Чорне море). Таким чином, означення осідку Руси коло Варажського моря, в устах Київського літописьця, викликає потребу шукати метропольну Русь і коло Атлантичного океану, і коло Середземного моря.

Варяги — це народи Західної Європи з племен, чужих Славянам. Київський літопис Варягами назвав Шведів, Норманів, Готів, Англичан, Русь. В XI—XII віках, коли складався той літопис, як видно з договору Новгороду з „Німцями, Готами і зо всім Латинським народом" в 1195 році контрагентами були „Русь і Варяги". Русь в договорі — це Славяне, а Варяги — це Німці, Готи і весь Латинський нарід. В ті часи зайшла Русь уже злилася з Славянами в антропологичну одноцілість, а тому Русь — це вже Славяне.

Б Київському літопису вже в початку його названо (вказано) теріторіяльно і хронологично два Руські народи, дві Руси. Один Руський нарід той, який був відомим літописцеві особисто — це Русь Славянська XI—XII в.в., коли складався літопис. В ці часи колишня Русь через асіміляцію й поширення назви на Славян стала Славянами. Це Русь, про частину якої пишеться

в Новгородському договорі 1195 року. Літописець назвав цю Русь в комбінації й сусідстві з народами фінськими — Чудь, Мерь, Весь і т. ін. в Східній Європі. Це Русь зайшла, „находници“, що змішалася з Славянами.

Другий Руський нарід показано літописцем по грецьких та латинських джерелах на його давній метрополії в сусідстві й комбінації з Англичанами, Галами (Галичанами), Волохами (Галія Цізальпіна), Римлянами, Венеціянами, Німцями й ін., од Заходу на Південь до Середземного моря. Галів Київський літописець називає Галичанами, а Рутенів, Русинів — Руссю. (Лаврен. літ., вид. 1926 р., стр. 3—4, Іпат. літ., в 1923 р. с. 4).

Отся Русь — це той нарід, що у Юлія Цезаря зветься Rutheni, що мав свою державу (Ruthena civitas) в Нарбонській Галії, коло річок Олти, Тарну, Родану, в нинішнім французькім Провансалі, коло моря Середземного нинішньої південної Франції, і був частиною народу Кельтського, прозваного од Римлян Галами. Імя своє Рутенами, Русинами він одержав по своїй теріторії Rutenia, що звалася так через те, що була трактом, шляхом, route для всіх народів, які ходили в Галію і через Галію. Route по грецькі Dromos, a ruelle — dromiscos (див. Гало-Елінський словник Пантазі). Тому у Греків Русини в перекладі на їх мову звалися Дромітами. Обидві ці назви читаємо для Київської Руси в запису грецького хронікаря Семена Льогофета, зробленому ним в 941 році при опису походу кн. Ігоря, який од Царгороду по морю вернувся в Тмутаракань.

В V вікові через здвиг народів, утворений Атілою, Русини, бувши римськими підданими, вирушили з своєї Гальської метрополії з родинами в Придунайські римські землі: в Рецію, Норік, Панонію, Приадріятику. Тут в ті часи не все ще належало Римлянам, але швидко стало римським. В місті Ювaві, нині Зальцбург, в Норікові його мешканці, зайшлі з римськими військами, підняли повстання проти Римської влади, вимагаючи од неї наділення землею під поселення. Як читаємо в Ювавському (Зальцбургському) катакомбному надписові за 477 рік, в числі тих повстанців були і Русини, які розпочали те повстання і обрали собі для того в князі Одоакра. Це повстання після походу в союзі з іншими народами на Рим вони виграли. Проживши в Придунайщині та Приадріятиці коло 150 років в сусідстві з напівсоплеменниками — Волохами з Галії Цізальпінської, з соплеменниками Кельтами-Боями (Боерами, Боярами) та з Славянами, з якими змішувалися, Русини, взявши з собою частину Волохів, Кельтів-Боїв і Славян, особливо з Хорватів та Словаків, вирушили через Римські напади та утиски, одні, меншість, через Дунай до Карпат в славянську країну, якій принесли свою племенну Гальську назву Галіції, Галичини, од чого і мішане населення її зветься Галичанами, а другі — більшість пішли з родинами по Дунаєві до Чорного моря. Цей шлях був для них

відомим здавен. Можливо, що вони пішли сюди не разом всі, а хвилями переселень — одні за другими. Так дойшли вони до Азовського моря і осілися на острові Тамані, в Тмутаракані, і коло Дону. Звідси вони робили походи на Амастру в Малу Азію, де зустрілися з єдиноплеменниками Галами (по грецькі Галатами), що переселилися туди в III в. перед Р. Хр. В Причорноморській Фракії, по дорозі з Норіку, вони зустрілися теж з єдиноплеменниками Галами-Кельтами, про яких читаємо у Страбона. З о. Тамані Русини робили свої походи і на Сураж, і по Дону та Волзі на Хозар та Булгар. Вже на своїй метрополії в Нарбонській Галії коло Середземного моря Русини були народом хліборобським, мореплавним, торговим і войовничим, а Греків витискували, як конкурентів у торгівлі. Таким вони показали себе і на Вкраїні. З Тмутаракані частина Руси прийшла в Київ, де остаточно змішалася й злилася з місцевим Славянським населенням Антів-Українців, що по своїх заняттях полюванням називалися Полянами. Звідси, з Києва, на північ, в Новгород то що, йшли дружини з ватагами.

Про це на Україні жили традиції ще і в XVII вікові. Напр., в рукопису 1648 року, поданому хронікарем XVII і початку XVIII віку Самуїлом Величком, Кельтських Русинів, що в 477 році ходили з Одоакром походом на Рим, названо одним з предків Українського народу. Про це зберіглася традиція і в Франції. Напр., французький історик Шарон в 1621 році писав, що Київська Русь походить од Галів-Русинів з Франції. Відомости про це подають і Грецькі (Льогофет, Скіліца, Кедрин) та Арабські (Аль Мукадесі, Ібн Фадлан, Масуді) письменники. На це вказують і легенди про нарід Зар-Дан од Евксіпонту, про Хорватську Русь, і ін., спільні географичні назви у Кельтів і на Вкраїні та в місцях колоніяльних осідків Руси, а також спільности старини в мові, в побуті, праві, віруваннях і взагалі в культурі Кельтів та Українців.

Résumé.

La chronique de Kiev raconte que les Ruthènes (Russes) vinrent en Ukraine des bords de la Mer des Varègues. La science a établi que la Mer Varégue c'était la Mer Baltique. Mais l' étude attentive du texte de la chronique de Kiev nous persuade qu' á Kiev on attribuait alors le nom de la Mer Varègue á tout le système des mers de l' Europe occidentale: depuis l' embouchure de la Neva jusqu' au Bosphore de Thrace. Les habitants de l' ancienne Kiev appelaient aussi l' océan Atlantique et la Méditérannée la Mer Varègue.

C' est pourquoi la chronique de Kiev fait aussi passer par la Mer Varègue le chemin de Rome á Constantinople

qui passe pourtant par la Méditérannée. L' ancien mot ukrainien „varègue" signifie: étranger. On désignait par ce mot toute mer étrangère par opposition á la mer indigène qui s' appelait „Mer Russe" (Mer Noir). Donc, quand le chroniqeur nous dit que les Ruthènes étaient originaires des bords de la Mer Varègue nous devons rechercher leur origine aussi sur les bords de l' océan Atlantique et de la Méditérannée.

Les Varègues ce sont les peuples de l' Europe occidentale étrangers aux Slaves. La chronique de Kiev attribue le nom des Varègues aux Suédois, Normand, Goths, Anglais, Ruthènes (Russes). Dans le traîté de Novgorod avec „les Allemands, les Goths et tout le peuple latin" et datant de 1195, c. á d. de la période qu' embrasse la chronique (XIe. et XIIe. s.), les deux parties contractantes étaient „les Russes" et „les Varègues". Les Russes dans ce traité c' étaient déjá le Slaves et les Varègues c' étaient les Allemands, les Goths et „tout le peuple latin". A cette époque les Ruthènes venus du dehors c' étaient déjá confondus avec les Slaves en une unité anthropologique homogene, donc les Russes de la chronique c' étaient déjá les Slaves.

Dans la chronique de Kiev, a son commencement déjá, deux peuples russes sont mentionnés avec des indications territoriales et chronologiques. L' un de ces peuples était bien connu du chroniqueur, c'étaient les Russes slaves des XIe. et XIIe. s., époque de laquelle date la chronique. A cette époque les anciens Russes dont le nom avait été étendu sur les Slaves endigènes devinrent Slaves par assimilation. C' étaient ces mêmes Russes qui sont mentionnées dans le traité de Novgorod de 1195. Le chroniqueur mentionne ces Russes á coté des peuples finnois tels que Tchoud, Mer, Ves etc. de l' Est de l' Europe. C' était un peuple venu du dehors, c' étaient des „immigrants" assimilés aux Slaves.

Le chroniqueur se basant sur les documents grecs et latins situe l' autre peuple russe dans sa métropole ancienne et le mentionne á coté des Anglais, Gaulois (Galiciens), Italiens (Gallia Cisalpina)), Romains, Vénitiens, Allemands et d' autres peuples de l Europe occidentale et des bords de la Méditérannée. Le chroniqueur de Kiev apelle les Gaulois-Galiciens et les Ruthènes-Russes (chron. de Laurent. ed. 1926, pp. 3-4, chron. Ipat. éd. 1923 p. 4). Ces Russes c' est le même peuple qui figure dans Jules César sous le nom des Rutheni, qui avait un Etat (Ruthena civitas) en Gaule Narbonnaise, sur le Lot, le Tarn et le Rhone, en Provence actuelle, au Midi de la France, pres

de la Méditérranée, et qui était une partie de la population celtique dénommée par les Romains Gaulois. Ce peuple reçut le nom des Ruthènes parce que son territoire s'appelait Rutenia et le pays s'appelait ainsi parce qu' il servait de chemin de route pour les peuples qui allaient en Gaule ou passaient par celle-ci. Route veut dire en grec dromos, et ruelle — dromiscos (v. vocabulaire gallo-hellénique de Pantasi). C' est pourquoi les Grecs appelaient les Ruthènes-Dromites.

Le chrooniqueur grec Siméon Logophète en décrivant en 941 une campagne du prince Igor qui fit le trajet par la mer de Constantinople jusqu' á Tmoutarakan mentionne ces deux noms des Russes de Kiev.

Au Ve. s., lors de la transmigration des peuples après l' invasion d' Attila, les Ruthènes, étant des sujets romains, abandonnèrent leur métropole gauloise et se rendirent avec leurs familles dans les colonies romaines sur le Danube: en Rhétie, Norique, Pannonie, sur le littoral de la mer Adriatique. A cette époque les Romains ne possédaient pas encore toute cette contrée, mais bientot après tout ce territoire devint romain. Les nouveaux habitants de la ville de Juvava (Salzbourg actuelle) en Norique venus avec les troupes romaines se révoltèrent, réclamant du gouvernement romain des terres pour s' établir. L'inscription dans les catacombes de Juvava (Salzbourg) datant de 477 mentionne que parmi les révoltés se trouvaient aussi des Ruthènes qui étaient les instigateurs de cette révolte et avaient élu comme chef le prince Odoacre. Après une campagne qu' ils firent alliés avec les autres peuples contre Rome, ils l' emportèrent dans cette lutte. Ils habitèrent pendant environ 150 ans sur le Danube et sur le littoral adriatique avec, comme voisins les Italiens de la Gaule cisalpine apparentés, les Boys, Celtes de leur race et les Slaves avec lesquels ils se mèlaient. Plus tard, par suite des attaque et de l' oppression romaine, ils quittèrent ce pays: une partie, la minorité, se rendit en ammenant aussi les Italiens, les Celtes-Boys et les Slaves (Horvates et Slovaques) au-délá du Danube vers les Carpathes dans un pays slave qui adopta alors le nom gaulois de Galicie et ses habitant melés s' appelèrent Galiciens; l' autre partie, la majorité, suivit le Danube jusqu' á la Mer Noire. Les Ruthènes connaissait ce chemin depuis longtemps. Il est possible qu' ils y allèrent non pas tous á la fois, mais par groupes qui se suivirent. Ils arrivérent ainsi jusqu' á la Mer d' Azov et s' y établirent dans l' ile de Taman, á Tmoutarakan et sur le Don. De lá, ils firent des campagnes en Asie Mineure sur Amastre ou ils se

rencontrèrent avec leurs compatriotes les Gaulois (en grec Galathes) qui y avaient immigrés au III s. av. J. C. En Thracempres de la Mer Noir, en venant de Norique ils rencontrèrent les Celtes gaulois qui sont mentionnés dans Strabon. Les Ruthènes de l' île de Taman entreprenaient aussi des campagnes sur le Suroge, sur le Don et sur le Volga contre les Bulgares et les Khozars. Déjá dans leur métropole dans le Narbonnais les Ruthènes étaient un peuple agricole, navigateur, commercial et guerrier de sorte qu' ils supplantaient les Grecs dans le commerce. Tels se révelèrent-ils aussi en Ukraine. Une partie des Russes abandonna Tmoutarakan pour s' établir á Kiev oú ils se melèrent et se confondirent avec la population indigène slave des Antes-Ukrainiens qui par allusion á leur occupations de chasseurs s' appelaient alors Poliany. De Kiev ils entreprenaient des expéditions dans le Nord, á Novgorod etc.

Le souvenir de cette époque lointaine était vivant en Ukraine encore au XVIIe. s. Dans un manuscrit de 1648 le chroniqueur du XVIIe. et du XVIIIe. s., Samuel Velytchko, nomme les Ruthènes qui marchèrent á 477 sous le commandement d' Odoacre sur Rome ancètres du peuple ukrainiens. Un souvenir s' en est conservé aussi en France. L' historien francais Charron écrivait en 1621 que les anciens Russes de Kiev étaient originaires de France et descendaient des Ruthènes gaulois. Les auteurs grecs (Logophète, Skilitza, Kedrine) et arabes (Al-Mukadeci, Ibn Fadlan, Massudi) le mentionnent aussi. Et les légendes sur le peuple Zar-Dan du Pont Euxin, sur les Russes de Horvatie etc. nombre de noms géographique identiques chez les Celtes et en Ukraine et dans les colonies des anciens Russes, toute une série de caractères cammuns aux deux peuples dans la langue, les coutumes, le droit, les croyances et en général dans la civilisation des Celtes et des Ukrainiens confirment aussi l' origine celtique des Ruthènes (Russes) de Kiev en Ukraine.

•••••••••••••••

Праці СЕРГІЯ ШЕЛУХИНА.*)

Рудольф Вірхов — Громадський діяч. Місячний журнал „Літерат. Наук. Вістник", т. XX, Львів, 1902, в 3-х книжках.

Значіння рідної мови для народности і творчости. Київ, 1911 р. В педагогич. журналі „Світло", і окреме вид. „Українськ. учителя"., ч. 35.

Школа за 2000 років до наших часів, по археологичних даних. Педагогичний журнал "Світло", в Київі 1911 р., і окреме вид. „Українськ. Учит.", ч. 3.

*) Співробітництво автора з 1887 року в українській „Зорі" (Львів) та в „Літерат. Науков. Вістнику" (редакції Івана Франка) було з політичних умов життя в Росії виключно під псевдонімами: Сергій Павленко, Денезький і ін. Де які статі і в інших органах підписано псевдонімом, переважно С. Павленко — про це і псевдоніми див. в „Українській музі" (Поетична Антологія), Київ 1908 року, вип. 7, стор. 695 — 708. Там вказано і де які видання, в яких друковалися праці автора. Тут деякі відомости подаються з памяти — в даті і в заголовках через це можливі помилки. Збірка студій автора з Кандідатами на Судові посади по карному праву і по постановці питань на Суді Присяжним та формульовок в актах обвинувачень загинула в Київі в 1919 році з іншими рукописами. Загинув і зібраний за 10 років значний матеріял для особливої части карного права, казуси для якої автором в більшости друкувалися в „Бессарабці" з 1898 по 1902 рік, переважно в судовій хрониці, поки цей часопис був судовим і ліберальним. Загинули і приготовані до друку лекції по енціклопедії права та основах карного і цівільного права, читані автором на протязі 10 років в Одеських 3 та 4-й гімназіях та в гімназії Ровнякова, а також праця: „Антропологична характеристика Української, Московської і Польської народностей". Формульовки для актів обвинувачень, потрібні і для Слідчих, були переписані де ким з Кандідатів на Судові посади, які слухали лекції автора в Кишинівському та в Одеському Окружних Судах. Шкода, як загинуть, бо ця праця проконтрольована сенатською практикою. *С. Ш.*

Н. В. Гоголь и Малорусское Общество. Одесса, 1909, в Сборникѣ, изданном Новороссійским Университетом, по случаю столѣтія со дня рожденія Н. В. Гоголя . Также и отдѣльное изд. Университета.

Наша пісня. В справі введення укрвїнської пісні й музики в школах для морального виховання і естетичної постановки моралі. Журнал „Шлях", Київ, 1918 р., ч.ч. 4—5, 6—7 і окреме видання.

Нѣмецкая колонизація. Одесса, 1914. Доклады, читанные 8 Ноября 1914 г. в Собраніи Кіевськаго Юридическаго Общества при Университетѣ св. Владиміра и 22 Ноября 1914 г. в Засѣданіи Историко-Филологическаго Общества при Новороссійском Университетѣ дѣйствительным Членом этих Обществ С. П. Шелухиным.

Рецензія на эту книгу в „Mercure de France", 16 Juin 1918, т. CXXVII, № 480, р. 743—746, Paris.

Чи бути Чорноморській Німеччині? Золотоноша, 1913 р. Журнал „Вѣстник", Сельско-Госп. Тов., і видання там же окремою книжкою.

Закон 14 Іюля 1910 г. и Поселяне-собственники, колонисты. Одесса, 1911 г. (Юридическая монографія).

Надільні землі і право роспорядження ними. Юридична розвідка по сельському землеволодінню. „Нова Рада", гурт статей, прибл. за Март —Апріль 1908 р., Київ.

Обезпеченіе исков в понудит. порядкѣ исполненія. В Юридич. Журн. „Право", СПБ, прибл. 1910 г.

Херсонскіе мѣщане. Там же.

Городскія поселенія. Там же. (З того, що пригадалося).

Еврейскія метрики. „Одесскій Листок". Одесса. Прибл. в 1908 р.

Право женщин быть адвокатами. Там же.

Общественное значеніе Суд. Реформы 1864 г. Там же.
Македонскій вопрос. Там же, 1914 г.
Судебн. Уст. 1864 г. „Одесск. Новости“, Одесса, Прибл. 1914 г.

Прим. В „Одес. Лист.“ і в „Одесск. Нов.“ в ріжні часи з 1906 р. надруковано було кілька статей по юридичн. і громадс. питаннях.

Антропологическая характеристика Украинской, Московской и Польской народностей (на основѣ лекцій проф. В. Ант н вича). „Елисаветград. Вѣстник“, 1890 г. Конспект тих лекцій надрук. по україн. після перевірки Антоновичем в україн. журн. „Правда“, в Львові, в 1889., в перекладі Шелухина.

Безнаказанное мошенничество. Ненаказуемый обман посредством продажи будто фальшивых кредитн. билетов. „Елисавет. Вѣстник“, прибл. в 1891 р. Статя, написана з властної практики Слідчого і викликала видання зак. 1670[1] ст. Улож. о Нак. 1893 року.

Приписные надѣлы и злоупотребленія ими. Там же.

Прим. В „Елисав. Вѣстн.“ з 1890 р. надруковано багато статів Шелухина по питаннях земського, городського і сельського життя. Автор один час редагував цей часопис.

Сельскія раскладки и повинности в Хотинском у. „Бессарабец“, Кишинев, прибл. 1898 г.

„Кукурузная“ бухгалтерія и должностныя преступленія сельских сборщиков. „Бессарабец“, Кишинев.

Волостная юстиція. Там же.

Бессарабскіе однодворцы (мазылы и рупташи), царане и крестьяне, их сословная принадлежность и подсудность. „Бессарабец“, Кишинев.

Подсудность мѣщанских дѣл. Там же.

Права внѣбрачных дѣтей Бесарабск. уроженцев на обезпеч. ие в уголовн. поряд. 2 ч. 994 ст. Улож. о Нак., а в гражданском по мѣстным законам в сборн. Донича и Арменопуло. „Бессарабец“, прибл. 1900 р., Кишинев.

В годовщину Украинскаго поета Котляревскаго. Там же.

Прим. В Бессарабці“ з 1898 до 1902 року надруковано багато юридич. заміток з прокурорської судової практики автора. Там же статі про волосні арешти, про зловжитки влади по тюрмах проти арештованих, про зловжитки з поставкою голодним кукурузи, про причину пелагрозних хвороб і ширення од них злочинів, про звичаї молдавського населення.

Російські націоналисти „Рада“, 1910, № 283, 284.

Закон 2 Августа 1917 р. Правнича статя в Київський „Новій Раді“, 18 і 19 вересня 1918 р., ч.ч. 167 і 168.

Адміністративні кари і закони 2 серпня 1917 та 24 вересня 1918 р. Журнал „Закон і Право“, Листопад 1918, ч. 1. Київ.

Церковний Собор на Вкраїні 1918 року. Статі в „Новій Раді“, Київ, 1918 р., ч.ч. 95, 100, 107, 120, 204.

Федерація. З приводу Універсалу гетьм. Скоропадського про федеративну злуку України з Московією, виданого ним в Листопаді 1918 р. в Київі. „Нова Рада“, 17 листопаду 1918 р., ч. 216. Київ.

Прим. В „Новій Раді“ було кілько ріжних статів автора в оборону прав Української Нації проти зазіхань Московсько-Російських поработителів і негаторів свободи та незалежности народу, в тім числі і про права Української мови на становище державної мови в усіх установах, в судах, в школі, в сенаті, в адміністрації, в церкві.

Проєкт Констітуції УНР. Рецензія на працю проф. Ейхельмана. „Воля“, 17 вересня 1921 р., т. III. ч. 6—8, Відень.

В справі проєктів про майбутній лад на Вкраїні. „Воля“, Відень, 18 Червня 1921 р., т. 2, ч. 11—12.

Меморандум для Мирової Конференції в Парижі 1919 р. „Народна Воля“, Скрантон, 29 Мая — 3 Червня 1919 р. ч.ч. 59, 60, 61, 62, 63,

64; „Український Голос“, Вінніпег, Ман., 2 Липня 1919, ч. 27 і 9 Липня 1919, ч. 28.

Открытое письмо В. Шульгину, с историческими и юридическими справками об Украинѣ, против его статьи в № 292 „Кіевлянина“ за 1915 г., Москва, в ежемѣсячном журн. „Украинская Жизнь“, 1916, № 7—8.

В свято Івана Гуса. „Правосл. Віст.“ Вінніпег, Січень, 1927, ч. 1.

Про назву „Україна“. Полеміка з проф. І. Линниченком. „Одес. Новости“, 1908 р. №№ 10 і 28 Августа, 7, 14 і 24 Сентября 1908 р.

Назва „Україна“, з трьома геогр. картами 1580, 1611 і 1650 р. Відень, 1921 р. (Рецензія в „Укр. Слові“, Берлін, 1 квітня 1922 р., ч. 153).

Назви: Русь, Галичина, Україна и Малороссія. Лекції в Українськім Робітничім Універсітеті. Прага, 1928 року.

Про „Русь“. „Україн. Голос“, Ман., 30 травня і 6 червня 1928, ч. 21 і 23.

Звідкіля походить Русь. Теорія Кельтського походження Київської Руси з півдня нинішньої Франції. З картою. Прага. 1929 р.

Український тризуб, жовтоблакітний прапор і ковацкі уси та чуприна х походження. Календар Укр. Робітн. Союза. в Скрантоні, Па., Америка, 1928 р.

До вивчення „Руської Правди“. (З більшої праці про „Руську Правду“, як давнішу память Українського права). Прага 1929 р., Збірн. Українського Універсітету в Празі в честь Президента Респуб. Професора Масарика.

Нові Російскі претензії. „Українська Трибуна“, Варшава, 30 липня 1921 р. ч. 72; „Визволення“, Львів 1 серпня 1921, ч. 5—8.

Дата відновлення Української державности 28 февраля 1917 р. „Розбудова Нації“, лист до Редакції. Прага, Вересень 1928 р., ч. 9.

Українська державність і самовизначення. „Трибуна“, Київ, 25 січня 1919 р. ч. 28 і 28 січня 1919 р. ч. 30.

Громадська Ліга Націн. „Українська Трибуна“, Варшава 1 Листопаду 1929 р. ч. 150.

Во имя свободы. L' Orient Libre, Прага 20 Мая 1924, ч. 1.

К Истинѣ. Там же, Прага, Сентябрь 1924, ч. 3.

Проти інтервенції. „Народна Воля“, Скрантон, 21, 23 і 25 Сентября 1928 р. чч. 95, 96, 97; „Діло“, Львів, 26 Серпня 1928 р. ч. 191. З приводу цього в Le Cri des Peuples, Paris, 3 Octobre 1928, стаття René Martel.

Французькі учені Jean Brunhes et Camille Vallaux за Українську самостійність. „Українська Трибуна“, Варшава, 26 Січня 1922 р., ч. 21/219; „Народна Воля“, Скрантон, Па., 26 Березня 1929 р. ч. 35 і 28 Березня 1929 р. ч. 36; „Правда і Воля“, Вінніпег, Ман., 3 і 10 Квітня 1929 р. чч. 13 і 14.

Les Termes Russie, Petite-Russie et Ukraine. Lausanne 1919 „Documents historicques sur L'Ukraine“, edit. par le C-te M. Tyszkiewicz, avec une étude sur la Russie, la Petite-Russie et l'Ukraine par M. Serge Cheloukchine. Lausanne, 1919, і окреме видання. Цітується в Revue „Politique et Parlamentaire, 10 Nov. 1920, t. CV. № 312, art. „Les Peuples oubliés: L'Ukraine, par M. Lamouche p. 213).

L'Ukraine, la Pologne et la Russie et le Droit de libre Disposition des Peuples. Paris, 1919. (Publie dans la Revue d'Etudes internationales „Le Drapeau Bleu“ Août 1919, і окремо. Рецензія в Quatrieme Etat, Toulouse, 4. Nov. 1919).

Reconnaissance de la Republique Ukrainienne par la Russie. Paris, 1920 („France et Ukraine“, 1920, Mars 5 N 9, 12 N 10).

Traîtres et Patriotes, Paris, 1920 (L'Evrope Orientale, 1—16 Janvier 1020, N 9—10).

Ukraine, Poland and Russia and the Right of the Free Disposition of the Reoples, Washington 1919. By S. Shelukhin. With one Map.

Петлюровці в світлі Права. Відень, 1922 р. В „Україн. Прап.“ і окреме видання.

Історично-Правні підстави Української державности. Вінніпег,

Ман., 1929 р. Окреме видання і в часоп. „Правда і Воля“, Вінніпег, 24 квітня 1929 р., ч. 16, і 1, 8, 15 Маю 1929 р., ч.ч. 17, 18, 19. Також в „Студ. Віснику“, Прага, Січень—Лютий 1929, ч. 1—2.

Більше розважливости. Проти ширення ідеї монархизму для Вкраїни. „Україн. Голос“ 22 Липня 1925 р. ч. 29 і 29 Липня 1925 р. ч. 30. Вінніпег, Ман.

Монархія чи Республика? „Україн. Голос“, 1925 року, гурт статей з 26 Серпня до 25 Вересня, ч. ч. 34, 35, 36, 37, 38. Вінніпег, Манітоба.

Варшавський договір між Поляками й С. Петлюрою 21 Квітня 1920 р. Прага, 1926 р. (Рецензія в „Slovanský Přehled“, Март 1927 р., ч. 3, с. 232, Прага).

Туга за правом. 1926 р. „Україн. Голос“, Вінніпег, Ман., 14 Липня ч. 28 і 21 Липня 1926 р. ч. 29; „Дзвін“, скорочено, 13 Червя 1926 р. ч. 194. Рівне, Волинь.

Визнання Української Республики Росією. „На Переломі“, Відень, 1920, ч. 3.

Англія і Україна. „На Переломі“, ч. 1, 1920 р., Відень. Див. з приводу цієї статі статю Моренка в „Наш Шлях“, Кам'янець, 1 і 2 квітня 1920 р., ч.ч. 66 і 67, під загол.: „С. Шелухин про відносини Англії до України“.

Московські федералисти. Публична лекція в Відні 16 Січня 1922. Зміст в „Українському Слові“ ч. 128, 1 Лютого 1922 року, Берлін.

Що таке народний поет? В роковини Т. Шевченка. „Вісти“, Одеса, 1906 р.

Літературні Герострати Українства. Київ, 1908 р. Журнал „Українська Хата“, Київ, і окреме видання.

Українство 80-х років XIX ст. і мої зносини з Іваном Франком. „Літерат. Наук. Вістн.“, Львів, 1926 р., т. XC, річн. XXV, кн. VII-VIII.

Відчит „Общества Защиты Женщин“ в Одессі, за часи головування в нім С. Шелухина.

Товар. „Просвіта“ в Одесі. Перелік читаних лекцій.

Межинародна справедливість. „Трибуна“, Київ, 1919. Право України на участь в Мировій Конференції..

Підтягнімося. Варшава, „Син України“ 25 вересня 1920 р. ч. 8.

Правда і Воля. „Правда і Воля“, Вінніпег, Ман., 27 Березня 1929 р., ч. 12.

В справі визнання Української Республики Росією, 1920 р. „Україн. Голос“, Вінніпег, Ман., Канада, 31 Марта і 7 Квітня 1920 року.

Пропаща душа. Про Короленка, „Соборна Україна“, Відень 1 Лютого 1922 р., ч. 5/17.

В справі Уряду У. Н. Р. „Воля“, Відень, 19 Березня 1921 р., т. I, ч. 12. Лист до Центр. Ком. партії Укр. Соц.-Федер.

Зрадники і Патріоти. „Воля“, Відень, 1920 р., 17 Січня, ч. 3, т. I.

Потреба Інформацій про Україну для чужинців. „Народне Слово“, Піттсбург, 28 Августа 1919 р. ч. 35.

До Законности. „Україн. Прапор“, Відень, 28 Січня 1922 р.

Na pamet' proslulého pracovnika Ukrajínskeho obrozeni Petra Ivanoviče Prpkopoiče. 1775—1850. „Včalařské Rozhledy“, Měsičnik pro Československé včelaře. V Praze, 1 Července 1925 č. 7. —

Борьба с гнильцем. „Листок Пчеловода“, Одесса, Журнал Общества Сельскаго Хозяйства, 1916 г. Январь, Февраль, Март, Апрѣль Май, №№ 1, 2, 3, 4, 5, с рисунками.

Проект преподаванія пчеловодства в школах. „Лист. Пчелов.“, Одесса, Январь 1916, № 1.

Результаты пчеловодных совѣщаній. „Лист. Пчелов.“, Одесса, Март 1916 г., № 3.

П р и м. Журнал „Листок Пчеловода“, щомісячник, виходив кілька

років під редакцією С. Шелухина, як головы „Общества Пчеловодов". В кожному числі було надруковано 1—2 статі Шелухина.

Пасічницька школа Петра Прокоповича (1828—1879 р.). „Українське Пасічництво", Травень 1925 р., ч. 5.

Бджоляний мед — здоровя. З передмовою доктора медиц. І. М. Луценка. Одеса, 1913 р. (Передруковано скороченым в „Україн. Пасічнику", Львів, 1928 р., ч. 3.).

Бджоляні воші і соломяний вулик. „Пасічник", Прилука на Вкраїні, місячнк, Квітень 1927 р. ч. 4. і ч. 7.

Чи добре годувати бджоли цукром? Журн. „Пасічник", Січень 1926, ч. 1 і Лютий 1926 ч. 2.

„Винахід" польських пасічників. „Пасічник", Червень 1926, ч. 6.

Про вулики. „Пасічник", Липень, 1926, ч. 7.

Лікування ревматизму, ішіасу і невральгії бджоляним ядом. „Пасічник", Листопад 1928, ч. 11.

Прим. В „Пасічнику" ще кілька заміток.

Пожиточність бджоляного меду. „Подкарпатське пчолярство", Ужгород, Август—Сентябрь 1924, ч. 8—9.

Памятні роки. Там же, Іюнь—Іюль, ч. 9—7.

Там же і інші змітки.

ГОТОВІ ДО ДРУКУ такі праці того-ж автора:

Походження Києва. Розвідка по найдавніших грецьких памятках.

Легенда про походження Скифів і їх назва.

Могорич, як форма завершення договору.

Назви: Поле, Поляне, Вкраїна, Українці.

Кельтські назви порогів у Константина Порфірогенета.

Українські дісціпліни в Українскім Університеті.

Ціль кари в новому праві.

Юридичний аналіз договору України з Московським царем Олексієм 1654 року.

Назва „України" з найдавніших часів в історичних памятках, у географів, у чужинців, у діпломатів, у учених, у літераторів, в законодавстві. З шістю географичними картами з XVI віку.

ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ: Юридичний аналіз карних казусів з моєї судової практики на Вкраїні, (по особливій частині карного права).

Адреса автора: Tchécoslovaquie, Řevnice (u Prahy), č. 122.
Prof. S. ŠELUCHIN.

Набувати книжку можна:

1) од автора;
2) Ukrajinskyj Hromadskyj Vydavnyčyj Fond,
Praha, Vršovice, Brožikova, ul. č. 390.
3) Knihovna, p. F. Svoboda,
Praha, Václavské nám., č. 57.

Ціна 33 кор. чес., або 1 доллар. амер.

Slovanské oddělení knihtiskárny A. Fišera Praha-Strašnice.

Орієнтовочна
наочна географічна мапа з часів Ю. Цезаря

До стор. 86.

Такі ж відомости, як від Семена Логофета, Скіліци, Кедрина, що Київська Русь походить від Кельтів, Галів, маємо і від Папи Івана XXII в листі його до "Генриха" в Київ 1320 року. Генрих був місіонаром Папи, посланим в Славянський край, в Київ. Папська канцелярія вела точні списки народів, до яких католицька церква посилала своїх місіонарів. У тих списках означалися країна, імя місіонара, назва народу, до якого послано його, і інші відомости в церковних справах. Папа Іван XXII у своєму листі до місіонара Генриха в 1320 році називає населення київської землі Русинами /Rutheni/, державу називає Київською / Civitas Kyoviensis/ і пояснив, що ці Русини /Rutheni / віддавна називалися Галатами, се б то Кельтами : qui antiquitus Galathe vocabantur /. Публікація К.Подільского в "Дзвонах", 1935 р., ч.10, с.469-470. Лист цей надруковано в Римі, в книжці під заголовком: "Monumenta Poloniae et Lithuaniae historiam illustrantia", під ч. 252, на стор.162, Рим, 1868 р., книжку він мав з бібліотеки м. Кромержижу, Чехословакія./.